

Tartalom

LXIII. ÉVFOLYAM, 6. SZÁM

2009. JÚNIUS

ACZÉL GÉZA: betét	3
VÖRÖS ISTVÁN: Gépzene, megbocsátás; A világ átrendezése; A semmi vagány; Kicsi nevet; Egy régi ostravai kapura	5
BERTHA ZOLTÁN: Lászlóffy Csaba 70	10
LÁSZLÓFFY CSABA: Istenkísértés – Európa megkísértése ..	12
GÖMÖRI GYÖRGY: Érkezés Empoliba; Glossza Kaiser Ottó fényképeihez; „Nemzeti” könyvüzlet, 2009; Dzsem története; Reggeli zajok; Jezsuita hitszónok szózata I. Erzsébet angol királynőhöz	22
BÁGER GUSZTÁV: TD 70; 70; Három fároszok	26
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR: Hajnal; Zordon (regényrészlet) (<i>Fried István</i> jegyzetével)	28
LANCZKOR GÁBOR: García Lorca-átiratok	34
JUHÁSZ FERENC: A zseni keresztútja (Szalay Lajosról)	37
A kánon folyton változik... (Szörényi Lászlóval beszélget Nóvé Béla)	39

Fiatal írók műveiből

LACKFI JÁNOS: Cirkusz; Nagy miértek balladája; Ajánlás	47
CSEPREGI JÁNOS: Az amerikai fiú	51
BENE ZOLTÁN: Kavicságy	55
PAPP ATTILA ZSOLT: A láthatatlan háború	58

KIRÁLY FARKAS: rajzok az amorfózisról (részletek <i>A null- térmanók cirkuszából</i>)	60
NESZLÁR SÁNDOR: Balett	62
PRÁGAI TAMÁS: Preparátumok	67
LESI ZOLTÁN: Csillagszóró; Csendkirály; Szén; Törpe	72
SZENTMÁRTONI JÁNOS: A földvári mólón	75

TANULMÁNY

FOGARASSY MIKLÓS: Mészöly Miklós <i>Elégiája</i>	76
TÜSKÉS TIBOR: Konrád György és a korai Jelenkor (Em- lékek)	87

KRITIKA

TANDORI DEZSŐ: Az álom túlsó partja (Báger Gusztáv: Míg leírom, felébredek)	95
BÁNYAI ÉVA: Lábjegyzetek nélkül (Balázs Imre József: Mint egy úszó színház)	99
GAJDÓ ÁGNES: Emlékek és élmények (Szőnyi Zsuzsa: Ró- mai terasz)	102
OLASZ SÁNDOR: „a létezés éppen látható állapota” (Karba tett kezek. Tolvaly Ernővel beszélget Menesi Attila)	106
<i>Szerkesztői asztal</i>	a belső borítón

ILLUSZTRÁCIÓ

TOLVALY ERNŐ alkotásai a címlapon, a 4., 25., 33., 47., 59., 74., 76., 86. és a 105. oldalon

ACZÉL GÉZA

betét

mérsékelt kedvem volna írni rég mivel megkarcolja olykor lelkem a betét
csakhogy újabban az élményt szivárogtató jelentések finom árnyalása az életút
megannyi szomorkás áthallása a mondatösszeállítások közben ide-oda eltántorít
nem kell azért rongyossá olvasni a vén tándorit hogy ráérez a belső billegésre
mikor már a szót kifacsaró biokémiai folyamat és a rásuhanó néma szellem
között nincsen béke csak spekulálás és erőlködés valami fölösleges kifejezésre
a lét kékes képlékeny peremén hol még mindig majdnem kézen fogva
toporgunk te meg én az élıhetőségben bizarrul bizakodva s ha a lelki
üresjáratokban a letisztult embernek nincsen más gondja vegetációját epikus
szisztémára fogva száználmas kis történetekbe kezd s mihelyt azt hinné a betét
egy egyszerű egyszeregy a misztikus várban több kulcsra zárt ajtó megremeg
elsőként a sápadt üvegkupola alatt amerre csak a bank haladt jön az apád
ritkás hajával fedve tartózkodónak indult mosolyát belül láthatóan szeretet fűti
kívülről kimért és komoly lassan listázni lehetne a kiháló élőlények hosszú
sorában valahol aztán a betétesek pultjánál zavart ragaszkodással megérint
hivatalos időben nem szívesen darálja a hazai prézlit de azért riadtan kívár
zsigereiben ott a gyász mivel riadalomra van beállítva a gének sora talán ma
elmarad a szolid vacsora s tekintete játszani kezd a rossz hírek pólusán
e bipoláris létezésben egyszer majd a számítógép jön tovább de ő még fejben
szoroz s fölösleges kamaszos látogatásomat gyorsan megbocsátja lepereg
benne egy potenciális ügyfél gyönyörű magánya és ellágyulnak lelke mélyén
a gyökerek évtizedek múltán a deresedő férfiban a fakuló kép még sejtelmesen
mint egy szimbolista festmény feldereng kihúzza a látványt a zárni vágyó
múzeumok kapuján a többi az adrenalint megemelt szintjén már más fogócska
mivel a balkán itt lassan önámítás hamis ideje a jelzővel óvatosabban bánjon
a nóta nemcsak karcosan beleénekelve a gyatra közgazdasági mutatókba
némileg jelezve a szellemi rogyásokat is az ősi cífrát és a globálisan üres
hallalít nem csak az eltemet ki eltemet vállrándításával bevárt véget próbáljuk
kivárni a rántottás reggelit vagy a gondosan fölstylizált ebédet miközben
pofádba vágják a nedválló szárnyas betétet a biznisz hímrinyói és a médiát
cunamizó sarlatánok de hát évek óta épp felajzott szádhoz ér az áldott falat
a tojásba kerülhet még néhány megemelt anyag s a szűrt fácánleves is

reveláció újházi módra mikor bekeveri valami debilis ifjú foka az intim témát
rendszeresen mint új fogást érteni illik persze teljes hosszában ezt
a kispolgárinak képzelt nyafogást hiszen magam is nők között élek lenge
bugyik szállnak fölöttem és nőket gyötrő lelki nehezékek és praktikákkal kell
karban tartani a kéjesen fölindult dudát szép is e színes forgatagban
megtalálni a tapintatos és kölcsönös részvét dallamát a rád tört tatártempó
nem ez s mikor a fölismerésektől már fényesedne rajtad mondjuk a rím
kedvéért a kisikált lemez a konyha sarkában tétován kezdted számolgatni az
üres üvegeket olykor nemhiába e szétesett világban igencsak gyanakodva
a gengszter tempóban gyorsított piárban gyakran a kemény piában korábban
persze egy fölkerékített görögös fogalommal lett erotikusnak induló számban
kerékíted le a feszültséget s mikor már nagy a halom vinnéd is szorgalmasan
vissza a betétet az előre kifizetett részed mikor pult mögül a banya a bűnözőre
rásandít előbb kutakodva nézi nem vagy-e hajléktalan ki üvegeket gyűjt
a bokrok alatt aztán jön a szűrős honnan vette te mekegsz mint egy zavart
kecske s ő egy felsőbb tanácsba leleted lendületesen elviszi olyan diadalt még
nem láttál mikor visszatérve a büntény tényét előtted felfedi ez a típus nincs
raktáron szorongva széttekintsz a bűn ívét tanúk nélkül kivárod majd
átpréseled magad a küszöb alatt kint zajos autósor halad benne
nagyképzű nép mobilozik uram hol az a ladik

VÖRÖS ISTVÁN

Gépzene, megbocsátás

*Az építkezésen egy gép
furcsa dallamot fúj az utcán.
Mi lenne, ha ezt most tőle
kicsit magamnak eloroznám?*

*Mit mondhat egy építkezés?
Mit mond egy dallam a világról?
Mit mond egy én a nem-énről?
Addig vagy csak, míg lenni látszol.*

*Míg lenni látszik a világ,
munka kell az időt kitöltse,
dologtalan minden halott,
nemlenni jár a lét a földbe.*

*Nem az úr a legüresebb.
Hahó, a gép erről beszélne,
hahó, csak lassan szól a szó,
a lassúság nem hallható,
a létre rótt idő-adó
az 50 %-ot is elérte.*

*Egy gép a lassúság dalát
tanítja bánatpettyes arccal,
pár csepp eső kopog le rá,
pofája lenni nem marasztal.*

*Pofátlanság a lét, tudom,
sokkal előkelőbb a nemlét.
Bunkónak lenni alkalom.
Az üres földbe beüzennék:*

Apám, ki vagy a föld alatt,
 a lélekvándorlásra van mód?
 Az én nevem a te neved.
 A sírkereszt titkos vonalkód.

A te országod idegen,
 de végigráng egy idegen,
 ha nem vagy, akkor mi legyen?
 Az értelem üres nekem.
 Mint boncolási képeken,
 a test nyitott, élettelen.
 Nem akarsz semmit, ugye nem?
 A menny helyét megnézhetem,
 ott van éppen a földbe lenn.
 Elég! Ez jó kenyér nekem,
 a bűnbe fordult félelem.
 Neked most végül megbocsátok,
 de azt azért megkérdem:
 A halál ajándék vagy átok?
 S mert nem sikerült élni sem,
 pár évig megtarthattátok?

A világ átrendezése

Nem az kérdés, idő van-e,
 az a kérdés, van-e halál.
 Halottak léte
 nem bizonyíték a nemlétre.
 Az Úr valamit kitalál.

Másik idő van e mögött.
 Még nagyobb Úr az Úr fölött.
 A halál időelvékonyodás.
 De mindent összevéve
 valami jó cserére
 számíthat az egész bagázs.

*Utcaseprő a Holdon,
vagy jegyszedő a mennyben,
ez egyszer nem csalódom,
az értelemmel kezdem:*

*Az ördög jön a Földre,
neki az sokkal lakhatóbb.
Hogy önmagát legyőzze,
száján remeg a béke-csók.
A mennyet kiürítik,
ott téblábolni addig
az emberek nem kaphatók.
Van egy másik világ,
léte kicsit zilált,
lejtők és kaptatók.
Fehér, mint az élet,
világít, mint a Hold.*

*De a nap nem süt be oda.
A szónak ott nincs is szava,
olyan, akár egy keltető
vagy angyalóvoda.
Az ég fölé nem kell tető.
Az ég alatt nincs űr soha.*

A semmi vagány

*1 hónap és a fiam
13 éves lesz.
1 örökkévalóság
még a végítélethez,*

*már csak annyi hiányzik,
egy örökkévalóság.
De az sok vagy túl kevés?
Kintlevőség, adósság?*

*Időt kapunk vagy adunk?
A múlt fogy? Kezdeté nő?
13 évesen
az arány még tűrhető.*

*1 hónap és az apám
1 éve túl van magán,
hogy ki volt, kongó talány,
a semmiben is vagány.*

*13 év múlva
3 kell a 60-hoz.
Ropog az idő ujja.
Az őszi ég harangoz.*

*Ahogy kong, az a felhő,
ahogy bong, az az eső,
ahogy zúg, az napsütés,
ha elhallgat: kék az ég.
De mért nem zöld vagy sárga,
és mért nem éjszakára
zúdul ennyi fényesség?*

Kicsi nevet

*Kicsit nevetséges vagyok,
kicsit mind ilyenek vagyunk,
mert csak magamra gondolok,
mert csak magunkra gondolunk.*

*Kicsit nevetséges vagyok,
kicsit mind ilyenek vagyunk,
ha nem magamra gondolok,
ha nem magunkra gondolunk.*

*A kis nevetséges ragyog,
kicsit mind ilyenek vagyunk,
mert csak magamra gondolok,
mert csak magunkra gondolunk.*

*A kis nevetséges ragyog,
kicsit mind ilyenek vagyunk,
ha nem magamra gondolok,
ha nem magunkra gondolunk.*

Egy régi ostravai kapura

*Létünk minden titka benne van,
mindjárt elsirom magam.
Létünk titkát mindjárt elsirom,
csak ne lenne más bajom.*

*Csak ne lenne más titkolt bajom,
bajra titkolt alkalom,
elsirnám, de most elhallgatom,
léte titka benne van.*

*Ha nem létezik, már úgy hagyom,
léte minden alkalom.
Benne minden titok: lét nagyon,
magam is alkalmazom.*

*Én magam alkalmazott vagyok,
titokra alkalmazok,
kívánt méretre létet szabok.
Egy könnyben a nap ragyog.*

Lászlóffy Csaba 70

A modern, sőt a modernen túli magyar irodalom újdonságértékei is mindig szervesen hordozzák előzményeiket. Ami ma az emberi, történelmi, egzisztenciális önszemlélet sokértelmű nyelvi reflexiójában, a szövegteremtő jelentésszintek megrétegződő összetettségében mutatkozik, mindaz gazdagon táplálkozhat azokból a világtérformáló és poétikumalakító folyamatokból, amelyek határokon innen és túl például a hatvanas–hetvenes években karakteresen jellemezték a nóvumkeltő irodalmi tendenciákat. Köztük az erdélyi Forrás-nemzedék törekvéseit, amelynek látványos eredményeit az a Lászlóffy Csaba is hatásosan szolgáltatta, aki kiváló társaival együtt szinte vérátömlesztő felpezsdülését, korváltó „nagykorúsodását” idézte vagy segítette elő az akkorra éppen pangásveszélybe került romániai magyar lírának, prózának és drámának. A metaforikus, jelképes sorsbeszéd alakzataitól a historikus példázatosság lélektani és bölcséleti távlatain át a groteszk, abszurd, (neo)avantgárd szövegvilág jellegminőségeinek esztétikumáig számtalan irányból indult az a pálya, amely – a félszáz körüli önálló kötet tanúsága szerint – mostanra és elfogulatlan irodalomértésünk számára ugyancsak megkerülhetetlen életművé terebélyesedő együttesét hozta létre versek, poémák, regények, novellák, elbeszélések, drámák, színjátékok, esszék, publicisztikák organikus rengetegének.

Erkölcsei-művészi igényességükben, a kelet-, közép-európai vagy a kisebbségi magyar léthelyzet értelmezését folyvást tágító perspektíváikban, az egyetemes, világkultúrális horizontokat bejáró transztextuális kalandozásaikban és kísérletezéseikben olyan széles gondolati, önismereti, műfaji, stiláris szférákat kapcsolnak szikráztatva össze ezek a művek, amelyek különböző és mégis összefüggő árnyalataik révén valóban egész európai és magyar lét- és kultúrtörténeti panorámát boltoznak föl. S ebben a rendkívüli sokszínűségében és izgalmas villódzásában olyannyira változatos mélypszichológiai, társadalomfilozófiai, szellemhistóriai vagy művészetontológiai jelentésmélységeket felkavaró nyelvi képzetforgatásban így aztán csakugyan egyszerre és nyugtalanítóan egymásra vonatkoztatva jelenítődik meg idő és tér, múlt és jelen, test és lélek, ösztön és tudat, értelem és szenvedély, emberlény és sorsvalóság. Érzékletes költészettani, versformai, elbeszéléstechnikai, epikai ábrázolásmódbeli, dramatikus vagy argumentatív beszédvariációk sokaságával élénkítve meg a részletek özönében a sugallatos általánosságot; konkrétan és univerzálisan: az örökké újraíródó, újra megélt szubjektív és kollektív történelmi emlékezet holisztikus birodalmát. Csak a szövegközi utalások – rájátszások, áthallások, imitációk, parafrázisok – szövevényesen kibontá-

kozó szemantikumból és stilisztikumból is az a fajta teljesérvényűség sugárzik, amely modern, késő modern és posztmodern korszakhatárokon keresztül voltaképpen egyfajta egyedien szuverén szintézisteremtő igyekezete hagyomány és újítás, gyökeres régiség és meghökkentő frissesség, megtartó közösségi tradicionális és felzaklató személyes-individuális léttapasztalat ötvözésének. Hogy a megmaradásélmény moralitásának és artistikumának hiteles üzeneteit el ne sodorhassák azok a kataklizmák, amelyek szellemi lebírásához annyi erőt, muníciót, leleményt nyújtanak a most hetvenéves Lászlóffy Csaba munkái is.

Köszöntjük tehát az erdélyi és az összmagyar irodalom jeles alkotóját, akinek hatalmas életművét nyilván a kritikai irodalomtörténet fogja majd monografikus alapossággal is feltérképezni és feldolgozni. S akinek verseiből csupán az alábbi darabok is alighanem megragadó ízelítőt adhatnak. Mert egybefonódnak újfent a profán-evilágiasan létösszegző számvetések keserű-ironikus hangjai és gesztusai a megfaggatott transzcendencia és a szorongató történelmi téridő – Isten és Európa – látomásos „megkísértésének” elégikusabb tónusaival, a nyers-köznapi és az átlirizáló-megemelő intonáció széttartó és mégis megrendítően összevegyített végletei. A romlás, a nyomorúság „zagyváló” századaiból visszhangzanak de profundis az ember értelemkereső kiáltozásai, a létbevetettség korlátai és megaláztatásai ellen tiltakozó elme háborgásai. Nézőpont- és regiszterkeverő szójátékok és élesen vagy éppen szelíden hajladozó rímvonulatok közvetítik mindannak a birkózásnak és hadakozásnak az energikus-dinamikus költői dokumentumait, amelyből az identitás és a végső magyarázat esélyét elveszítve is visszaszerezni próbáló humánus arca és harca oly szemléletesen kitetszik: s vele a szenvedésben, a szenvedés által kivívott remény minden tragikomikus disszonanciája és felrázó melankóliája.

Kívánjuk ennek az autentikus sokműfajúságát és érzékeny sokoldalúságát mindenkor fenntartó költőnek, hogy megalkuvástalanul magára vállalt és élénk tárt lírai-drámai küzdelmei során azonban se metafizikai, se történelmi démonai soha ne vegyenek győzelmet rajta!

Bertha Zoltán

LÁSZLÓFFY CSABA

Istenkísértés – Európa megkísértése

Teremtés tere s terüje

Sok baj van velem, Istenem.
Teredből számomra ma már
csak a bizonytalanság végtelen.
Mikor még mint szemellenzős számár
hittem: tér és idő tágítható
(bölcsek oktató a múlt – habár
viszonylagos, hogy a pókhálós
homályban mi az, ami látható).

Adataimat síkba zártad;
ha netalán kitöltenek
valamit papíron utólag,
csak elfedi a lényegét.

A sebeket.

Bezárva önmagunkba, fűtött,
fűtetlen szobában titkok csodás
tükrebe elég belenézni:
félelmetes a romlás, a kopás.
A rühes érzékenység mélybe ránthat,
vagy megrezegteti recehártyánkat.

Tedd meg-nem-történtté az értelmetlen
pusztítást, mely anarchiába vész.
(Ábrahám óta, mondd, hányszor ígérted?)
Az úr csupa mocsok s hitegetés.
A mi tüdőknek kell beszívnia
a semmit, ráadásul valahol
ott rejtőzik (hisz Tiéd az akol!)
kétezer éve az Isten Fia.

*Kulizunk; Neked nem gond, persze,
a színhatás s a forma – reneszánsz,
barokk, vagy éppen modern, amit kívánsz –,
csak a Te orcád ne csúfítsa ránc
soha (!)*

*Lelkünk, legyen naiv, fanatikus,
rémült, fagyasztottcsirke-ostoba:
álarcod mögé úgyse lát –
vagy ha igen, esetleg hamarabb
öngyilkosságba kergeti magát.*

*Egy pofa sör, egy sikoltó ideg:
lenyeleted velünk világotat;
s bűnök, merényletek ellen írként a
halált kínálod föl: Egyetlenegy-Magad.*

*Ó, kamasz szellem kísértései merő
bohóckodásra! S az ösztönös, néma
ellenszenv az ocsmány és hosszan-
tartó korok pizsmogásával és a
gorombaságokban kimerülő
nevelési gyakorlataival szemben.
Hát amikor a közösség kegyetlen,
fojtó demagógiájának
hullámai (és az örök,
asztmás egyedüllété)
csapnak össze fejünk fölött?!*

*Mennyi hűség és tisztesség maradt
bennünk?...*

*(Mikor az idő még csiga-
lassúsággal vánszorogva haladt!)*
*Hít! – makacs önérzet – nem több, Uram,
egy lepkeszárnyánál, és Te azt kívánod,
hogyan helyreállítódjék tőle rang
s egyensúly?*

*(»Légy rugalmasabb
– mondod máskor –, diplomatikus néha,
hogyan már nem lehetsz nyírág-
seprű-szakállt tépő próféta!«)*

*A bibliai tanulság a végső
pillanatban szembeszökő lehet,
mint egy katedrális alapköve.
(A többi gyarló vér és képzelet.)*

Barbár Tedeum

*Barbár az ég, mely véremet
veszi, s közben úgy méreget
a világ, mint egy együgyűt,
és húr nélküli hegedűk
sírnak fülemben. Félszeken
függök, magányos félszegen;
ez nem valami feszület,
kiért keresztény eskü lett
a Tebenned bízunk, vagy az
örök feltámadás-vigasz.*

*Rég elillant az ősvarázs! –
Tüdőszakadtig rohanás,
olykor szédület s lebegés
a mélység fölött (le ne nézz!);
mogorva arc – megborzadok;
kihűlő kezek, szózatok.
Szertefutó vért csapoló
csóközön? – minek csahol, ó,
az a petyhüdt, bár élveteg
eb pofájú emlékezet?
Visongó szűzi hang – kié?
a maszturbáló hajnalé;
pazarló párzó indulat,
ingerlő pőreség-tudat,
s a dagadozó vággy mohó
örvénylését lecsapoló
engesztelés; piheg erőm
a ringató déli verőn.*

*Strófasorok – sok lekopott
tűsarkú, lelkiző kokott –,*

*részegítő és szertelen
galopp: kábán a rejtelem
után kutatsz, de csak piszok-
és dögszagú kanálisok,
nem nyári esték éteri
esőillatával teli.*

*Rángó (táncoló?) szörnyeteg
halódó ráncai felett
fájó, fulladásos vigyor,
mint akit sejtelem sodor
(hontalan pelyvaszárnny) tova,
halálra hajszolva lova;
hatalmi önkénynek adós
alázata mimikri-póz,
s kiélt mosolyú, réveteg
tekintete: „Isten veled”.*

*Ahogy az idő (kortünet?)
– a tied! – mögötted üget,
s őt, ki kebleket simogat,
keleti sátorkúpokat,
már nem is lávatűz – maga
a sivár sors gondolata
űzné, de csonkaság s magány
idétlen, törpe Notre-Dame-
rém púpja hoz virradatot
rá, s tört írisze mint titok
tükre hasad: a semmi lét
látásától lelke kiég
(egy szemvillanás is elég).*

*Kápolnafalra, klastromi
kőre vetített aggkori
képzeltések – harmóniát
hazudó végső csonkaság!
Kényszerű vezeklés-adag;
rejtett ígérek alatt
behorpadt mellkas hidegen
tartósított hite („Kiben*

*Jézus lakik!”) – hiú, suta
mutatvány, sunyi prosztata,
s szemölcs, hogy véresre vakard;
érzéki harcok kiagyalt
plakátrongyaival takart
lágylék, óceáni vihart
megélt és végzetes kalóz-
portyákon rútul, martalóc
módon letarolt asszonyi
szentség; a lét mindenkori
zárt levegőjén mint üveg-
házak virágkelyheinek
fojtott, bársonyos sóhaja.*

*Megingó erkölcs; muzsika
sugárzik szét, tán így ígéz
a végső megsemmisülés(?) –:
a test tűnő pompázata
ne incselkedjék már soha.
Elkárhozástól a halál
előtt, kímélj meg, rüh, ragály,
rák s buja bűnök istene!
Szálljon rám angyalhaj s -pihe,
ne emésszen pokoli tűz
a gyönyörnyalánkság derűs
partjain túl, hol mint halott
látomásokkal belakott
puhány eunuch-pörsenés,
infantilissá lesz az ész –
ott, ahol már untig elég
a hús mögötti tartalék.*

Óda ez is

*Úgy eljámborultál,
mint a védtelenek. Vagy mint a
vétkesek. Hiúságod, mohóságod
talán(y); olykor már csak egy kis
nyalánkságra korlátoznád néhai*

*bűnös álmaidat. Keresztényeket korholó,
iszlám felé kacsintgató – koholt,
mert félelem-lombikba zárt, terror-
tölcsérlukból kikukucsáló Európa.
Korhadt trónjaid, székrekedéses múltad,
köszvényes dicsőséged után: újabb
bálványok helyett, kiürült kocsmák,
temetők magányától kiborulva,
ha még egyszer bífsztekés zsírba, vérbe
márthatnák rőfös és dölyfös szakálluk
barokk faszentjeid! (Persze, élve a
modern higiénia fenntartásaival.)*

„mi most azt egészen másnak látjuk”*

„Az elragadtatás a szélütötteké
a szerelem a nem-teleneké”**

*már csak egy séta s nem is része
életünknek akár a pótszerek
nem óda (mégse!
de nem is szonett)
ami odaveszett*

*nyájasság s ó a kegy
a bordák még zenélnek
ősz Babel vár s új dzsungelek
(sárpettyes hó nász és emlékezet)
keletről a tenger dagálya
törékeny életünkre tör*

*értelem s szó apálya
amarról a kockázatok felől*

„az ének a némaság joga
az oktalanság önmaga oka”***

*van-e egyáltalán nyugat?
(vagy csak kétes kettős tudat?)*

* Mizser Attila: Párhuzam

** Vásárhelyi Géza: Kiáltozás idegen nyelven

vadméznél édesebb
mert szellemmel fűszerezett
nyalánkságok után kutat
s mint dongó rajba nyúló
kényes fáraóujj s -tenyér
korhatag üregekbe vész

az én vérem csak és
a te ösztönök gátjai közt dúló
napod
nincsen más energiatartalék
csak ami visszasüt ránk eszelős
nagyapám (vagy tán egy anyai ős?
az eperfán csüngő halott)

gyermekkor szemétdombjain
– a zegzugokból sohasem elég –
nyüszít a vágy hallgat a kín
(hamis vagy ismeretlen én!
mi hajt végzetesen feléd:
a tökéletes bűn vagy az erény?)

nincs vezeklés csak láthatatlanul
megfedd az Úr –
mutogatjuk hivalkodón
az égő sebeket
(láttunk-e addig harsogón
menetelő nemzedékünkben:
láttunk-e elítélteket?)

bennünk is pokol anyaga
izzott mint tűzkutak
nem lángnyelvekkel csak anya-
nyelvvel s új születéssel
kerestünk kiutat
kiáltozva fel-felköhögtek
ha fullasztott
az elégett salak

mint demagóg szavak

Konszolidációs szonett

*Az idő esély vagy csak magyarázat?
összevisszafekvő s zagyváló század
felforrt gyomor – a hideg is kirázhat
kényszer híján a szív üresen lázad
csuklón a pengeél: eszelős vázlat
vér vagy csak közöny özöne ha rád fagy
minek nyomozni? valóság és látszat
le nem rombolt berlini falán áthat
a jövő roppant ürege (alázat
okádékillat tölti meg a házat?)
lerágott csontjai lelki tusáknak
sorstalanság végtagjai se rángnak
sehol könnyekkel itatott káprázat*

az idő esély? – nincs rá magyarázat

Mert a csont hallgat, nem felel*

*Húsvét hava, térdepeliünk;
istentelen gondok velünk.
Osztozkodunk térben s tornál,
nem térünk el, egymástól bár.*

*Villanypóznán, hídon, hanton
»Hídavatás«-emlékfantom
reinkarnálódott teste
(Arany János hanyatt esne);
tampon híján fülben, falban
hangrobbanásszerű zaj van.
Képzavar-kísértés; új hó
s árnyék, mellszoborra hulló –
kibérelt nyugalom – átok,
reves bőrön hiúságok,
alkudozás; dölyfös, vak láz;
gyóntató váll, könny, hanyatlás
ólmos ágyba, szélütöten.*

* Kormos István: Katalánok

*Elégiák; rángó rögben
vigaszvárás. Ragacsos ég
(végső kétség ne látszodjék).
Esküvések hamis násza,
emlékeid marokszámra...
Elvásott, rég őrzött tárgyak
új gazdára nem találhatnak.
Idő, tömeg, holt fenyesek
torlódása... ablakszemed
párás: volt, ki csak elfordult
(ma is éppúgy fáj, bár elmúlt);
más: megszökött, elfelejtett,
vagy elárult. Nincs több rejtek –
nyers színek, »kimunkált« rák, ha
agyad egyszer kiokádta
s mégse nyúlsz el, ki se fáradsz,
nem bocsáttatik meg. Válassz:
vér, remény, ha elszivárgott,
sorstalanság csontig rágott,
mi vár ránk még? – kopasz felföld
(nem portyázó seregektől),
és kibérelt hazugságok.*

*Héjanászok legényekre
föls hantot halmozó föld.
Ki ügyel majd a nagy csendre?*

(ANNEXE)

Planétánk jövője

*Felforralva vagy csontig hűlten
a felszínén megrészegültem.
A halottak mélyen elásva;
ott sincs esély már megoldásra.*

Jambikus lejtésben

Csak a három lépés távolság. Csak az el-
vegyülés. Csak a meztelen combodra ki-
löttyentett forró feketekávé, csak a
még lemosható régi rozsdafoltok.
Csak a nagy-nagy fogadkozások új-
feszültségű idejének emlékezet-
kihagyása; csak a térszűkület. Csak
a de gustibus non est disputandum;
csak a kinek mi dukál; csak az eklek-
ticizmusnak kitett gének önkéntes
menekülése. Csak a kishitőség
fúriái (miként a nagy, nemes fát
alattomosan vagdosó kisfejszék),
s az ugyanolyan terrorral fenyegető
más standardokra s kánonokra épülő
új szabály. Csak a kiszemelt bűnbak ki-
nagyított sematikus plakátarca a
szélvihartól cibált, szakadozott fal-
ragaszokon. Csak a globalizáció
Eurovízió-mosolyú réme. Csak egy
be nem fejezett vers megtört, rákos /gé-
ge/ vége – – – – –

Tiltott területre tévedés egy régi kéziratban

Kivizsgálhatod.

Tiltott területei a szenvedésnek, a szeméremnek. A sorsnak.

Mikor semmire sincs már bizonyíték.

Időnként még feszülten vársz; majd legyintsz.

Az utókornak – a mindenkori mércével mérő rutin(ok)osoknak s a „felelős
beosztású” tanúknak – a kisujjukban van a védekezés.

Az iroda/lom szemétdombján átlépve, kapaszkodjatok meg a história mere-
dek falába. Habár a múlttal levertség költözhet belétek; a jövő fényesebbre
sminkelhető, mint bárki tette valaha... Egyedül a jelen fölött lehet hatalma...
Nyilván annak, aki megtartotta – hogy újabb hazugságokkal ültethesse be –
a tiltott területeket.

GÖMÖRI GYÖRGY

Érkezés Empoliba

Gyorsvonaton robogunk valahonnan
valahová, két kellemes útitárssal.
Miről beszélünk? Úgy tetszik, irodalomról.
Szépek a tájak, hegyek és gyors patakok közt
visz a vonat és élénkzölden tűnnek a rétek.
Végállomás – de én még haza nem értem,
át kell szállnom, vége az eddigi lég-
hűtéses utazgatásnak. Megcsap a fülledt
levegő, előnt a hőség, ez már szinte pokoli-
és most látom az állomás nevét is felírva: EMPOLI.

Glossza Kaiser Ottó fényképeihez

Sejtelmes tájba veszve
vagy abból kiemelve
egy ló, bárány, vagy ember.
Minden kép –haiku.
Fázós híd hajnali ködben.
Árva madarak röpte
a habzó éggel szemben.

2009

„Nemzeti” könyvüzlet, 2009

*A kirakatban csupa Wass -
előbb a szittya vággyálom,
aztán a nemulass.*

Dzsem története

*Mátyás király kívánta a Dzsemmet
azaz csak szerette volna de sem
a francia király sem a pápa nem állt kötélnek
nem adta ki neki a száműzött török
királyfit aki valóban a Dzsem
névre hallgatott és elég sokat ért
mivel Bajazet szultán éveken át
45 ezer dukátot fizetett érte „tartásdíjként”
-kinek? hát a pápának akit Innocentnek
hívtak ugyan de nem volt olyan ártatlan
hogyan ne szerette volna jobban
az aranyak csengését a magyar királynál-
Mátyás tehát Dzsem nélkül maradt az pedig
túlélte a hódítót akinek Bécsben
ocsmány fűgét mutatott a halál
Öt évvel élhette túl talán
a 35 évet élt oszmán Dzsem a királyt a kortársak
mérgezést gyanítottak nála is*

Reggeli zajok

*Reggel van. Fejem fölött ilyenkor
ógörög mondák szilaj kancái dobognak-
herkulesi munka lenne
megzabolázni őket!
Közben kinn a kertben
aki a domborművön kezét emelve áll, az
egy akháj vagy trójai harcos, talán
Diomédesz vagy lószelidítő Hektor az Iliász-ból.
Szeretem az ilyen száraz,
napfényes napokat, amikor
nincsenek kocsiversenyek
a stadionban, rituális gyilkosságok
sem történnek, csak színes mesék
röpködnek a mágikus képernyőn, szemhunyaság.*

Jezsuita hitszónok szózata I. Erzsébet angol királynőhöz

*Ó te szegény eretnek,
kit a hívek szeretnek,
hagyd el bűnös tévelygésed,
igaz utad keresd meg!*

*Ágoston és Szent Tamás
tanítóink és nem más,
aki Róma ellen szól
elszakad az Egyháztól!*

*Egy háznál több nem lehet,
mely a keresztényeket
oltalmazza! Örökre
rabja lesz a töröknek,*

*aki más akolba tér.
Könyörgöm hát, mindezért
Róma tanát el ne ved,
s az igaz utat kövesd!*

BÁGER GUSZTÁV

TD 70

Ő a legmagányabb vagányos
gombmadaras-mackóversenyes
az egy pont közé húzott egyenes
nincs ónála figurább az ég alatt
őstermészetére nem került lakat
hisz Ő csak hatás-ellenhatás
(a konzervatívoknak áfonyás)
fénnyel beoltott verébtójás
meg a semmi meg a ríme (a lenni
s a mégse-lenni)
amit meg lehetne enni
ára 70 penny
(a szöveghely ennyi)

70

Lassú, édes reggeli után
szépen megvártam a liftet.
Remegő ujjával az ősz
fél fordulatot intett.

A sarki fűszeres kipakolt,
friss púder arcán a derű.
Felhők szétterült térképe
cédrus-magány szerkezetű.

*Zivatar előtti csend.
Megint erre járt Csontváry.
Fénylő romok, árnyak útja.
Azon is túl. Hangok. Bármí.*

Három fároszok

*Pound, Eliot, Apollinaire –
a könyvespolcom így kezdődik balról.*

*Virrasztás a múlt kövei között
s a könyvbúvár utazások nyílt vízén.
(Én a gyermekkorig kúsztam vissza,
hol úszni igazán meg se tanítottak.)*

*Kísértő tagadás és éltet adó hit:
bolyongás kiégett mezőkön,*
pénzügyi munka robotja bankban.
(Követem helyes választásait.)*

*Bombák közt írt képlapok,
arcukon szöveggé lesz a furcsa ábra,
a véletlenre köpés pecsétje kerül.
(Konferenciákon fegyelmezetten SMS-ezgetek.)*

*Aztán egy nipp: magvető fiú –
kétszáz éves, mint Goethe Faustja.*

Nekem a hiteles emberek a szentek.

* „Az is meg van írva: Ne kísértsd Uradat, Istenedet.” (Mt 4,7)

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR

Hajnal

Nem volt leánykérés. A násznép a templomba igyekezett. A kórus a Soli Deo Gloriát énekelte, amikor a menyasszony, apjával karöltve, belépett. Zordon az oltárnál várta őket. Kezet rázott apósával, megköszönte, hogy felnevelte neki Barbarát. A fiatalok bort ittak, és cigányost jártak a lakodalmon, az öregek pálinkával koccintottak – élükön Zordon apósával, aki egyre komorabbá vált.... – Feleküdj le! – kérlelte hazaérkezés után felesége. A fiatal pár – saját lakás híján – a hátsó szobába vonult. Gondosan becsukták maguk mögött az ajtót, és Barbara vetkőztetni kezdte Zordont, aki karjait felemelve, már házassága első napján engedelmeskedett az asszonyi akaratnak. Vőlegényi ing, nyakkendő, öltöny nadrág, alsónadrág, zokni egymást követték a frissen lakkozott parkettre. Anyaszült meztelenül állt a szoba közepén. Barbara eléje guggolt, majd óvatosan szájába illesztette újdonsült férje fáradt férfiasságát. E pillanatban a gondosan becsukott ajtó mögül hatalmas csörömpölés hallatszott a konyhában: após földhöz vágta az első porcelán tányért.

– Ta-da-da-dam! Ta-da-da-dam! – dúdolta Beethoven Sors-szimfóniáját, miközben hol a lányára gondolt féltékeny haraggal, hol saját nászéjszakájára, s azokra a régi szép időkre, mikor még más is történt, nemcsak egymás szellentését kellett hallgatniuk asszonyával a paplan alatt. Az új tányérfélszlet után nyúlt, amelyet rendszeresen vásárolt feleségének, hogy amikor az dühös, legyen mit összetörnie, ám ezúttal ő maga törekedett.

Zordon felkapta fejét, amikor azonban lepillantott, és meglátta, hogy Barbara milyen finoman, óvatosan használja szájprémét, kezdtek elmosódni számára a hangok, nem törődött semmivel. Az imént még fáradt dárda diadalmasan dagadt a birtokló nő ajkai között.

Murányi Sándor Olivért Székelyudvarhely küldte hírhozónak a magyar irodalomba, bizonyára azzal az utasítással: hirdetni, hogy Székelyudvarhelyről is látható Európa, Európában pedig Székelyudvarhely nem jelentéktelen kisváros. Novellisztikája egyként a magyar történelemből, a szakralitásból, a kisvárosiasság szülte külön alakok rajzából, de szemtelen biztonsággal és magabiztossággal rántja le a szentet a profánba, s emeli a profánt a magasabb régióba. Az ifjú erdélyi magyar irodalom bel-világa karikatúrákra készíti, nyelvi humora ennek a bel-világnak szóhasználatával éppen úgy él, mint az erdélyi hagyományokéval. Jelenleg egy csirkefogó-regénnyel érintkező kalandos történet megszerkesztésén munkálkodik, egy nevelődési regény körvonalait igyekszik felhúzni. Útja egyre magasabbra visz. (Fried István)

Amint elfogytak az új tányérok, a régebbiek kerültek sorra – ezeket szüleitől örökölte az após. Óvatosan vette ki a legfelsőt, lefújta róla a port, lassított mozdulattal feje fölé emelte, majd úgy vágta földöz, hogy a nyitott konyhaajtón keresztül a nagyszobába repültek szilánkjai.

Barbara kezét cserélt a hátsó szobában. Agyán átvillant, hogy nem ő, hanem az apai féltékenység szűztelenedik, éppen ezért igyekezett nem figyelni a kinti hangokra. Jól ismerte apját, azt azonban még nem sejtette, hogy ezúttal nem a szokásos következik. Anyja a lakodalom helyszínén segített eltüntetni a nyomokat, épp csak addig volt otthon, míg lefektette férjét. Zordon ujjai menyasszonya hajában turkáltak, majd elindultak lefelé, végigsimították Barbara füleit, nyakát, és válláiba kapaszkodtak.

– Ratatatatatata! – utánozta a golyószóró hangját az após, majd vont egyet a vállán, és körülnézett. Lassan a kávéscsészék is elfogytak, jöhettek hát a lekvárral teli befőtt üvegek a kamrából, majd az ajándékba kapott borok, az étolaj, az ecet, és a mézzel telt nagy üvegedény. Ezeket már gondosan behordta a nagyszobaszekrény elé, és ott lőtte földhöz őket.

Zordon lehajolt, ölébe vette Barbarát, az ágyba fektette, és vetkőztetni kezdte. A menyasszonyi ruhát díszítő átlátszó selyemöv óvatosan hullott a szőnyegre. Az apró hófehér cipők követték. A nő gyengéden pillantott vőlegényére, majd megemelte medencéjét örömteli arccal, hogy párja megszabadíthassa a szűk ruhától.

A könyvek következtek. Tornyokban hordta be őket a fürdőbe. Az első könyvtorony elfért a vécékagylóban. Jelenkori szerzőket tartalmazott, mielőtt lehúzta volna a vécét, látta még a két legfelső szerző családnevét: Sántha és Fekete. A víz lezúdult.

A melltartó után már csak a harisnya és a vékony tanga maradt. Zordon szenvedélyesen falta Barbara feszes melleit, miközben kezeivel utolsó ruhadarabjaitól igyekezett megszabadítani az újdonsült arát, aki nyelvével férje fülcimpáit cirógatta.

A klasszikusok a fürdőkádba érkeztek. Arany, Petőfi, Shakespeare, Goethe, Hemingway egymás alatt várták a végzést – Kafkával legfelül. Az após nyögve cipelte át a konyhaasztalról a hatalmas fazekat, amelyben eltevésre váró zakuszká volt. Lábaival nekitámaszkodott a fürdőkád szélének. A következő másodpercben hatalmas zöltségmassza borította be a világirodalmat. Sic transit gloria mundi.

Meztelenül feküdtek az ágyon. Barbara finoman kézbe vette Zordont, aki erre felnyögött, s jobb keze a nő feszes hasán lefelé indult, finoman végigsimította a belső combokat, a lábszárait, lábfejeket, a lábujjakat, majd visszaindult, és megpihent szerelme ölében.

Coelho a nagyszobában maradt a többi újságíróval együtt. Mellettük névtelen magyar szakírók sorakoztak: Müller, Schwarz, Spielmann, Spiró és Vámos. Az após lábujjhegyen hozta be az előszobából a tartalék cipőkrémeket, ám hiába csorgatta nagy buzgósággal rájuk, a legmakacsabban védekeztek, őket eltüntetni

nem lehetett. Ekkor belekapaszkodott a nagyszobaszekrény felső sarkaiba, s nagy kínlódás, nyögés kíséretében rájuk borította a hatalmas bútordarabot. A vitrin-üveg félelmetesen csörömpölő zajára kezdtek kijönni a tömbházi szomszédok.

Zordon óvatosan behatolt, Barbara sikoltani kezdett.

– A tinta! A mustár! A majonéz! – kiáltott fel az após.

Tántorgott is szuszogva a hűtőszekrényhez, kinyitotta ajtaját, bedugta karjait a ragadékokért, majd az íróasztalhoz dülöngélt. Benyúlt a fiókba, és kivette a tintásüvegeket. Ekkor ismét a ledőlt nagyszobaszekrényre pillantott. Zseniális ötlete támadt, amitől hirtelen erőre kapott. Odarohant, felugrott, s két lábbal belezuhant a bútorba, széthasítva annak hátsó lemezét. Csóré lábszárai mellett csorgatni kezdte felesége vállfákról lefolyó ruháira a tintát, a mustárt és a majonézt.

Zordon hátulról közeledett. Barbara ezt nem szerette, próbált is ellenkezni, de végül engedett. Mert az élet nem kívánságműsor, hanem ki mit tud vetélkedő.

Pirkadt. A különféle ragacsos folyadékokban úszó tányérdarabok, zoknik, nyakkendők, alsóneműk, babkávészemek, újságcsomók és körömlakkos üvegek már bokáig értek. Legfelül virágok úszkáltak valóságos rétet képezve. Após a vécé helyett a nagyszobaszekrény hatalmas tátongó lyuka fölött guggolt.

Barbara feltérdelt, a hátára fektette Zordont, majd föléje kuporodott.

Após üres tintásüveggel célozta a nagyszobaablakot.

Zordon érezte, nem bírja tovább. Barbara is. Após is.

Zordon ordított. Barbara ordított. Após ordított.

– Mi a francot csinálnak ezek?! – értetlenkedett az összesereglett szomszédok előtt a földszinten nyugdíját töltő Rebegi Misi bácsi.

– Nász. Hajnálnász. – kacsintott a szintén nyugdíjas Erzsi néni Misi bácsira. Alighogy ezt kimondta, eszébe jutott fiatalsága és egy gimnazista korában megtanult vers címe. Ki is javította gyorsan választát: – Hajnálnász az avaron...

Zordon

(REGÉNYRÉSZLET)

A tél lassan adta meg magát a fenyvesekben, a hó már csak foltokban állt a tobozokkal keveredett vizes avaron. Az apró tisztavízű patakok megáradva rohantak lefelé, partjaikon élelem után kutatott a medve, mely valami tévhit szerint téli álmot alszik. A falusiak tudják: hideg évszakban bármikor számíthatnak arra, a sűrűből éjszakánként felbukkanó vadállat leszedi kertjeikről a léceket, hogy bejuthasson a hátsó udvarba. A fákon éneklő erdei madarak felröppentek egy szarvascsorda közeledtére, de hamarosan újra elfoglalták helyüket egyre hangosabban üzengetve egymásnak a halovány reggeli fényben. A száraz bokrok megmezörrentek, alóluk róka villant elő, majd rögtön el is tűnt egy fatörzs mögött. Az égbolt adventi színekben várta a meleget, a láthatár világos vörös volt, mint a süvöltő tolla.

Zordon bezárta kopott autóját, kalapját mélyen fejébe húzva gyalogolt ki a meredek dombon a lovarda irányába. Kissé félt most az egyedüllétől, megborzongott, amikor szél recsegtette az ágakat. Nyugtatni próbálta magát:

– Ha medve lép elé, úgyszólván tehetetlen vagyok, pár pillanatig tart majd a rémület, és kész... Semmit nem tudok tenni ellene... Főlegesen félek, jöjjön, aminek jönnie kell.

Korholni kezdte önmagát:

– Nem értem, miért hozom magam ilyen veszélyes helyzetekbe, csúfos lenne az előbb elgondolt halálom, hol marad így a féltékeny férj fejszéje? Hirtelen megzörrent egy áfonyabokor. Zordon felkapta fejét a neszre. Szíve hangosan kapapált, miközben összeszorult torokkal tekintett a hang irányába.

Pista, a lovászfőnök közeledett felé.

– De megijesztettél! Mit keresel itt?!

– Adjon Isten! Ma ellopták egyik lovunkat. Tűvé tettük az egész erdőt, a közeli hegyeket, kutattunk utána a patakok mentén, hátha itattak is útközben a tolvajok, de hiába... A gazdámhoz tartok, hogy megmondjam neki: ló továbbra sincs.

Szótlanként baktattak egymás mellett a köves úton felfelé. Az istállók előtt kutyagatás fogadta őket. A lovász csendet parancsolt az ebekre, majd beléptek a gazda szobájába. A kopott faágy fölötti pókhálós falon régi nyergek lógtak. A kályhában tűz ropogott, a lovarda tulajdonosa épp szerény ebédjét készítette. Hagymát aprított a szalonnás rántottába. A belépőkre pillantott:

– Isten hozott, Zordon, foglalj helyet, és tarts velünk az evésben, ha már ilyen kár ért minket. A múlt heti területi lóversenyen még én vehettem át a legszebb lónak járó díjat, erre meg...

Zordon kezét a szájához tette, hogy mosolyával ne keltsen gyanút a lovas gazdában, aki részletezni kezdte a tolvajlást.

Ebéd után lóra ültek. A harcosnak első lovaglása jutott eszébe.

– A lóra úgy ülünk fel, hogy az állat bal oldalához állunk, megfogjuk a nyereg két végét, bal lábunkat a kantárba tesszük, jobb lábunkat pedig átlendítjük a nyereg fölött. Amint kényelmesen elhelyezkedtünk a nyeregben, mindkét talppárnaikat a kantárba helyezzük, sarkunkat felfelé feszítjük, majd szorosan két kézbe fogjuk a kantárt, hogy a ló érezze, irányítjuk őt, nem pedig kirándulni visz minket. Ha mindez megvan, enyhén az állat szügyébe rúgunk, mire az elindul – magyarázta egykoron Pista, a lovászfű.

Zordon nagyvárosokban töltötte élete legjavát, ennek ellenére vérében volt a lovaglás. No, nem annyira, mint egy nőnek, de határozottan pattant most is a rozsdavörös ménre, s elindult.

Pista most sem állhatta meg utasítások nélkül, hisz ez volt a munkája, ezért kapta a szalonnás rántottát.

– Engedd lazábbra kicsit a kantárt, ne baszd szét a ló száját! Egyszerre mozogj a lovaddal, ne ugrálj fölöslegesen rajta!

Enyhe szél fűjt, körbe mindenütt hatalmas fenyők lengették ágaikat. Keskeny erdei ösvényeken ügettek lovaikkal, elől haladt a lovarda tulajdonosa, mögötte Zordon, a végén pedig Pista. Egy tisztásra érve Zordon megelőzte vendéglátóját. Sarkával erősebben rúgott a ló szügyébe, s hármat rándított a kantárszáron, hogy vágára fogja a mént, amelyet nem kellett sokáig nógatni, száguldani kezdett. A harcos igyekezett könnyedén huppanni vissza a nyeregbe, hogy ne törje fel a ló marját, miközben kezei összeszorították a kantárszárat. Az állat egyre gyorsabban szedte lábait, patájától csak úgy döngött a száraz föld. Lehajló ágak alatt haladt el, hátha egyikükön ott marad gazdája, ő pedig megszabadul terhétől. Zordonnak ezért folyton kapkodnia kellett fejét. Épp kalapját tartotta fél kézzel az örült hajszában, amikor kicsúszott jobb lába a kengyelből. Kínos küzdelem kezdődött. A ló megérezhetett valamit, mert még vadabb vágába kezdett. A harcos bal kézzel a kantárt tépte, jobb kezével pedig az állat sörényébe kapaszkodott, s kétségbeesetten próbált nyeregben maradni. A következő másodpercekben tenyere a mén oldalát és mellkasát lapogatta, amelyről már patakokban fojt a víz. Nyugalmat igyekezett parancsolni az alatta száguldó állatra, ám az fejét rázva vágázott tovább. Képek villantak Zordon agyában. Látta magát lezuhanva egy árokban, halántékából vér folyt, végtagjai többé nem mozdultak. Hirtelen hatalmas ordítást hallott háta mögül:

– Hóóó nye!!!! Állj!!!

Pista volt az. A mén engedelmeskedett, s pár ügető lépés után megállt. Zordon félelemtől és szégyentől vörös arccal helyezte vissza lábát a kengyelbe, majd megköszönte a segítséget.

– Igazán jelezhetnéd máskor nekünk, ha vágtaiba fogsz! A lovaink nem hagyják el egymást, ezért nekünk is vágáznunk kellett... S amikor meg akarod állítani a mént, hátra helyezed a testsúlyod a farára, hogy nehéz legyen emelnie a hátsó lábait, s visszaálljon ügetésbe, nem pedig előrebuksz a nyakára, mint egy bábu!

Alighogy ezt kimondta a lovasz, nagy szürke csődőre felágaskodott, s nyírténi kezdett két lábon, ő maga pedig csermelyként folyt a ló hasa alá... Zordon egy szempillantás alatt lepattant ménjéről, megragadta az ideges csődör kantárszárát, majd felsegítette a lovászt, aki elképzelni sem tudta, mi történt vele, ezért zavarodottan bámult maga elé kalapját porolgatva. Ekkor értette meg a harcos: a ló olyan, mint az asszony. Ha rajta vagy, vásáron a bőröd, a gyönyör pedig csak feledteti: éles pengével játszol.

LANCZKOR GÁBOR

García Lorca-átiratok

Kaszida a szabad ég alatt alvásról

Jázzminbokor virága. Ledöfött bika.
Térképterem. Kék-zöld kövezet mozaikja.
Egy hárfa. Virrad. Kislány álmodik: bikát,
beszórva friss jázzminvirággal az vonítja

elő a hajnalt vérrel árnyalt csilló fekete
éjből. Ha az ég lenne kisfiúcska:
bikája a homokban viador nélkül kapar,
és a jázzmineső: széjjelhulló pacsirta.

De cet az ég: a jázzmin vértől tiszta vízcsepp.
A lány az éjszaka holdfénytől tiszta
sűrűjének bebogozott fekete kötege
a térképszoba kövezetére hajítva.

A jázzminok és a bika közt elefánt-
csontkampókon lógnak lány és fiú parittyá-
álmai. Szirmokban a cet, az ébredő felhők.
De a bikát a lány csontváza egybetartja.

Telefonálni

A telefonkagyló vak mélyéből a fülbe.
A széllal orrlükamba a telefonfülke
délre nyíló ajtaján át. Északon páfrány
csomói; görnyedt hulló-hátak mérges zöldje.

Fejemen széles piramis-vaskorona
a kék bádogtető fél méterrel fölötte.
Beszélisz. Mint egy tobozéi, szárnyas magok:
nagyot nyelek, és itt van egy hajamba ülve.

*A hang édeskés, távoli, – marék meleg
fenyőtű bal tenyeremből a földre.
Ökölbe, vissza. És nyitom. Hull le kupacba.
Egy vérző, távoli, sötét őz durva szőre.*

Pohár víz

*Öled magnóliájának szagát érthetni
sem én, de biztosan nem lesz más senki;
hogyan gyötörted, erről sem tudhatnak:
fogad közt szárnyával s csőrével a kolibri.*

*Fenn homlokodnak holdfényes terén aludt
fiatal perzsa ménesem, csikók, ezernyi, –
amíg négy éjszakán csípőd jegét öleltem,
s pohár víz: nem maradt belőle, épp csak ennyi.*

*A nedves gipsz s a jázminok között tekintetem
a pupilládba köt, sírnék, ne törd, engedd ki, –
bordáimból kemény elefántcsont betűket
faragni vágytam, mondják el azok, hogy semmi,*

*de semmi: semmi – de menekvő tested,
de nem agóniám kertje a semmi;
a véred íze számban, az; a szád
halálom fénytelen, nyálkás helyét hirdetni.*

Gázol a halott fiúról

*Minden este Granadában
egy fiú meghal. Hallja a víz
suttogni a Darro partján
társaival, ha begyűlt a tíz.*

*Holdsütött tölgy árnyékából
felhő-szárnyon tör rá haláluk;
mohos szárnyal nemsokára
a holttesthez száll nyolc fácántyúk.*

Nem marad a föld röge közt
felhő-darabból morzsányi se:
csak a tüdőd teli vízzel.
Érkezik a víz kolosszusa,

besötétül, majd megered:
esőtől verten immár a fagy
arkangyaláé, a sások
közt legifjabb arkangyala vagy.

Kaszida a keserű gyökerekről

Keserű gyökerekkel
kötözött le a sárnak ezer teraszán
rizsföldjeinek celláiba széjjelszórva az Úr.

Te parányi kezecske.

A vizek tárt érckapuit beletörni szilánkos
késpenge gyanánt a kövekbe: te támadj,

legyen ereim sáros vize földből: vér-
gyökerű.

„Én száj vagyok és nem kéz.”

Keserű.

„Keserű.”

A zseni keresztútja

SZALAY LAJOSRÓL

Szalay Lajossal 1946-ban találkoztam először. Akkor az Izabella utcában laktam Weöres Sándorral és egy fiatal, nagyon tehetséges novellistával: Hunyadi Józseffel, Illés Árpád festőművész lakásában. A lakásban sok könyv volt, sok festmény és milliárd poloska. Én a télikabátommal takaródzva aludtam az előszobapadlón. Volt úgy, hogy reggelre úgy belepték a fekete kabátot a poloskák, mint kígyót, pontyot a pikkelyek. Esténként Hamvas Béla kopogott az ajtón, hátán Weöres Sándorral, mint egy részeg hátizsákkal. Háború után volt. Ínség, piszok, rom, szegénység. Nem is tudom, min éltünk. Talán „levegőn és harmaton, mint a csigák” ahogy Gelléri Andor Endre írta. A lakáshoz kulcsa csak Weöresnek volt. Mi a kitört ablaküveg helyére ragasztott barna csomagolópapír-téglát oldalt föl-tépvé jártunk ki-be az udvari függőfolyosóról. Fölöttünk a vasvirág-rácsos folyosóra, mint függőhídra nyíló műteremben állt Szalay Lajos. Egy délelőtt fölmentem hozzá. Ajtót nyitott, kezében nyitott könyv volt: Albert Einstein valamelyik relativitáselméletének kötete. Nyurga, szikár, nálam félszer magasabb férfi volt, hosszú, vékony, kaszáspók-lábakhoz hasonló ujjakkal, arca késfényű, vörhenyes és mégis mosolyos. Megajándékozott egy keskeny kis füzetrel: Cervantes-illuszt-rációjával. Mint egy Don Quijote önmagával: Don Quijote Don Quijotéval. Aztán eltűnt, csak évtizedek múlva találkoztunk újra. Addig köd, homály, mint Arany János őszi versében a vágy Ossian ködös, homályos énekére. Tudtam, hogy Dél-Amerikában él, Argentínában, később New Yorkban. De tőle, róla semmit. Aztán megkaptam New Yorkban kiadott hatalmas albumát, a Genezist! Ebből a műre és indulatra is hatalmas könyvből értettem meg ámulva és ragyogva, hogy élete és munkássága a zseni keresztútja volt, Szent Keresztút, megváltást előkészítő és a megváltódás ihletében szításra tört rajz-énekekkel, szentséges szenvedéssel és irtózatossá boldogtalan szenvedéllyel. Mert Szalay Lajosból úgy nőtt ki a zsenialitás, mint égitestünk anyagaiból a fű, a földből, a kőrepedésekből, a sziklahasadékok szikárnak tetsző, de cserepes oldalán, dombon, mezőn, réten, mindenütt. Ismerik-e a fűszálat? A vékony, eres, zöld késpengéhez hasonlót, vagy a zöld láb-szárcsont-keményet, a csont-törzsön a bütykökkel, csomókkal, tetején az arany-zöld tűhattyú halcsontváz-rázkódás kalásszal. Ha ismerik: tudják micsoda erő van, roppant hit-tudat és még roppantabb győzelem-tudat van egy zöld fűszálban. Ilyen győzelem-mámor és elmúlás-mámor volt Szalay Lajos. A mindig meg-

Elhangzott Szalay Lajos gyűjteményes kiállításának megnyitóján, 2009. január 15-én.

feszítésre váró és mindig keresztet hurcoló győztes lángelme, szegény! Műveit elmondani, így, szóval egyszerűen lehetetlen. Azt az irtózatot tektonikus indulatot, a vulkánhegy szíveként lüktető forró láva-gyönyörűséget és robbanás-tűzlekvár-izgalmat, amiből és amivel élt. Művei, mint a Föld-őslét keletkezés utáni lény-gigászok, teremtmény tonnahalom-óriások, fekete vonalrács és vonalszövevény küldetés-hörgések, őskiáltások az Isten-előtti fényes ürességben és csillagláng-sötétben. És a folyton termő és mindig teremtő csillagköd-tűzkoszorú-óriás mégis tömve volt szorongással és árnyék-félelemmel. Pedig műve oly rejtelmes és mozgás-sűrű, mint egy atom. És olyan sűrűség-kötegű, mint a létezés-anyagban egymáshoz-ragasztva zsúfolt atomok. Úgy élt a világban, önmagában és önmagával, mint ahogy a kisgyerek fél az erdőben éjszaka, mert árny-zizegések, árny-ősmadarak lábtöveiben tántorog, és árny-sikolyok szövik be szív-magányát, mint pók a bokrok közé kifeszített óriás tányér-hálójában a dupla ikra-tojás szemű fekete halál-vergődést: a legyet. Szalay Lajossal az 1970-es években találkoztam újra. Akkor már hazajárt szülő-országába. Eljött hozzám feleségével, Jucival, az Új Írás szerkesztőségébe. Mikor becsuktam a szobaajtót, leültek, ahogy Illyés Gyula mondaná, a karszékbe. Gőzölgött a friss feketekávé. Lajos megfogta felesége kezét, és suttogva megkérdezte: „Feri, lehet ebben az országban vallásos az ember?” Én meg csak ültem arany-szégyenné varázsolván, mint akit pofonvágott egy Kerub. Aztán elmondta, hogy New Yorkban vastag vasrács-ajtót szereltetett lakása bejárati ajtaja elé, belül meg vastag vasrudakból, vaspántokból bordákat, keresztet az ajtófára, az ajtókeretre! Ilyen volt ő, gyanakvó, szorongásos, szinte neurotikusan bizalmatlan és őszinte. Pedig a megváltás fiaként hit-szegénységünket a bűn-mélyből kiváltó teremtő fürgeteges-erejű Mindenség. Boldogtalan zseni a keresztúton. De boldog lehet az Elképzeltetetlen Isten, hogy ilyen áldott szentséges fia született.

Juhász Ferenc

A kánon folyton változik...

SZÖRÉNYI LÁSZLÓVAL BESZÉLGET NÓVÉ BÉLA

Most, hogy a „Reneszánsz Év” véget ért, miben látni valódi hozadékát a kutatások, publikációk terén?

Nehéz erre felelni, mivel számos kiadvány még javában készül és a tudományos tanácskozások sora is épphogy véget ért. Februártól novemberig mindenesetre számos konferenciát rendeztek itthon és külföldön a reneszánsz jegyében, s ezek többségén én is részt vettem. Az első még 2008. február végén volt a budapesti Olasz Intézetben; teljes anyaga azóta meg is jelent a *Nuova Corvina* folyóirat dupla számában. Ez igen jól sikerült, főként diplomáciatörténeti érdekű tanácskozás volt, kiváló olasz kutatók részvételével, ahol számos újdonság hangzott el Mátyás külpolitikájáról. A legnagyobb eseményre kétség kívül májusban került sor, az ELTE és a Collegium Budapest közös rendezésében, ez jobbára történész fórum volt, számomra is sok új, érdekes adalékkal, az eredménye pedig egy többnyelvű, vaskos kötet lesz, amely, úgy tudom, magyarul is megjelenik. Feltétlen említést kíván a 16–18. századi Mátyás-hagyománynak szentelt két nagy Vár-béli kiállítás is, melyekben, gondolom, a közönség számára is az volt a legfőbb újdonság, hogy egyszerre próbálták bemutatni a reneszánsznak nevezett klasszicizáló ízlést a gótikával – amely már Mátyás kultúrpolitikai szándéka szerint is együtt élt –, valamint ezek utóéletét, sajátos elhajlásaikkal és összeéréseikkel. E két reprezentatív kiállításhoz gazdagon illusztrált, komoly katalógusok is készültek, az egyes művészeti ágakat s a főbb témaköröket bemutató tanulmányokkal. Emellett voltak külföldi vagy külföldi kezdeményezésű fórumok is. Novemberben például két nagy konferenciát is tartottak: az egyiket Rómában – ez a főhatárolom jelképrendszerét vizsgálta Mátyás korában a magyar és más európai hagyományokat egybevetve –, a másik Nápolyban, ahol nemcsak magyar és olasz tudósok, hanem horvátok is szép számmal voltak, hiszen a Hunyadiak kora éppoly elidegeníthetetlen része a horvát nemzeti múltnak, akár a miénknek. E két utóbbi tanácskozás anyaga is még csak ezután jelenik meg.

Mátyás királlyá választásának 550. évfordulóján tavaly te mondtál ünnepi emlékbeszédet az Akadémia dísztermében. Miféle régi és újabban feltárt vonásokat visel magán a 21. századi Mátyás-portré?

Ezt a beszédet a kiváló történész, Kubinyi András kellett volna hogy elmondja, de hirtelen halála miatt sajnos nem kerülhetett sor erre. Próbáltam hát, amennyire tőlem telt, hiányát pótolni. Egyrészt rámutattam korszakos érdemeire, hiszen ő volt az, aki évtizedeken át – olykor mostoha viszonyok között is – szorgosan kutatta a Hunyadiak korát, és ennek nyomán mind a belpolitikáról, mind a korabeli gazdaságról és hadviselésről alapvetően új képet alakított ki. Szomorú, hogy az évfordulóra megjelent „Nándorfehérvártól Mohácsig” című nagy hadtörténeti munkája kiadását sem érhetette meg. Az egész Mátyás-

kiállítás, s hozzá a nagyszerű katalógus szintén az ő ideája volt. Mindazt, amit ő Mátyásról feltárt rendkívül gazdag tárgykörben, már a külföld is hasznosíthatja, most, hogy Mátyás-életrajza végre kitűnő angol fordításban is hozzáférhető. Így hát Kubinyi is „szólt belőlem”, az ő eredményeiről is beszéltem. És mert az Akadémia sajátos történelemmel és saját tradícióval bíró testület, fontosnak véltem azt is, hogy egyik „örlelkének” – kinek öt szobra áll az épületben és hivatali lakása múzeum – szavait és szellemét is megidézzem. Arany Mátyás-képét vázoltam hát, ami korántsem merül ki a Hunyadi-balladakörben. A „Stanzák Mátyás dalünnepére” című töredékét hoztam elemző módon összefüggésbe a „Toldi szerelmé”-vel, illetve azzal a magyar dicsőséggel, melyet Arany alkotott magának – annak minden szépségével, nagyságával, törekénységével és mulandóságával egyszerre. Ezután nagyot fordítva a dolgon, arról beszéltem, hogy Arany (mint főtitkár, nem mint költő) hogyan jelölte ki a pozitívizmus korában máig ható érvényűt az a feladatkört, amit a nemzeti tudománynak kell elvégeznie. Nem holmi magyarkodással, hanem azzal, hogy ezt az országot, kultúrát, amit a sors ránk hagyott, nekünk kell a kor legjobb színvonalán feltárni és értékeit tovább adni a geológiától az irodalomig, az összes tudományágban.

A Mátyás-évforduló elmúlt, ám a honi tudománynak még jócskán maradtak „köz-tartozásai”. Kérlek, szólj ezekről is.

Amikor Fraknói a Millennium előestéjén két kötetben közzétette Mátyás levelezését, Acsády Ignác nyomban jelezte, hogy ez mind igen szép, hanem csak töredék, s azzal felsorolt vagy húsz külföldi lelőhelyet, ahol még biztosan vannak Mátyás-levelek, nem szólva a hazai levéltárakról. Később Szakály Ferenc hasonló hiánylistát állított össze, majd Kubinyi is – minthiába, Hunyadi-kori oklevéltárunk máig sincs... Hogy miért? Mert a latinoktatás elsorvasztása miatt mára elfogytak a hadra fogható történészek, akik még oklevelet tudnak olvasni – holott az átnézendő anyag tényleg hatalmas. Így aztán kénytelenek vagyunk nem csak Fraknói-féle, hanem jóval korábbi, például Teleki-féle okmánykiadásokat használni, sőt akad olyan oklevél is, amit utoljára a kassai jezsuiták adtak ki a 18. században. A másik nagy adósság, hogy a Hunyadi-kor ma is csak egy jókora lyuk a történettudományi kézikönyvben, mivel ez a korszak egyszerűen megíratlan. Egy ilyen agytorna után pedig, amit a Mátyás-év hozott, ezek az alaphiányok csak még inkább szembeötlők.

A tavalyi nem csak a reneszánsz, ám egyben a Biblia éve és a Nyugat indulásának centenáriuma is volt. Mit gondolsz, mennyiben fér össze ez a három nagy tradíció, és vajon miféle életművek hitelesítik összetartozásukat?

Egy hárombetűs névvel felelek: Ady... Az ő költészetében, azt hiszem, mindez sűrítetten együtt van: a Mátyás- vagy reneszánszosztalgia, a Biblia második és mélyebb anyanyelvként való folytonos használata és a Nyugat nagy dilemmái. Itt van például egyik legismertebb verse: a „Fölszállott a páva”. Kezdődik és végződik egy rabének két sorával. Előtte a „Gyáva Barla diák” című vers áll a „Magyar Messiások” című ciklusban – a „Vér és Arany” éppen 101 éve megjelent kötetében! –, utána pedig a „Mátyás bolond diákja”. Ha tehát így nézzük, ez egy triád a „Magyar Messiások” ciklusán belül, melynek alapkérdését kiélezetten veti fel. Az alapkérdés pedig nyilván az élet vagy halál. A „Minden titkok verseiből” tudjuk, hogy Ady rózsafüzérciklusokba szerkeszti verseit, melyek közt éppúgy tit-

kok vannak, mint a szent olvasóban. Az „A magyarság titkai” ciklusban dühödten ki is fakad, hogy ő már nagyobbakra szeretne nézni, és nem kíván örökké abban a malomban őrlődni, hogy a magyarság megmarad-e vagy sem, hanem az egész emberiség sorsa, a teljes élet izgatja – az örök élet, ami nem ellentéte életnek, halálnak, hanem mindkettőt magában foglalja. Ebből a távlatból szeretné végre látni a dolgokat, nem pedig folyton alulról. Itt viszont még nem így dolgozik, hanem mit mond? „Vagy bolondok vagyunk s elveszünk egy szálig, vagy ez a mi hitünk valóságra válik.” És itt van a Biblia, hiszen ez már-már szó szerinti idézet Szent Páltól, aki azt mondja: ha Jézus nem támadt fel, akkor a mi hitünk bolondság. Ehhez jön még, amit Móser Zoltán írt meg egy gyönyörű néprajzi tanulmányban, hogy a páva valójában feltámadás-szimbólum. Adyban tehát mindez még együtt van.

Mint írásaid közel félszáz oldalas bibliográfiája mutatja, a filológiai, műfaji és életrajzi rejtélyek éppoly szenvedéllyel izgatnak, mint az eszmetörténeti összefüggések, s a kezdetektől a kortársakig úgyszólván teljes rálátásod van irodalmunk egészére. Mit gondolsz, Babits, Szerb Antal vagy Horváth János óta miért ritkultak úgy meg az efféle tudós literátorok, akik a művek és szerzők sokszínű univerzumát még eleven egésznek látják?

Kezdjük a végén: te az egyszemélyes irodalomtörténetet hozod példának. Tény, hogy ilyen az elmúlt évtizedekben csak kevés született. Még 1945 előtt Féja Géza írt egyet három kötetben, majd Simon István és Nemeskürty István is próbát tett vele, ám ezek mára jórészt elavult írói teljesítmények. A kor nem kedvezett az ilyen vállalkozásoknak, és persze a kiadáspolitika se. Itt tehát nem csak alkatról, szemléletről van szó, hanem épp annyira tudományról és politikáról is. A Bóka–Pándi-féle rövid összefoglalók után az Irodalomtudományi Intézetet 1957-ben legfőképp azért alapították, hogy egy új magyar irodalomtörténetet hozzon létre Sőtér István irányításával. A munka számos kiváló szerző bevonásával viszonylag hamar elkészült. Nem is avult el olyan gyorsan, ahogy elavulhatott volna, ha szerkesztőit lelkük mélyén nem az Eötvös Kollégium és Horváth János hagyományai lelkesítik, hiszen Sőtér, Klaniczay és Pándi mind Eötvös-kollégisták voltak. Ám ha végignézzük a „Spenót” vagy a „Sóska” 2×6 kötetét (az utóbbi sorozat szerkesztője már Béládi Miklós és Rónay László volt), azt látjuk, hogy a történelmi teleológia, a korszak megkerülhetetlen vulgármarxizmusa, eleve megghiúsította az egységes narrációt. Ami nem jelenti azt, hogy nincsenek bennük kiváló fejezetek, csupán hogy minél inkább közelítünk a jelenhez, annál jobban betolakszik a „szocialista rögválóság”, ami nem elég, hogy van (volt), hanem mindig is akart lenni... Már akár Szent István korában is ott mocorgott volna, ha Klaniczay Tibor beengedi az első két kötetbe.

Szerencsére nem tette, talán arra gondolva: épp elég helye lesz annak a Szabolcsi Miklósról bízott utolsó kettőben is...

Igen, Klaniczay egyik vitathatatlan érdeme, hogy tudott nemet mondani. Mikor a különböző szovjetunióbeli konferenciákon, ahol a grúz és a kínai „reneszánszt” próbálták szocialista előzményként az olasz mellé belopni, mindig azt mondta, hogy „nyet”: a kettő nem ugyanaz, és ne tessék ideologizálni ott, ahol csakis a historikus megközelítésnek van helye. Időnként összerántottak keletnémet, albán, mongol és szovjet tudósokat eligazításra, s hogy megvitassák a szocialista-realista irodalom időszerű kérdéseit. A '70-es évek közepén meghalt a szovjet akadémiai intézet igazgatója, és utóda – ha jól emlékszem,

Kuznyecov elvtársnak hívták – hozzánk is ellátogatott a Ménesi úti intézetbe. Kuznyecov elvtárs szidalmazta a formalizmust, az avantgárdot, a képverset és a többi szörnyűséget, amellyel az imperialisták kísérleteznek, csak hogy kiüssék józan eszéből a derék lakosságot, holott az, ha tehetné, éjjel-nappal szocreál regényeket falna. Akkor Szabolcsi felállt s azt mondta: „Kuznyecov elvtárs, most jövök Lisszabonból – ott már csak igazán forradalom van! –, s hát képzelje: a kommunisták ott szekfűalakú verseket publikálnak!” Mire kitört a röhögés, és Kuznyecov elvtárs érezte, hogy ez nem az ő terepe...

Jó tíz éve állsz az Irodalomtudományi Intézet élén, bár a Ménesi úti épületben sokkal régebb óta otthonos vagy. Melyek a legkorábbi emlékeid az Eötvös Kollégiumról és „társbélőjéről”, az akadémiai intézetről?

A kollégiumban, budapesti lévén, én csak „külső tag” lehettem, ám azért itt ültem késő estig, többnyire a könyvtárban. Az első év elején a latin szakosoknak mindjárt rendeztek egy ismerkedési estet, úgyhogy én kezdettől otthon éreztem magam; egyetem után pedig rögtön az intézetbe kerültem gyakornoknak, s azóta is itt dolgozom. Azt hiszem, igen nagy szerencsém, hogy Bánhegyi György, kedves gimnáziumi latintanárom, ugyancsak Eötvös-kollégista volt. Ő bizantinológusként indult, majd amikor a görög- és latinoktatást az '50-es években beszüntették, elvégezte az egyetemet fizika-kémia szakon is, és ő lett az ország legkiválóbb kémiatanára; Erdey-Grúz Tibor, aki vegyészként az Akadémia főtitkára volt, maga is támogatta, hogy egy központi kémia szakkört indítson az Eötvös Gimnáziumban. Ide még olyan bölcsész hajlamú egyedek is eljártak, mint én, mert ahogy Bánhegyi tanár úr a kémiát előadta, az maga volt a tudomány és a filozófia kvintesszenciája. Hatására már gimnazistaként Heisenberget olvastam, a latinóráin pedig megismertük az antik szerzőket és az ókori történelmet. Számomra ő volt, aki az Eötvös Kollégiumot eleven valóságként megtestesítette. Szemináriumvezetőként később sok éven át tanítottam itt magam is.

Bölcsész diplomádat – épp negyven éve – latin-görög-iranisztika szakon szerezted. Honnan van benned ez a nyelvek iránti különös libidó?

Azt hiszem, még családi örökség. A szüleim eredetileg bácskaiak, és mint minden bácskai család, az övék is többnyelvű volt: a magyaron kívül szerbül, horvátul, németül is jól értett. A soknyelvűséghez járult az is, hogy én már öt-hat évesen eljártam ministrálni; a liturgia akkor még latinul folyt, s én csakhamar lelkesen fűjtam a ministránsok szövegét. Emiatt később, mikor a gimnáziumban latinul kezdtem tanulni, az a furcsa érzésem támadt, hogy én már régóta beszélem ezt a nyelvet. A nagybátyám teológiaprofesszor volt, a Hittudományi Akadémia rektora, aki még a '30-as években került ki ösztöndíjasként Rómába, ahol az Institutum Biblicumban 15 keleti nyelvet kellett megtanulnia. Tudott arabul, perzsául, szíriul – minden olyan nyelven, ami a Biblia keleti filológiájának megértéséhez elengedhetetlen. Mikor gimnazistaként latinul kezdtem tanulni, majd az egyetemen latin-görög-perzsa szakos lettem, ő szerzett nekem könyveket. Ma is azt a szótárt használom, amit még tőle kaptam ajándékba.

A felsoroltakon kívül miféle nyelveket ismersz még?

A szüleim úgy gondolták, németül tudni kell, ezért magántanárhoz járatlak. A gimnáziumban a latin – mint fő nyelv – mellett kötelező volt az orosz, ebből utóbb záróvizsgát is tettem. Angolul előbb a József Attila Szabadegyetemen, majd az orientalisztika szakon tanultam, ahol ez kötelező volt. Görög tudásom alapjait Tegyei tanár úrnak köszönhetem,

a perzsához pedig segédnyelvként a szanszkritot, arabot, kurdot és oszétot is ismernünk kellett. Franciául az Eötvös Kollégium kurzusán tanultam, párhuzamosan az olasszal. Még ugyancsak a kollégiumban kezdtem el csehül, otthon pedig horvátul tanulni. Szerbül, horvátul nemigen beszélek, de azért sok mindent megértek. Egy ideig még lengyelül is tanultam a Lengyel Intézetben, és egyetemistaként a spanyolba, portugálba is belekóstoltam...

Tudospályádat megszakítva 1991-től négy éven át nagykövet voltál Rómában. Hogyan emlékszel e diplomáciai közjátékra?

Az egy „hőskorszak” volt... A szovjet táborból frissen szabadult országok csupa irodalmárt és tudóst küldtek ki nyugati diplomatának. Kollégáim közül a legjobb barátom a lengyel nagykövet volt, civilben filmtörténész, Jancsó Miklósról írott könyvét magyarul is kiadták. Albán kollégám középkorász volt a tiranai történettudományi intézetéből, a bolgár jeles műfordító, a francia új regény értő tolmácsolója... Négy év alatt különben hét olasz külügyminisztert értem meg a sűrű kormányváltások miatt. Az általam megismert olasz politikusok őszinte rokonszenvvel éreztek irántunk, jórészt még '56 miatt, ami egész Itáliát mélyen megrázta. Ők e példátlan hősiességet valahogy magától értődően kapcsolták össze kamaszkoruk kedvenc olvasmányával, a „A Pál utcai fiúk”-kal. Amikor 1991 őszén a megbízólevelem átadtam Cossiga elnöknek, a szigorú protokollal végezve szobájába hívott és azt kérdezte: „Mi van az emléktáblával?”. Kérdezem, melyikkel. Hát a Pál utcaival, mondja. Mert ő ott volt az avatásán, de legutóbb, mikor nálunk járt, sajnos nem jutott el a Pál utcába, hogy lássa, megvan-e még a kétnyelvű emléktábla a legkedvesebb ifjúkori regénye színhelyén... Szóval, mindjárt megvolt köztünk a barátság! Később Mátyás és Beatrix óraskönyvét is elvittem ajándékba neki, persze, csak hasonmás kiadásban. Azt mondta, ezt a kincset jobb, ha hazaviszi, mert az irodájából lopják a szép könyveket...

Manapság sokan kárhozzátják a humán műveltség gyorsuló erózióját. Tény, hogy évtizedek óta romlik az olvasási és a szövegértési készség, s hogy főként a régebbi korok nyelvi, irodalmi és eszmeörökségét mind nehezebb átadni. Mit gondolsz erről, úgyis, mint régóta gyakorló oktató, kipróbált tankönyv- és lexikonszerző s a néhai „Matura-sorozat” mentora?

A Matura-sorozat megszűnését ma is gyászolom, a kiadváltás sajnos a halálát hozta, bár úgy hallom, használják ma is – inkább egyetemisták, mint középiskolások – azt a harminc-egynéhány kötetet, ami a '90-es években megjelent. A latinoktatás kiirtása felmérhetetlen kárt okozott mindenütt, s ez sürgősen reparálandó, mint mára már majdnem mindenütt belátták. Néhol egészen mesébe illő fordulat segített ehhez, mint például New Yorkban, ahol latin gimnázium már alig maradt mutatóban, mikor a Micimackó Lénárd Sándor latin fordításában bombasiker lett, s maguk a gyerekek kezdték el követelni, hogy olyan iskolába írássák őket, ahol latinul tanulhatnak. Kénytelenek voltak hát újra megnyitni egy sor iskolát, és bármi bizarrnak tűnjék, a New York-i latinoktatást jórészt a Micimackó és Lénárd Sándor mentette meg...

Miközben nálunk ma egyházi gimnázium is akad, ahol még választott tárgyként sem lehet latinul tanulni...

Ez rémes. Amikor én gimnazistaként görögöt akartam tanulni, egy hely volt csak, a Radnóti. Az Eötvösben nem lehetett, nem mintha nem lett volna tanár, hanem mert nem engedték. Most már talán tanár se volna. Szerintem a latin iránti érdeklődés megvan, csak

elfojtják. Ezt azért is tudom, mert a Neolatin Tanszéki Csoport, amit Szegeden vezetek, évek óta rendez középiskolás latin versenyeket a dél-alföldi megyékben. Kollégám, Kasza Péter, aki a spiritus rektora ezeknek, maga is sokáig tanított latint egy makói gimnáziumban. Ő mondja, hogy legfőképp a szülőket kell győzködni: ha egyszer a latinba belefog a gyerek, meglátják, szeretni fogja. Az a sivár és földhözragadtan prakticista szemlélet, ami a mai mindennapi életet uralja, az írástudatlansággal, az állandó tévézéssel és a járványszerűen pusztító hülyeséggel, sehová sem vezet. Közben meg egymás után füstölik ki a latin osztályokat. Nemcsak nálunk, világszerte végigsöpört ez az antitradicionalista hisztéria, és mindenütt szörnyű eredményekre vezetett. Németországban nincs központi, csak tartományi oktatási terv, de ott is kiderült ennek a csődje. Még Belgium tartja magát a legjobban, ez ma is a latinoktatás egyik bástyája. Olasz kollégáim viszont tanulmányokat írtak arról, hogy Berlinger, aki az én követi működésem után nem sokkal lett oktatási miniszter, nem csupán a latinoktatást szüntette meg egy sor közoktatási intézményben, hanem az olasz klasszikusokba is belenyúlt. Ma már az olasz diákoknak nem kötelező Dantét vagy Petrarcát olvasni! Meg is látszik az eredménye: olasz barátaim kétségbeesve látják, hogy Amerikában ma hatszor annyian értenek Dantéhoz, mint a szülőföldjén. És vannak tengerentúli egyetemek, ahol külön csarnokokat kellett építeni a Dante-oktatáshoz, mert nem fértek a régi termekbe, főként amióta a spanyol ajkúak aránya Amerikában is egyre nő, ami az olasz iránti érdeklődést is megsokszorozta. Ez tehát ugyanaz az eset, mint a latinra fordított Micimackó diadalútja New Yorkban... Lehet, hogy végül Amerika fogja Európát megmenteni saját oktalanságától, amivel latin gyökerű, klasszikus kultúráját ellökné magától?

Régi és újabb irodalmunk értékelése körül évtizedek óta dúl a „kánon-vita”. Élénken emlékszem például még a te ’80-as évek kezdetén a régi Mozgó Világban publikált vakmerőn „revizionista” írásaidra, melyekben többek közt Mészöly Miklós, Hajnóczy, Nádas és Esterházy „kanonizálását” sürgetted. Hogy látod ezt ma?

A kánon folyton változik. Gondolj csak arra, hogy Balassi – és itt Kőszegi Péter új, nagyszerű Balassi-életrajzára kell utalnom, amelynek második kötete az idén jelenik meg – szóval, Balassinak már akkor is neve volt, mikor alig ismerték, hiszen a Balassa-kódex a szerelmes verseivel, egészen az 1870-es évekig kéziratban maradt. Az egyházi énekeskönyvek – akár magánolvasmányoknak, akár gyülekezeti éneklésre szánták őket – többnyire nem tüntették fel a szerzőt, kivéve Balassit és Zrínyit. Balassi tehát már akkor is „valaki” volt, kivívta a kánonban helyét, ami később kitágult, ahogy a „világi” költőt is megismerték. A másik épp fordított eset: Zrínyié, aki a maga költségén kiadta művét, hisz volt elég pénze, nem szorult mecénásra. Fenn is maradt belőle jó pár példány, s lám, mégis: költőként sokáig a legnagyobb értetlenség fogadta! Zrínyit még Weöres Sándor is botladozónak, recsegőnek, harciasnak, röviden: költőietlennek tartotta. Nagy figura, de kisebb költő, mondta Weöres, azok után, hogy a „Zrínyi és Tasso”-ban már Arany is megmutatta világirodalmi nagyságát és távlatait! Gyöngyössy ugyanakkor, aki korábban a kánon abszolút kegyeltje volt, egyszerre – merőben igazságtalanul – Zrínyi árnyékába szorult, és Jankovics József kollégám, barátom már vagy húsz éve dolgozik a költői rehabilitálásán. A kánon tehát magától alakul, miközben az irodalomtudomány, a kritika is szüntelen alakítja, ahogy a közízlés, a divat, a tankönyvek és a tananyag is. Ez egyrészt magától értődik, másrészt néha csak alibiként szolgál a felelősség áthárítására. Az ugyanis semmiképp nem

fogható az ízlésváltozásra és a szabadságra, hogy a magyarórák számát vésszen csökkenve egy sor jelentős szerző és mű időhiány miatt egyszerűen kimarad. Az én időmben még naponta volt magyaróra, néha kettő is, s mellett irodalomszakkör, melyet Tamás Attila, egyik legkiválóbb irodalomtörténészünk vezetett, aki nemcsak Illyés Gyulával, Arannyal, József Attilával, hanem az élő költészettel is megismertetett. Márpedig középiskolai írás- és olvasásoktatás nélkül semmi sincs. Ma olyan hallgatók tódulnak még a bölcsészkarra is, akik írni-olvasni se tudnak. Pár éve azt mondtam az új elsősöknek: remélem, maguk többet tudnak, mint az előző évfolyam hallgatói, akik nagy büszkén azt hitték magukról, hogy diszlexiások, holott csak analfabéták voltak. Tréfának szántam, de senki nem nevetett – talán mert e két szó jelentésén töprengtek.

Nincs fél éve, hogy az ÉS-ben élénk vita támadt a fél tucat rivális irodalom-tankönyvsomagról a mára jócskán megfonnyadt „Spenót” helyett magát kínáló, új összegző munka: „A magyar irodalom története” is jócskán felkavarta a kedélyeket. Mit gondolsz, miért?

Én csak az utóbbiról szólhatok, mert tankönyvvel már nem foglalkozom – bár korábban Zrínyitől Krúdyig sok szerzőről írtam a második és harmadikos gimnáziumi csomagban. Ami „A magyar irodalom története” című munkát illeti, az nem kézikönyv, hanem egy háromkötetes tanulmánygyűjtemény; így a benne foglalt tanulmányokat is egyenként kell megítélni. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen gyűjtemény aligha pótolhat egy átfogó és komplex irodalomtörténetet, mindezt elég egyöntetűen így látta a viszonylag erős kritika, az Írószövetség még konferenciát is rendezett róla. Hadd említsem itt azt is, hogy intézetünkben javában készül egy háromkötetes, új kézikönyv, amely „A magyarországi irodalmak története” címen fog megjelenni. Ebben visszatérünk a többnyelvűség alapproblémájához. Részben úgy, hogy folytatjuk a latin nyelvű irodalom történetét – ami korántsem szűnt meg 1472-vel, ahol a „Spenót” kényszerűen félbe hagyta –, hanem tovább élt még legalábbis 1850-ig, mi több, egész napjainkig, hiszen latin költők ma is élnek még köztünk, az egyik legkiválóbb: Fehér Bence, a Károly Gáspár Református Egyetem tanára, két éve *Az ember tragédiáját* is bravúrosan lefordította. A másik nagy vonulat a kulturális és nyelvi sokszínűség lesz e háromkötetes műben. Mert nyilvánvaló, hogy egész más hagyományt követ az erdélyi szász, a szepességi szász, vagy épp a bánáti sváb irodalmiság. Emellett munkánk felöleli még a szétválásig a magyarországi szlovák irodalom történetét, csakúgy, mint a ruszint, a magyarországi szlovént, örményt, zsidót (beleértve a héber és jiddis nyelvűt is), horvátból pedig azt, ami a történelmi Magyarországon keletkezett, azaz a kaj dialektusban írott műveket. A horvát irodalomnak amúgy is igen sok köze van – latin és horvát nyelvű változatában éppúgy – a magyarhoz. Elég talán csak arra utalni, hogy a horvátok teljes joggal nemzeti klasszikusuknak tartják Zrínyi Pétert, aki a bátyja művét horvátra adaptálta. Új köteteinkben persze nem lesznek teljes szerb vagy horvát irodalomtörténetek, ám mindannak, amit a régi Magyarországon írtak, együtt kell lennie benne. Nekünk a teljes hazai irodalmiságot kell rekonstruálnunk, ami távolról sem csak egy nyelvű volt.

Irodalmunk itáliai presztízsét alighanem még Janus Pannonius alapozta meg – mai népszerűségét viszont már korántsem csak Molnár Ferenc és Márai könyveinek kiugró „fogyáslistái” jelzik. Kik az új kedvencek, és minek köszönhető ez a tartós érdeklődés?

A két háború közt furcsa mód a legtöbbet Herczeg Ferencet fordították, bár Lengyel Menyhért is nagy siker volt. Az igazi áttörést viszont jó tíz éve Márai hozta meg, az ő felfedezése bombaként hatott – a Corriere della Sera, emlékszem, külön számot is szentelt neki. Az olaszok amúgy máig se értik, miként lehet, hogy egy ilyen nagy író köztük élt, és még csak nem is ismerték. Márait azóta is kiadják, Nápolyban él a fordítója: Marinella D'Alessandro, Tordai Zádor felesége, aki magyarul, olaszul egyforma tökélyen ír és beszél. A fordító személye különben döntő lehet, hisz éppen Márai naplójából tudjuk, hogy őt már a két háború között is fordították olaszra, ám az gyatrán sikerült, dilettáns munka volt. Vagy tizenöt éve hasonló sikerként robbant be Krúdy két könyve: *A vörös postakocsi* és *az Aranykéz utcai szép napok* is Gianpiero Cavaglià, egy azóta fiatalon elhunyt, zseniális torinói filozófiatörténész remek fordításában. A Rubbettino Kiadó húsz éve jelentet meg magyar könyveket; ők Petőfin, Adyn, Kosztolányin kívül tudományos munkákat is kiadnak – például Szűcs Jenő Európa három régiójáról írott alpművét, ami eredetileg a Bibó-émlékkönyvben jelent meg, s most olaszul is szép sikert aratott. A kortársak közül előszeretettel fordítanak Esterházyt és Kertész Imrét; Krasznahorkai még nem tört át, de egész biztosan át fog, mivel a legutóbbi kötete is csodás alaptörténetekkel van tele Peruginoról és az itáliai művészetről. Kós Károlyt, Erdélyt már felfedezték, Kassák is megjelent olaszul, és ha valami siker lesz, azt sokszor újranyomják. Gondold el, nemrég még Harsányi Zsolt Liszt-életrajzát is kiadták újra!

Ha már irodalmi „exportképességünk” szóba jött, különös paradoxonnak hat, hogy míg itthon olykor legkülönb teljesítményei is aránylag szerény visszhangra találnak, kortárs prózánk világszerte komoly áttörést ért el az elmúlt egy-másfél évtizedben. Nem csak a Nobel-díjas Kertész Imre, vagy újabban Dragomán György példátlan sikerére gondolok, ám rajtuk kívül még vagy három-négy tucat szerzőjére. Nem gondolod, hogy alkalmi győzelmi jelentéseken túl legfőbb ideje lenne egy átfogó külföldi recepció-történetet összeállítani, legalábbis 50–100 évre visszamenően?

Ez óriási feladat, amit tényleg meg kellene csinálni. Itt az intézetben Ritoók Zsigmond vezetésével korábban folyt egy OTKA-munka, melynek nyomán eddig két kötet jelent meg a műfordításokról. Ha szabad kissé visszatérnem még a mi „Salátának” becézett, új háromkötetes munkánkra – az akadémiai „Spenót” és „Sóska” után kapta e botanikai fedőnevet –, ennek egyik legfőbb újdonsága éppen a fordítások, s ahol lehet, a külföldi recepció gondos számbavétele. Azok a külföldi intézetek, melyekkel együttműködünk, így kiemelten a szlovák és a bolgár, épp ebben segítenek a legtöbbet. A bolgároknál eddig nem volt még Arany-kötet, most lesz, s én boldogan vállaltam, hogy tavasszal bemutatom Szófiában, ha megjelenik. Petőfi ott is nagyon népszerű, és persze Nagy László is, aki bolgár népköltészetet fordított. Mindenesetre sok furcsa, személyes adalékot kell számba venni ahhoz, hogy megértsük: miféle csatornákon jut el irodalmunk olykor a világ legtávolabbi sarkaiba is, és hogy ott miként hat. Egy éve például Vietnámban jártam, ahol a magyar irodalom rendkívül népszerű, mivel hajdanán egy sereg vietnami diák tanult itt, akik nem felejtettek el magyarul, és valamiért máig kedves nekik ez az ország. A Vietnami Magyar Baráti Társaság ma is több ezer tagot számlál. Hanoiban nemrég óriási sikert aratott a *Bánk*

Bán, egy Zong nevű barátunk fordításában, akit még Eötvös-kollégista korából ismerek. Ő fordította különben Kafka *Perét* is – magyarból, mert Vietnamban nem akadt senki, aki németből vállalta volna. Most Kertész Imréről kellett beszéljen, s utána kis híján hárman is hajba kaptak, hogy ki kapja meg könyveit fordításra. Egyik este Zong meghívott magához Hanoi külvárosába, ahol egy Moszkvában végzett művészettörténész barátja is jelen volt. Elkezdett bombázni egy sor szakmai kérdéssel Hamvas Béláról. Kérdezem, honnan ismeri, hiszen nem is tud magyarul. Nem, mondta, ám azért minden művét olvasta, mert megvan neki szerbül, és az orosz tudásával azt egy vietnámi is jól megérti... Szerbiában egyébként óriási kultusza van Hamvasnak ma is, összes művét lefordították, s egy neves szerb komponista még kantátát is írt a tiszteletére!

Új év – új tervek... Mire készül az idén a hazai irodalomtudomány és személy szerint te?

Ez az év az én szűkebb szakmám, a neolatin irodalomkutatás szempontjából fontosnak ígérkezik, mivel 13. világkonferenciánkat idén Uppsalában tartjuk, Linné nagy múltú egyetemén, amire a 300 résztvevő közül máris vagy 30 magyar kolléga jelentkezését fogadták el. Ez a nemzetközi tudós társaság 1970 óta fogja össze a neolatin, vagyis az 1300-tól napjainkig folytonos latin irodalom kutatóit, Új-Zélandtól Belorusszián át Argentínáig. (Az előzőt három éve mi rendeztük Budapesten.) Emellett idén lesz Kazinczy születésének 250. évfordulója, több konferenciával és megemlékezéssel; ezek előkészítése is részben az Intézet feladata, miként korábban a József Attila- és Balassi-évfordulók, vagy tavaly a Nyugat, Mátyás és a Biblia éve esetében volt. A Kazinczy-életmű új nagy digitális összkiadása is, remélem, elkészül az idén, amely jeles poétánk és irodalomszervezőnk több eddig még nem publikált kéziratát is közreadja.

LACKFI JÁNOS

Cirkusz

Gáti Istvánnak

Fürdeni nem könnyű dolog,
Főként ha nyolcvan múlt az ember.
Ráadásul az ember asszony,
Szökevények a szappanok.
A fiatalon nagy lendülettel
Lehajított törülközők
Bosszút állnának most ma rajtam,
Ezért mindennek van kötött
Helye, ahová lepakoljam,
Centivel odébb sem kerülhet.
Máskülönben kitol velem,
És állhatok ott meztelen,
Tapogatózva, és örüljek,
Ha előbb elérem, mint ahogy
Kicsusszan a lábam alólam,
S földre vagy kádba zuhanok.
Tudod, ez nem afféle szólam,
Ez a valóság, s tetejébe
Mostanában a fél kezem
Eleve foglalt, máskülönben
Mivel tartanám az esernyőt.
Nem, nem beázás, nem hiszem,
A vakolat pereg le fentről!
Telefonban hányszor dühöngtem,
Vágtam csúnya sértéseket

*A kókler házmester fejéhez,
Ki azóta semmit se tett!
Tesz rá, az „öreglány” mit érez,
Addig maradok, nem kismiska,
Billenékeny ekvilibrista-
Mutatványomnal, lassan lehet
(Jól jön kis mellék-kereset),
Cirkuszban is felléphetek.*

Nagy miértek balladája

Schleisz Anikónak

*Van barátom és van családom,
Van kattogó konvektorom,
Házam nem pördül kacsalábon,
De jut ruha, eszem-iszom,
Van filmem, könyvem, pamlagom,
Van zeném gombnyomásra, bármi,
Van tudásom egy diplományi,
Van itthon csoki, sárga csekk,
Van kistrikóm és nagykabátom –
Ki felnőtt, mért marad gyerek?*

*Amit elrontok, korrigálom,
Amin kell, elgondolkodom,
Eligazodom logikákon,
Ami más gondja, én bajom,
Ami új, érdekel nagyon,
Ám ki eldől, fel nem tud állni,
Ami szabadság, csak parányi,
Ami ajándék, megreped,
Nem tanulunk, csak ön-hibánkon,
Ki felnőtt, mért marad gyerek?*

Mért működik gép, ha használom?

*Mért lebeg hajó habokon?
 Mért kockás fű focipályákon?
 Mért hogy repülő fenn oson?
 Mért terjed hang? Én nem tudom.
 Hát az idő miféle holmi?
 Mért tud madár tájékozódni?
 Egy csecsemő mért lesz beteg?
 Mért jön gengszter szemére álom?
 Ki felnőtt, mért marad gyerek?*

Ajánlás

*Mért könnyebb oly sokszor hazudni?
 Mért épp nekem jár – ócska lutri! –
 Ép szív, ép szem, más himmi-hummi?
 Mért hogy folyton kérdezgetek?
 Mért vágyom anyaölbé bújni?
 Ki felnőtt, mért marad gyerek?*

CSEPREGI JÁNOS

Az amerikai fiú

A Feri igazi vagány srác volt. Nem akadt egyetlen fiú sem a suliban, aki ne akart volna olyan lenni, mint ő. A lányok meg mind vele akartak járni, még a hetedikes meg a nyolcadikos lányok is. Csillebércen meg már szexelt is valami középiskolai csehszlovák lánnyal, aki segédnevelőként töltötte a táborban a nyarat. Mesélte. Nem volt ebben semmi hihetetlen, mert a Feri maga volt a megtestesült Amerika. Aki pedig ilyen, annak mindig bejön a tuti. Hogy pontosan mit is érthetett szexelés alatt, azt ugyan nem teljesen értettük, de amiket az apja polcán lévő német videokazetták alapján nekünk elmesélt ezekről a dologról, az már önmagában is több volt, mint szédítő. De a Feri nem szédült meg egy kis szextől, neki éppenséggel meg se kottyant. Talán még észre se vette, csak mikor már túlestek a dolgon. Mert a Feri nem volt olyan majrás, mint mi, a többi tizenkét éves – igaz, ő évesztes volt, így volt fél év előnye, de akkor is –, szóval mint mi, akik mindannyian majd összezsínáltuk magunkat, ha csak eszünkbe jutott, hogy az apánk esetleg észrevehette, hogy a holmija között matattunk, esetleg kiszúrta, hogy a munkásőr-felszerelését próbálgattuk, amíg ő társadalmi munkában betonozta az óvoda udvarát, vagy a többi felnőttel együtt valahol máshol építették a szocializmust. A Feri nem foglalkozott a felnőttekkel. Azok egyébként is unalmasak meg hülyék. Így aztán, ha úgy tartotta kedve, bátran kutatózott át mindent padlástól a pincéig a szülői s a nagyszülői házban egyaránt. Gyakran nem is eredménytelenül, úgyhogy rendszeren el volt látva különböző kincsekkel; régi érmékkel, háborús kulacsokkal, még egy rozsdás huszárkardja is volt, meg egy avas pisztolytáskája, sőt állította, hogy egy bontatlan partizánládát is elrejtett nemrég valahol a kertjünkben, tele fegyverekkel, amik majd jól jönnek, ha megtámadna bennünket valaki. Mert azt sohasem lehet tudni, hogy egyszer csak nem gondolja azt valami őrült, hogy de jó is lenne lerohanni ezt a klafa kis falut, vagy elrabolni a téesz helikopterét. Na igen, a Feri igazi amerikai volt, nemcsak bátor és vagány, de nagyvonalú is. Május 1-jén például, a céllövölde mögött, a mi remegő kézzel megejtett két slukk cigink között hanyag eleganciával osztotta szét a virsli- és sörjegyeket, amiket az apja íróasztalának a fiókjából emelt el néhány nappal korábban. Mert ő bizony így csinálta, ami kellett neki, azt megszerezte. Már negyedikbe is egy leszerelt kipufogójú Romet Ponyval járt, most meg már be volt ígérve neki egy vadiúj Simson, pedig a kismotor fakultációnak még csak a közelében sem járt soha. Neki persze ez se számított, sőt számtalan történetet mesélt nekünk a szü-

netekben – csak úgy foghegyről –, hogyan rázta le a rendőrségi zsigulikat a falu határában, sőt egyszer még dobócsillagot is dobott az elfogására kiküldött URH-s kocsik egyikének a kerekébe. Mi meg hittünk neki. Tudtuk jól, hogy az övébe dugva tényleg mindig hord magánál egy-két dobócsillagot, amit a szomszédjukban lakó, esztergályos szakmunkástanuló Tóth Karcsitól szerzett, aki azt is elárulta neki, hogy ilyet csak a fekete nindzsák használnak, a fehérek meg a vörösek sose. Szóval a Feri tekintélye megkérdőjelezhetetlen volt. Nem is mertünk volna ellenkezni vele – nehogy véletlenül egy hanyag karaterúgással, egy olyan máj-gerivel átsegítsen bennünket a másvilágra –, na meg okunk se volt rá igazán, bizonyította már nemegyszer, hogy nem fél senkitől. Testnevelés órán is, mindannyian kopasz üstökkel, legfeljebb kefefrizurával, kékgatyában, fehér atlétában feszítettünk a tornasorban, ő meg színes, maradónás pólóban, meg a felnőtt férfiak közt akkoriban roppant népszerű hátul sportos, elöl elegáns Bundesliga-frizurájával, mint egy büszke harcos állt rendületlenül Kucsá tanárbáival szemben, aki még egy árva tetűcsúszdát (azaz hátul barón hosszúra növesztett egyetlen, magányos tincset) se viselt el a nyakunkon, nemhogy vállig lelógó tincseket. Egy januári délelőttön aztán kiderült, hogy Feri is halhatatlan, mint a Connor McLeod, akit pár hete láttunk náluk videón. Mesélte, nemrég észrevette, hogy nem öregszik. Csak úgy egyszerűen nem és kész. Na persze nem mintha odalent nem volna valami rendben, vagy ilyesmi, hanem úgy, hogy míg mások, mondjuk amilyen ügyesek hatodikosnak, olyan ügyesek lesznek később is. Onnan már nincs előre. Onnan már csak lefelé visz az út, legfeljebb egy keveset technikailag lehet csiszolni rajtuk, hogy úgy tűnjön mintha, de az meg már szart se ér. Nála azonban egész máshogy történnek a dolgok; napról napra egyre több mindenre képes. Ráadásul, ha meg pölö megvágja a kezét késsel miközben Tóth Karcsival nyílveszűket faragnak lenn a nádasnál, hogy alkalomadtán majd Madmartigen és Willow oldalán harcba szállhassanak a gonosz Bavmorda ellen, akkor nem kell bekötöznie, néhány perc alatt magától is begyógyul a sebe. Meg is mutatná nekünk, hogy megy ez, de egyfelől heg nélkül gyógyul be a vágás, így aztán nincs mit megmutatni, másfelől meg – s ekkor közel hajolt hozzánk, hogy halkan megsúgja nekünk – soha nem lehet tudni, hogy kik figyelik az embert. Így mi is jobban tesszük, ha résen leszünk ezután, mert egyetlen halandó sincs biztonságban, aki vele haverkodik. Attól a naptól néhány hónapig gondosan jegyzeteltünk is, nemsokára már minden füzetünk hátulja tarkállott a számtalan gyanús dologról készült beszámolótól. Aztán mikor április első hétfőjén elárulta, másnap éjfélkor fel kell másznia a kultúrház tetejére, tudtuk, hogy valami nagy eseménynek nézünk elébe. Fel fog menni, mert muszáj neki. Tudtuk, hogy muszáj. Ugyanis Feri elárulta, a halhatatlanságnak ára van az ő esetében is, akárcsak a McLeodnál. Meg kell küzdenie életre-halálra egy másik halhatatlan harccsal. Aztán két hétig nem láttuk. Mikor először jött suliba még mindig számos sebtapaszt és kötést díszítette az arcát és a testét. A hivatalos álláspont szerint azon az ominózus keddi

éjszakán az óriási vihar ellenére Feri felmászott a kultúrház tetejére, s megpiszkálta a villámhárítót, s ahogy mondani szokták rosszkor volt rossz helyen.

– Szerencséje a kis rohadéknak, hogy ilyen kis semmi sérülésekkel megúsza az esetet – magyarázta nekünk a Kucsa tanbá, de a Feri oda se bagózott rá. Nekünk azonban elmondta, valaki beleköpött a levesébe: mágikus fegyverrel hátba támadták. Legyőzni ugyan nem sikerült nekik, de a halhatatlanságnak talán örökre búcsút mondhat. Így aztán visszatértünk a profán schwarzeneggeres mindennapokhoz. Hamar kiokosított bennünket, hogyan lehet falevelekből radart építeni vagy szovjet ventilátorokból infrahangot előcsalni, amit ha a kunmadarasi lakótelepre irányítunk, könnyedén kicsalogathatjuk a dobozházakból az összes rejtőzködő vietkongot. Ideje is lenne tenni ellenük valamit, mert csak napok kérdése, s a vietkongok támadni fognak, hacsak nem mi leszünk a gyorsabbak. Ezért aztán ki is alakítottunk egy titkos támaszpontot az elhanyagolt, gazzal benőtt zsidótemető területén. A dolog titkos jellegét mi sem bizonyítja jobban, hogy a Feri visszarakta a kipufogódobot a motorra, hogy többé a chopperes hangjával ne keltsen feltűnést. Az otthonról alkalmanként odacsempészett lőncskonzervek, befőttek, tízesével vásárolt tejporok, pakli cigaretták, gyufák, gyertyák társaságában pedig már nem igen volt mitől félnünk. Hogy mennyire jó helyet találtunk, az hamar kiderült, mivel jó pár hatalmas löveghüvelyt találtunk a sírok között, amiket Feri gondosan össze is gyűjtetett velünk. Rozsdás, málladozó hüvelyek voltak, amik nemcsak a ruhánkat fogták meg, de a kezünket is összevagdosták. Ferinek egy darab rozsdás vas benne is maradt a markában, jó mélyen bemászott a bőre alá, és pár nap alatt csúnyán be is gyulladt a tenyere. Ő azonban ettől sem ijedt meg. Kérte, hogy délutánra a táborban készítsünk megfelelő helyet a műtét-hez. Ötre –mikorra megbeszéltük – már vidáman égett az aprócska tűz – amit szigorúan száraz gallyakból raktunk, nehogy a füst elárulja jól álcázott bázisunkat –, ő meg elővette az övében lévő rejtett zsebből a gondosan apró zacskóba csomagolt timsót, ami majd összehúzza a sebet a beavatkozás végén, aztán felforrósította az állandóan magánál tartott rambókése pengéjét. Hogy pontosan mit operált magán, azt egyikünk sem figyelte, de a könnybe lábadt szemek és az apró vasdarab, amit körbeadott, elég bizonyítékot jelentettek számunkra, hogy elhiggyük neki, megtette, amit egy katonának meg kell. Való igaz, másnap már korántsem volt olyan dagadt a tenyere, szóval – ahogy ő mondta – sikerült megjavítania magát. Aztán pénteken már boldogan mutogatta az alkarját, amin vékony, piros csík indult el felfelé. A helyzet egyértelmű volt, kétség sem férhetett hozzá: mérget kentek a hüvelyek nyakára az ellenséges katonák. Még szerencse, hogy az ő szervezete meg tud küzdeni vele, többször túlélte már régebben is hasonlót, ha meg rosszul áll majd a szénája, akkor szól az apjának, aki főagronómus a termelőszövetkezetben, majd hoz neki olyan ellenmérget, ami még az élőholt bikákat is helyrehozza, nemhogy az embereket. Aztán hétfőn nem jött iskolába, nekünk meg senki nem szólt egyetlen szót se arról, hogy merre van. – Lehet,

hogy csak lóg – mondta valaki –, esetleg elbújt az apja kamionjának a rakodóterébe, hogy kiszökjön Németországba vagy a törökökhöz. Vagy már be is állt a légióba, ki tudja? Bármí megeshetett, mert a Ferinek két apja volt. Ezért is lehetett olyan igazán amerikai. Az amerikaiak közül ugyanis talán mindegyiknek két apja van, nálunk meg csak neki egyedül, azért is olyan jó hely az ott, meg trágya hely ez itt. És ezért is lehet olyan vagány és zabolázatlan és szabad a Feri. Az egyik apja ugyanis a téeszben fejes, ő mondja meg a permetező helikopternek, hogy mikor szállhat fel vagy le, a másik meg, akihez hozzáment a Feri anyja a válás után, nemzetközi kamionsofőr, aminél menőbb talán nincs is. Végtelen országút, gengszterek, embercsempészek, útonállók, márka meg dollár; szóval minden, ami csak kellhet. Ő aztán igazán tudhatja, hogy mi az élet. Meg is szerez a Ferinek minden videókazit, ami csak van, ráadásul egy csomón még alámondás is szerepel. Vörös Szonja, Conan, Predator, Rambo, Barbár fivérek? A Feri csak legyint, mindet látta már ötvenszer. Kvarcjáték, nyolc zenés óra, amiket legjobb esetben majd apáink néhány év múlva lecsatolnak a csuklójukról, hogy nagyvonalúan nekünk ajándékozzanak? Számára unalmas, értéktelen dolgok csupán. Romettel is már csak kényszerből jár, ha nem lesz gond a bizonyítvánnyal, akkor nyárra meglesz az új Simson, a Tóth Karcsival majd egyenesbe rakják az első villát, aztán megemelik a hátulját is, hogy terepen is frankón menjen. Jól jöhet az még, ha megépíti a fémdetektort, aztán ki kell mennie vele a szántóföldekre, hogy megkereshesse végre az elrejtett kincseket, amikről egy megsárgult levélben olvasott a nagyapja padló alá rejtett holmijai között, míg a többiek a gyászmisén tátották a szájukat.

Aztán csak múltak a napok, de a Feriről nem lehetett hallani. Nem sokkal később beszélni kezdték, hogy kórházba került, de már az is lehet, hogy meghalt. Az egész osztály elment a temetésre. Abban a temetésben nem volt semmi amerikai, egyszerű, magyar temetés volt, olyan, ahol a hülye fehéringek meg a vörös és kék nyakkendők sehogy sem akartak vegyülni a rokonok és az ismerősök fekete foltjaival. Én éppen azon gondolkodtam: a kölcsön kapott filmeket vissza kell-e vinnem, pont most, amikor Bécsből a szomszéd Kelemen Pityuék is szereztek egy videójátékot? Gondolataimból Sanya pisszegése rántott vissza a valóságba.

– Túl erős lehetett neki a méreg! El kell pusztítanunk a tábort, mielőtt valaki mást is kinyírnak a rohadt vietkongok! – sziszegi.

– Igazad van! Biztosan nem volt elég erős a téeszben lévő ellenméreg, veszélyben vagyunk! – felelem neki keserű kétségbeeséssel, miközben arra gondolok, talán ha azon az éjszakán nem mágikus karddal támadják hátba a kultúrház tetején, akkor még most is élne.

BENE ZOLTÁN

Kavicságy

Wenner nagyon unta már, ahogy egyik fehér csíkot a másik után nyeli el a Suzuki. Szombat délelőtti gyér forgalomban autózott, az úttest közepén haladt, hogy elkerülje a kátyúkat. A rádióból özönlő buta viccek és egyhangú zenék csak rontottak amúgy is nyomott hangulatán. Elzárta a szerkezetet, akkor azonban a motor monoton zúgása erősödött pattanásig feszülő csenddé az agyában. Újra elfordította a gombot, a két idéetlen műsorvezető viccesnek szánt gondolatokat osztott meg vele a prostitúcióról. Türelmi zóna, bárca, kupleráj, útszéli repedt-sarkúak bukkantak elő, majd szívódtak föl az agyában.

Aztán az út szélén, a kavicságyon, mintha csak a rádiót illusztrálná, föltűnt egy lány. A hűvös őszi délelőtt ellenére lenge ruházatban. Két-három kilométer után a másodikat, valamelyes távolságra tőle a harmadikat is megpillantotta. A negyediknél megállt. Úgy érezte, akaratlanul. Mintegy véletlen folytán. Talán a zsigereibe szívódtak a rádióból előszivárgó hölgyek... Elzárta a szerkezetet.

A nő haja lángvörösre festve. Piros csizmában, kurta szoknyában, csipkés melltartóban álldogált egy elhagyatott buszmegállóban.

– Mennyi? – kérdezte Wenner, ahogy a filmekben hallotta.

Nyilván tudomásul vette a választ, mindenesetre intett a fejével az *útszélinek*:
üljön be hátra.

– Forduljon le a következő bekötőútnál – mutatta a nő –, aztán úgy háromszáz méter után megállhat. Nem jár arra a kutya se.

Wenner követte az utasításokat. Miután megállt, mozdulatlanul, szótlanul ült tovább. Nézelődött. Nem értette, mi folyik körülötte. Fogalma sem volt, mi lelte. Nem tudta, mi a fenét is akar. Ugyanakkor ijedten tapasztalta, hogy erős erekcíója van. Félni kezdett minden mozdulattól.

A messzeségben roskadozó épületet vett észre, arra szegezte a tekintetét. Menekült volna, de hirtelenjében azt sem tudta, mi elől futna. *Amaz* kiszállt, előre ült, tette a dolgát. Wennerben alig-alig tudatosult, mi történik. Gépiesen tűrte, hogy tegyék vele azt, amit ilyen esetekben tenni szoktak. Behunyta a szemét, és mindvégig azon tűnődött, hogyan kerülhetett ebbe a kellemetlen, megalázó helyzetbe. Mikor a nő végzett, sóhajtott egyet és újra bámulni kezdte a távolban omladozó tanyát.

– Szar volt – jegyezte meg a nő.

Wennert ez a két nyers, lesajnáló szó kissé magához térítette.

- Kérdezed vagy mondod?
- A nő felé fordult. Elvörösödött.
- Kérdezem és mondom.

Wenner igyekezett megőrizni a nyugalmát, uralkodni a hangja remegésén – sikertelenül. A szája kiszáradt, a tenyere izzadt. Mint egy hülye filmben, gondolta, egy banális, ostoba, hollywoodi limonádében. Rekedtes hangon jegyezte meg:

- Egy évtizede jobb volt, Magdi.
- Nekem is jobb volt veled, Wenner.

Hallgattak kis ideig. A férfi úgy érezte magát, mint aki egy átverős showműsor csapdájába esett. Annyira ócska történet...

- Rögtön megismertél?

Wenner megfontolta, megrágta a választ. Talán időt is akart nyerni. Nem, abban a piros csizmában, abban a szoknyácskában, amiből lépésről lépésre kivillan a bugyi, abban a csupacsipke melltartóban nem ismert rá.

- Nem.
- Mikor?

Wenner nem tudott felelni. Talán egy mozdulat, talán egy hangsúly, egy elfojtott hangtöredék árulta el, hogy Magdi az. Tudatosulni azonban csak akkor tudatosult benne, amikor a nő felé fordult – *azután*. Röstellte magát.

- Mióta csinálod?
- Öt vagy hat éve.

Wenner tudta, hogy szájalmas, mégis föltette a kérdést:

- Miért?

– Viszonylag jól lehet vele keresni. Most már. Kezdetben alig tarthattam meg valamit, mindent elszedtek. De most már biztos, megbízható pont vagyok. Meg aztán nehéz ebből kiszállni.

- Gondolom.
- Fogalmad sincs!

Wenner nem mert moccanni. Mély szégyenérzet tört rá, kíméletlenül. Nézte a roskatag tanyát, a fölötte keringő varjakat; a sápadt napfény szúrta a retináját.

- Te mikor ismertél meg?
- Azonnal. Bíztam benne, hogy majd nem ismersz rám. A gimiben még más voltam.

Wenner jól emlékezett. Szép, barna haja volt, kedves arca. Két hónapig jártak együtt. Mindig szívesen idézte föl magában azt a két hónapot.

- Mivel foglalkozol? – hallotta Magdi hangját. – Már azon kívül, hogy megállsz a kurváknak.
- Nem szoktam megállni – ingatta a fejét Wenner, és érezte, ahogy ismét arcába szökik a vér. – Most először életemben.
- Oké. Szóval, mit csinálsz?

– Ostobaságokat. Például hülyeségekkel házalok. Autóba ülök minden kibaszott reggel, levezetek párszáz kilométert, művházakban, iskolákban bérelt termekben hazudozom pofátlanul az embereknek. Egyszóval ügynökösködöm. Egy tetű vagyok. Semmirekellő.

– Szombaton is dumálsz rá a népekre a gagyit?

– Volt már rá példa. De ma nem. Ma a gyerekeimet mentem meglátogatni, csak hogy az anyjuk az új apjukkal elvitte őket kirándulni valahová. Állítólag elfelejtették, hogy az enyémeik lennének mára.

– Szemétség.

– Az.

– Vigyél vissza az útra, kérlek.

– Még nem fizettem – habogta Wenner.

– Nem félek, hogy átcseszel.

Wenner előkotorta a pénzt, odaadta. Magdi gondosan elrakta a táskájába.

– Vannak gyerekeid?

– Romantikus lenne, de nincsenek. A tieid?

– Két kislány.

– És?

– Túl keveset voltam otthon. Az anyjuk talált olyat, akire jobban támaszkodhat.

– Szar ügy. Bár nem ritka.

Wenner indított, megfordult, visszahajtott az útra. Az elhagyott buszmegálló-nál megállt. Magdi tett egy bizonytalan mozdulatot, végül gépiesen rámosolygott, mielőtt kiszállt.

– Ha osztálytalálkozót szerveztek, csak akkor meséld el ezt a kis randevúunkat, ha nagyon muszáj! – szólt vissza, mielőtt becsapta az ajtót.

– Nem fogom elmesélni – motyogta zavartan Wenner. – Várj! – kiáltott, és egy névjegyet nyújtott a nő felé. – Hívj fel egyszer.

Magdi elvette a kártyát, belepillantott, keserű fintort vágott.

– Inkább keress magadnak egy tisztességes, jószándékú asszonyt, akinek panaszkodhatsz, ha nem kapod meg a gyerekeid!

– Szia – mondta Wenner. Hátramenetbe kapcsolt, tolatott, fordult, folytatta az útját. Dühös volt. Az egész buta, lehetetlen helyzetre. Mintha megrendezték volna, tényleg! Dühös volt magára, a volt feleségére, Magdi utolsó mondatára. Nem vette észre, hogy könnyörtelen szavainak mennyire ellentmondott a mozdulat, amivel a névjegykártyát a táskájába csúsztatta. A visszapillantóban figyelte a nőt. Szerencsétlennek tűnt, ahogy ott állt a kavicságyon, a buszmegállót jelző tábla mellett. Nem volt vonzó, dacára a kihívó öltözéknek. Aztán megpillantotta saját magát az üvegfelületen: kiszolgáltatott, szánalmas, kissé nyúzott arc. Bekapcsolta a rádiót. Abból is ömlött a szar.

PAPP ATTILA ZSOLT

A láthatatlan háború

Azt mondják, háború volt,
csak későn vettük észre.
Miért, hogy senki sem szólt,
hogy senki nem mesélte,

és híre sem jutott el,
míg húzott át a tájon
seregnyi néma korhely,
azért, hogy megtalálja.

*

Úgy húztak el, mint annyi délután,
megannyi álmos, lusta, semmi nap;
hogy azt gondolnád: béke van talán,
és nincsen többé új az ég alatt.

Most mit tehetnék? Mindig ez a formám:
lefutott, amire híre eljut hozzám.
Elüldögélek, ím', e méla őszben
– na tessék, lám,
hát történt itt egy háború is közben.

Miféle rend ez itt? Ki tartja számon,
hogy mit tettünk a legutóbbi nyáron,
és milyen kertek alatt ért a reggel,
hogy hol jártunk, és milyen emberekkel
töltöttük el a szűkre mért időnket...

Ma kerestek, de nem találtak minket.

*

*Valami történt nélkülünk,
egy háború volt, úgy tudom.
S mióta vége, itt ülünk
és nézünk túl a dombokon,*

*hátha feltűnne újra már
a korhely, martalóc sereg.
A jobbik részünk útravál:
üres házak, kihalt terek*

*őrzik hajdani lábnyomát,
még elnyeli az éjszaka.
Itt háború volt, és – nahát –
megint későn értem haza.*

*S e meg nem történt esemény
emléke együtt él velem.
De annyi szent: nincs vége még.*

Miféle rend ez, kérdezem.

KIRÁLY FARKAS

rajzok az amorfózisról

(RÉSZLETEK A NULLTÉRMANÓK CIRKUSZÁBÓL)

II. – Betekintés

*nézlek téged. téged? nézlek?
padon? ülök? kinn a téren?
virágok között? úgy tűnik.*

„legjobb itt a kibertérben,

mert a valóság szar dolog.
a falakban csövek, kábelek,
egyik végükön: jól tudod –
másikon káinok, ábelek...
a valóságban huzatot kapni,
büdös a lég s az emberek.

s az elmebajtól is megóvnak
e drótok-neuronok-helyett.”

*nézlek. téged. ahogy a test
bájtok csupán-nyúlványa lesz.
fogoly egy négyzetméteren,
ahol semmit se kap – csak vesz.*

*betömhetsz valami véletlen
önmagad közti hézagod?
ajándékot küldenék neked,
egy virtuális évszakot,*

*melyben lefagynak mind a szerverek
és elfolyik az összes kibervér,
pixelpelyhek pilinkélnek majd
s lesz hibátlan-fehér kibertél...*

III. – Felhívás leszívásra

*csak nyugi. megértünk mindent.
hiszen nem emberek vagyunk,
hogy húsban-vérben kárt tegyünk.
szerencsésekre nincs agyunk...*

*nyugi. relax. kontextuális
minden tetted s gondolatod.
ha rágódsz, évődsz és merengsz –
megoldják a nulltérmanók.*

*ha úgy érzed, hogy tetteidet
mostan már meggyónni késő,
s feszítik szinopszisaid
mint a keményfát a véső,*

*a bűnös-húsos gondjaid
leszívja a nagy interfész.
utána megdöbbensz bizony,
hogy eltűnt belőled a félsz...*

*lecsapol szépen, hidd csak el.
ezért is jöttem ide én.*

*mindenki hiperboldog lesz
matrixarchátusom idején.*

NESZLÁR SÁNDOR

Balett

„Ki ez a hölgy?”

„Nem tudom!”

„Csinos!”

„Csinos.”

„És állítólag, amikor belépett az üzletbe, játszani kezdett az egyik zongorán. Mire a bolt belsejéből a tulajdonos felkiáltott: »Ez vagy maga az ördög vagy Van den Budenmayer!«”

Egészen kimelegedve, de még időben érkezem. A hangolást is elcsípem. Fontos a kezdet, a legfontosabb. Persze csak az elején, utána már nem érdekes. Lassan elcsendesedik a színház.

Teljesen sötét a színpad. Lassúnak, szinte már fáradtnak tetszik a kezdés. A zongora, mintha már a végét kezdené, de amikor felbukkan a balerina, minden megbocsátódik.

Lassan fordul, szinte áll, szoktatja magát a nézőkkel. Teste megfeszül, arcán bájos mosoly ül. Engedi beszélni a testét: a kezeit, a combját, a melleit, a vállát. Tekintetem végigsiklik a termen, érezni lehet a hatást. Minden pillantás őt lesi. Váratlan kiállítás, szünet, a darab szerzőjének kedvelt fogása. Egy keveset a táncos is pihenhet. Mire a zenekar befejezi a futamot, addigra a háttérben, a sarokban a nap kezd kelni. „A Nap táncosai”, olvasom a műsorfüzetből.

„Legújabb balettjában, Van den Budenmayer, azt a hagyományt eleveníti fel, amikor fiatal lányok az esküvőjük napján, kora reggel, táncukkal köszöntik a felkelő Napot. Igyekeznek a legszebben táncolni, mert a Napot Isten szemének tartják.”

Táncosok jönnek a színpadra, mindenféle korú nők. A fiatal lányt ünneplik, ő a legszebb közülük. Az idősebbek lassan félkörbe rendeződnek, a lányt tapsolják, aki kecses mozdulatokkal készül a házasságára. Búcsúzik az anyjától, a barátnőitől. Elrakja a régi ruháit, próbálgatja az újakat. Az asszonyok közben körbezárják, és nem engedik kitörni. Mutatják neki, hogy már közéjük tartozik. Piros inges férfiak jönnek, az asszonyok szétrebbenek, a fiatal lány az új tükrében

nézegeti magát, nem veszi észre őket. Az egyik mellé lép és megragadja a karjánál, de a lány kirántja magát a markolásból. Menekülni próbál, de nem sikerül neki. A férfiak körbezárják úgy, mint az asszonyok, és elfogják. Vállukra vetve viszik magukkal. A vezetőjük örömtáncot lejt, majd mosolyogva elhagyja a színpadot.

A színpad elsötétül. A karmestert figyelem, aki lágyan simogatja a levegőt, majd a vonósokat, ahogy vonóik végével a levegőbe rajzolják a ritmust.

A sötét lassan eloszlik. Egy fiatalember, fehér ingben, kétségbeesetten rohan fel-alá a színpadon. Ő lehet a vőlegény, nem értheti, hol lehet a kedvese. Azt hiszheti, hogy a lány meggondolta magát, de amikor megtalálja a széttört kezítükröt, rájön, hogy másról van szó. Hosszan tanakodik, majd sietve elhagyja a színpadot. Függöny.

Nincs kedvem sorban állni a büfénél, inkább a páholyomban maradok. Kíváncsian kezdem olvasni a műsorfüzetet.

„A menyasszonyt elrabló egy barlangba viszik, ahol nagy mulatozásba kezdenek. A lány rabként már nem érdekes. A férfiakat jobban érdekli a bor és a tánc. A vőlegény álruhát öltve elvegyül a mulatozók között, és könnyedén kiszabadítja kedvesét, de mielőtt elhagyhatnák a barlangot, felfedezik a szöktetést. A lánynak még van ideje elmenekülni, de a hirtelen kijózanodott mulatozók az ifjúra vetik magukat.”

Nem szeretem előre tudni, hogy szomorúan végződik egy történet, nem is olvasom tovább a leírást. Kedvetlenül nézek körbe távcsövemmel a nézőtérben. Kezdenek visszaszállingózni az emberek. A szemközti páholyba belép egy inasforma férfi, és az ott ülő idősebb hölgy fülébe súg valamit. A nő felsikít. Ez a jelet több páholyban is megismétlődik. Nem tudom elképzelni, mi történhetett. Kíváncsian indulok a büfébe, megtudakolni a részleteket. A páholyból kilépve egy egészen szokatlan galléros férfiba ütközöm, sűrű bocsánatkérések közepette siet tovább.

A büfé romokban hever. Hüledezve kérdezem az egyik pincért a történetekről.

„Két vendég összeszólalkozott Van den Budenmayer művészetén.”

„Komoly érvek lehettek”, mondom.

„Így is lehet mondani”, mosolyodik el. *„Az egyik férfi azt mondta a másikat, hogy Van den Budenmayernek semmi köze sincs a zenéhez, csak egy tehetéstelen dilettáns, aki rábukkant egy ismeretlen zeneszerző publikálatlan műveire, azokat adja ki a neve alatt.”*

„Én is hallottam ezt a pletykát”, mondom a pincérnek. *„És a másik erre mit felelt?”*

„Semmit, inkább az öklét használta.”

„Érdekes. Kaphatnék egy kis pezsgőt?”

Alig van időm meginni, mert csengetnek.

A színház elsötétedik. A behúzott függöny elé mikrofont helyeznek. Egy férfi lép ki, kezdi krákogva.

„Tisztelt hölgyeim és uraim! Most kaptuk a megrendítő hírt, hogy Van den Budenmayer váratlanul elhalálozott. Ezért úgy döntöttünk, hogy az előadást nem folytatjuk.”

A színházon döbrent csend lesz úrrá, mindenki tanácstalanul néz a másokra.

Az emberek meglepően nyugodtan kezdenek szedelőzködni. Csalódottan állok a székemből. Visszanézek az elárvult színpadra. A függöny mögül kíváncsian kémlelnek ki a szereplők, köztük látom a fiatal lányt is. Előveszem a távcsöveget, hogy közelebbről is láthassam. Ahogy ráélesítek, veszem csak észre, hogy közben ő engem néz, szintén távcsövön keresztül. Barátságosan intek neki, ő mosolyogva visszainteget. Nézzük egymást egy darabig, aztán eltűnik a függöny mögött. Nagyot sóhajtván lépek ki a páholyomból, folyok bele a lassan araszoló tömegbe, gondolok jólesően a balerinára.

A földszinti folyosón, az egyik nyitva felejtett ajtóból rápillantok a színpadra, megigéz a mozdulatlansága. Hogy ne kelljen a ruhatárban sokat ácsorognom, belépek a páholyba, és távcsövemmel alaposabban megnézem a színpadot.

A karmester gondterhelt arccal jelenik meg. A zenészek is lassan megérkeznek. Nem értem, miért maradnak. Érzem, valami történni fog. Bezárom magam mögött a páholy ajtaját, a sarokba húzódok. Valami ott tart, magam sem tudom, mi az. Szeretném pontosan tudni, mi ez az egész.

A karmester hátranéz, megdöbrentetheti az üres nézőtér, mégis határozottan lendíti a karját: kezdetét veszi a második felvonás.

A zene felharsan, egyre erősebb fény siklik ki a függöny alól, amikor szétnyílik, meglep az elem táruló látvány. Az eddig szerényen berendezett színpadból árad a bujaság és az erotika. Félmeztelen nők és férfiak italoznak, szórakoztatják egymást. A fiatal lány megkötözve áll a sarokban. A vezetőjük néha-néha rákacsint, oda is lép hozzá, de nem sokra méltatja. Ő is inkább a könnyűvérű táncosnókkal foglalatoskodik. Csókolgatja, simogatja őket: markolássza a melleiket, combjukat.

Alig győzőm befogadni a látványt, mert azon hitetlenkedem, hogy ezt az egészet egyedül csak én láthatom. Úgy érzem magam, mintha kibérelték volna nekem a színházat.

Távcsövemmel mohón pásztázom a színpadot. A táncosok izmos testét nézem, ahogy izmaik megfeszülve fénylenek. Párok alakulnak ki, félre-félrevonulnak, vagy éppen hozzájuk csatlakozik valaki. Etetik, itatják egymást.

Próbálok hosszan nézni egy-egy mellékszereplőt, de időről időre a rablányra irányul a figyelmem. Ő tetszik a legjobban. Elárvultan néz a semmibe. Időnként incselkednek vele, de tudomást sem vesz róluk, hamar ráunnak. Egyre többen vetik le a ruháikat. A nők kézen fogva körtáncot járnak. A férfiak üvöltve dicsérik,

biztatják őket. Az egyik beugrik közéjük és fogdosni kezdi őket, de a nők nem zavartatják magukat.

Kezdem elunni a nagy vigadalmat. A végét várom, hogy történjék valami.

Észreveszem a vőlegényt, álruhában, elvegyülve a mulatozók között. A menyasszony felé halad, közben megforgat egy-két nőt. A lányhoz ér. Leoldja a kötelékeit. Csókolgatják, ölelik egymást, majd kézen fogva a barlang kijárata felé indulnak. A lány még épségben kijut, mikor a mulatozók észreveszik a szöktetést. A vőlegényre rontanak, harcolni kezdenek. A vőlegény menekülni próbál, de elállják az útját. Körbeveszik, úgy tűnik, nem menekülhet, ekkor elkiáltja magát. Erre fehér inges legények rontanak a barlangba, a vőlegény leveti álruháját.

Pár pillanatig kísérteties néma csend, majd egymásra rontanak. Harcolni kezdenek életre-halálra. Az öldöklő küzdelemben egyre többen esnek el.

Csak ketten maradnak. Mindkettőjük ruhája cafatokban. Kíváncsian várom, hogy mi fog még történni, mert nem tudom eldönteni, hogy szomorúan vagy boldogan végződik-e a darab. Miközben ezen tanakodom, kinyílik a páholy ajtaja. Belép a menyasszony. A kezemből kiesik a távcső, meglepetésemben szinte felkiáltok. Selymes kezét a számra téve nyugtat.

„Ki maga?”, kérdezi.

„Egy néző.”

„Miért maradt itt?”

„Honnan tudta, hogy itt vagyok?”

„Azt hiszi, egy táncos nem érzi, ha nézik?”

„Nem tudom, mit érez egy táncos.”

„Mégis miért maradt itt?”

„Kíváncsiságból, tudni akartam, mi ez az egész.”

„Csak ennyi? Biztos?”

„Igen, de maga miért van itt?”

„Tudni akartam, ki néz engem folyamatosan.”

„Hát most megtudta! Tetszem?”

„Hogy mi? Na, ne nevetessen! Tetszik az előadás?”

„Várjon! Miért fejezik be?”

„Mert akkor sohasem tudnánk továbblépni ezen az egészen, nem szabad lezáratlanul hagyni a dolgokat!”

„Értem. Magának nem kell visszamennie?”

„Nem. Nem vette észre, hogy ketten táncoljuk a szerepet? Hihetetlen, itt bámul a távcsövével, de közben semmit sem lát? Adja csak ide! Milyen furcsa így látni a színpadot. Nem éhes?”

„De!”

„Az előkelőbb páholyokban mindenféle finomságokat szoktak rendelni, jöj-
jön, ezek elharcolnak még egy darabig!”

Folyosókon és átjárókon vezet, élvezi, hogy úgy álmélkodom, mint egy gyerek. Egy emeleti páholyba érkezünk. Arcát a párkány bársonyára simítja. Mosolyog. Örülhet, hogy nézheti, hogy élvezheti is az előadást.

„Na, mit szól?”

„Sajnálom azért a piros ingest!”

„Igen, jó táncos, de így van a történet. Öntene még egy kis bort?”

„Persze!”

Megérkeznek a fehér inges rokonai. Csodálom a zenekart, hogy még kitart a lendületük.

„Nézzé, milyen szép a menyasszony ruhája!”

„Miért játsszák ketten ezt a szerepet?”

„Mert nagyon megerőltető lenne egy táncosnak.”

„És a nézők nem veszik észre?”

„Nem jellemző.”

„És ki szokott a végén meghajolni?”

„Egyszer ő, egyszer én. Látja a menyasszony családját?”

„Igen.”

„Ők az anyám és az apám.”

„Az igaziak?”

„Igen. Itt születtem a színházban.”

„De várjon, nem értem ezt az egész darabot! Csak van valami csattanója.”

„Nem, nincs. Miért ne érhetne véget így, boldogan egy történet?”

„Mert azt túl egyszerűnek érezném.”

„Ez mégis ilyen egyszerű. Szerepelt már balettban?”

„Nem, nem vagyok táncos!”

„Akarna?”

„Az attól függ, mit kéne csinálni.”

„A fináléban van egy kisebb szerepem. Maga is beállhat, ha gondolja.”

„Micsoda?”

„Ne aggódjon, akad magára való jelmez.”

„Mégis, mit tegyek?”

„Semmit! Csak járkaljon és tapsoljon!”

„Nos, jön vagy marad?”

Nem tudok maradni. A színpadon egy nagy esküvői jelenet kezd kibontakozni. Megyek a balerina után, akinek még a nevét sem tudom.

Elvegyülök a statiszták között, észre sem vesznek. Az üres nézőteret nézem. Döbbszent állok szemben az ürességgel. Más lehet, mikor a próbán nincsenek nézők.

Elmosolyodom, meghatódva lépek ki a függöny elé, hajlok bele a csendbe.

PRÁGAI TAMÁS

Preparátumok

Hogy lehet eldönteni egy, az aszfalton horizontálisan elhelyezkedő, vöröses-barna, pénztárcának látszó tárgyról, hogy valóban pénztárca-e?

A kérdés költői. Mielőbb rá kell röpdülni, feltűnés nélkül, akár a filmekben látott trükköt alkalmazva – megkötöm a cipőmet, emberek, szóra sem érdemes! – térdre kell ereszkedni előtte, mint egy kegyszobor előtt, és óvatosan zsebre kell gyűrti. A tartalmával ismerkedni ráérünk később, védett helyen.

Lehet, hogy csibésztrükk. Letérdelünk, madzagon rántják el az orrunk elől, és valahol, a kukák vagy egy gépjármű mögött felröhögnek. De az is lehet, hogy a tárca vastagon van bélelve pénzzel (ezresekkel, tízezresekkel, sőt, esetleg lapul a kötegben húszas is...) Gabricsek mindkét lehetőségre felkészült, és a tárcát této-vázás nélkül zsebébe csúsztatta. A tapintásán érezte, hogy valódi. Nem túl vastkos, de: valódi bőr. (A valódi bőrt meg lehet különböztetni a műbőrtől, ehhez nem kell különös érzék; bár a műbőrök is fejlődnek, de Gabricsek a bőriparban is dolgozott.) A bőr jó – vélte, és ez jó jel, jó nyom. Egy valódi bőr pénztárca mégsem lehet *teljesen* üres.

Még meg sem nézte a tárca tartalmát, máris eszébe jutott Karesz. Hogy néz majd, amikor előveszi a tárcát, és egypár italt fizet. Gabricseknek akkor már hónapok óta nem volt munkája, és nem volt nője; az álláshirdetéseket bogarásztta és az internetes fejvadászok honlapjait, és február végén már ott tartott, hogy egy fogkefére is rámászott volna. Felajánlottak neki valami albérletet – albérletet? autósosásért cserébe lakhatott volna egy vizesblokk nélküli szuterénben – de nem fogadta el, inkább Karesszal lakott a Lipótmezőn, egy ablaktalan átjáró-folyosón, mely a diliház zárt osztályáról a magas téglafallal körülvett sétáló-udvarra vezetett. Karesz másfél éve lakott ott, és a pécót lomtalanításkor egészen otthonossá tette: valami operettből kiselejteztet baldachin lógott a mindig enyhén nedves, földre fektetett matracok fölött. Karesznél rosszabb kipárolgású alkoholistával azóta sem találkozott Gabricsek, de ennek nem volt különösebb jelentősége a Lipótmezőn. Általában a Margit-híd alatti aluljáróban rontották az ifjúságot (ahogy „felvilágosító munkáját” Karesz nevezte), és potyapiára vadásztak ugyanott, a Megálló nevű talponállóban. Ez a két tevékenység szigorúan egybemosódott. Gabricsek korábban egy internetes cég számára készített adatvédelmi rendszereket, de a technológia egyik napról a másikra elavult, és nem volt kedve „felvenni a tempót” és „váltani”. Inkább besokallt, kivette a maradék

készpénzt a bankszámlájáról, néhány nap alatt eldorbézolta, aztán beköltözött a Lipót hátsó udvarára.

Karesznek az volt a rögeszméje, hogy az ember megjelenésével megfordult az evolúció. Az ember olyan állatfaj, mely arra predesztinált, hogy véget vessen a világ korábbi sokféleségének, és a természetet óraműként üzemelő termelési rendszerré alakítsa át. Nem akkora gondolat, de kellemesen lehet róla vitatkozni, és ez potyapiákat jelenthet. Ha a vitapartner extrovertált típus, győzni akar a vitában; ha győztesnek érzi magát, fizet. Az introvertáltak inkább vesztes pozícióban fizetnek. Mennyit iszik egy kérész? Egy kárász? Egy Karesz? Amennyit lehet. Ebből következik, hogy az emberiséget két csoportra osztotta (introvertáltak és extrovertáltak), és minden ügyfelet e besorolásnak megfelelően kezelte. Gabricsek eleinte csodálkozott ezen, de belátta: működik ez a szisztéma, és attól fogva nem nagyon akadékoskodott. Néha megpróbálta más irányba terelni a beszélgetést (nem igazán érdekelte az evolúció), de Karesz hamar leállította. Kiderült, ezen a terepen érzi magát igazán otthon, és nincs is nagyon kedve tovább „fejlődni” (az evolúcióval kapcsolatban olvasott némi szakirodalmat, hogy ügyfeleit adatokkal lephesse meg). Tudta például, hogy a bojtosúszós hal átmeneti kategória a halak és a kétéltűek között, és ezt minden alkalommal bevetette; és ismert néhány elméletet a dinoszauruszok bukásáról.

Gabricsek unta a bojtosúszós halat és sauruszokat. Ezt egy alkalommal megemlítette. „Ne handabandázz, legyél célirányos” – söpörte le az érveit Karesz, és gúnyos felsőbbrendűséggel szipákolta tovább a szilvapálinkát. A februári zegernyében vedlett rókaálléros bundát viselt, belvárosi kukázás során szedte össze. A bunda konszolidált nagypapáé lehetett, aki elaggott és összeaszott, és egy alkalommal belépett a ruhásszekrénybe és eltűnt a ruhaakasztók között. Karesz minden korty előtt a pohárba mártotta a preparált róka orrát, és minden alkalommal megismételte: „Igyál, hogy meg ne romolj!” Az ilyen ivászatok úgynevezett konszolidált helyeken kezdődtek, majd meredeken gravitáltak a mind kevésbé konszolidált helyek, talponállók és krimók felé. Amíg Gabricsek józan volt, kedvelte a magát művésznek tekintő társaságot (különösen azokat a műfaj nélküli, kreatív módon öltözködő példányokat, akik magukat az éjszakai életben találták meg), a Sirályban vagy a Bem moziban; de később, amikor a belső nyomás meghaladta a 2.2, 2.5 légkört, sisteregve és kielégítetlenül száguldozott az éjszakában. Tévelygéseinek rend szerint a Keleti pályaudvar környékén, vagy még kintebb, Újpest és Angyalföld határában értek véget, ismeretlen társaságban.

Három sarokkal odébb merte csak kinyitni a tárcát. Kipattintotta a patentot, hosszú ujjaival babrálta a rekeszeket (jó sok zseb vagy mifene volt belül), de – a bőralkotmány teljesen üres volt. Illetve, mikor már harmadszor vizsgálta át, az egyik rekeszben cédulát talált, rajta az a szó, hogy „Mandula”, és egy telefonszám.

„Rosseb. Ez az én formám.”

Valami rosszul értelmezett kompenzáció miatt átfutott rajta a gondolat (igaz, nagyon halvány gondolat), hogy nem is lett volna jó, ha pénzt talál; bizonyára ki-zökkent volna megszokott életformájából stb. „De ki a csoda lehet az a Mandula? Bizonyára női név.” Érdekelni kezdte ez a név, hiszen a fantázia örömét leli abban, ha alakot varázsolhat egy-egy fogalom köré. Szellemidézés ez, de miért ne engedjük meg magunknak? Barna hajú, kreol nőt képzelt el, mandula vágású szemekkel (mi a csodáért hívnák különben Mandulának), de a név idézte a kora tavasszal virágzó mandulafa illatát, fehérségét is. „Tiszta, mint a hó”, mormolta Gabricsek, de ettől valahogy rossz érzése támadt – elvégre miért hord valaki a pénztárcájában egy ilyen, női telefonszámot? „Valami kurva”, dörögte, már dühösen, de mind nagyobb tehetetlenséggel sodródott egy utcai telefonfülke felé. Közben összeállt benne a történet: valaki elhagyta a tárcáját, esetleg kizsebelték, a tolvaj lenyúlta a pénzt és a dokumentumokat, és csak az érdektelen telefonszámot hagyta benne. (Esetleg észre se vette abban a kis hátsó rekeszben, ahogy ő, Gabricsek is nehezen találta meg.) Ettől a tényről viszont – hogy egyedül maradt a tárcában – Mandula valahogy tudtán kívül másodrendűvé vált, mivel ő már a tolvajnak se kellett, és ezért Gabricsek szánni kezdte. És ez az érzés döntött, hogy most már mindenképpen felhívja a nőt. Szánni akart valakit, mert már annyiszor érezte, hogy szánják. Benyitott a telefonfülkébe, és tárcsázott. Harmadik csön-gésre felvették. A vonal végén enervált, kissé érdes hang kérdezte: „Ki a csoda vagy?” Gabricsek szálnalmas magyarázatba kezdett a tárcáról, melyet megtalált, de amely – ehhez kétség sem fér – üres volt, illetve eredetileg nyilván nem volt üres, de amikor megtalálta, már igen, ez persze bizalom kérdése, de hát ő, Gab-ricsek miért telefonálna különben, ha nem a tárcát kívánná visszaadni, hanem...

Feljössz? – kérdezte a nő.

„Prostituált!”, gondolta diadalittasan Gabricsek, és azt mondta: Igen. A nő unottan bediktálta a címet, egyébként nem is távoli címet, és letette a kagylót. Volt mindebben valami esetleges, de Gabricsek vállat vont – mért akadna fenn a nő viselkedésén – és maga is meglepődött, amikor maga magát azon kapta, hogy párosával szedi a lépcsőfokokat egy mellékutcában lappangó bérház második emeletére, és a tekintete megakad egy-egy málladozó arcú, megtört nézésű gipsz-sellőn.

Egy ajtó mögött mintha várta volna egy nő, és ezt kérdezte:

Te ki vagy?

Gabricseket váratlanul érte a kérdés, több dologról kezdett beszélni, pár-huzamosan, a tárcáról és arról, hogy az imént telefonált – a nő közben kapcsol-hatott – és kicsit lesajnáló tónusban azt mondta: Ja persze, a tárca. Valami örült szétszórta a telefonszámomat a városban, te vagy kb. a tizedik, aki felhív ezzel a hülyeséggel. – Miért, nem is Mandulának hívnak? – Mandulának? Ki a csoda hívna engem Mandulának? Gesztenye vagyok... Mindenki Gesztenyének hív...

Csak az az örült hívott mindig Mandulának... Az a szakállas tengerész, az a szemétláda, aki idehozta a bűdös preparátumait...

Amennyire Gabricsek belátott az előszobaajtón keresztül a lakásba, tényleg voltak odabent preparátumok: az ajtó mögül egy lopakodó vörösbundás nézett vele „rókaszemet”. Gesztenye festett vörös nő volt, és egyébként tényleg mandulavágású szemekkel, éppen úgy, ahogy Gabricsek elképzelte, csak hát nem volt Mandula; lénye hányavetiséget árasztott, talán mert laza, vállpántos trikót és könnyű szoknyát viselt, és lába, miközben beszélt, csúszkált a vietnami papucsban. – És te? Mit mondtál, ki a csoda vagy te? Valami Gavrilló?

Gabricsek vagyok – válaszolt sietve Gabricsek. – Igazából Gabricsek kettő, mert az apám is Gabricsek volt. („Ezt most minek kellett elmondanom?”) – Úgy. Gabricsek kettő. Na szép... Na gyere be, ha már itt vagy, és segíts levinni a hűtőt.

Az ajtó mellé volt készítve a régi Lehel, mintha Gabricsekre várt volna, persze ő ezt nem láthatta a gangról – belépett, és gondolkodás nélkül megdöntötte a monstrumot és megragadta a hűtő alját, azt a peremet, amely vágott és lábként szolgált, és rászólt a nőre: Gyerünk. Fogd meg fölül. – A hűtő nem akart kiférni az ajtószárnyon, ezért a másikat is ki kellett valahogy szenvedni Gabricseknek, látszott, évek óta nem volt nyitva, a két tolózár beragadt, kalapácsot kért, óvatosan kocogtatta a zárat, míg végre kitérült a második szárny, és a hűtőt kivonszolták valahogy a folyosóra. Gesztenye mindegyre sóhajtozott és szuszogott, ahogy a hűtőt vonsozták a bérház második emeletén, majd le a sellőfejes lépcsőn, mint egy fűjtató, ahogy mondani szokták, Gabricsek csodálkozott is, hogy fér el egy ilyen vékony nőben ennyi levegő, (mert vékony, ám erőscsontú nő volt Gesztenye, szép vállizmokkal), és amennyire Gabricsek meg tudta ítélni, még néhány évvel ezelőtt is valódi szépség lehetett – ám most az arca gyűrött volt, és a sós csöppek kiültek az arc peremére a cipekedéstől. – Megvagyunk! – szögezte le végre Gabricsek, és a hűtőt betolta a lépcsőfeljáró alá, más lomok társaságába, úgymond lomtalanításig. – És most? – Bejössz egy kávéra? – Persze – A lakásban hívós volt, és áporodott vadgesztenyeszag.

A preparátumok – jegyezte meg Gesztenye. – Azt mondta, elviszi. Ennek több hónapja.

Áthajolt Gabricsek válla fölött, hogy a falipolcra levegye a gyorsan oldódó kávé, és megérezte, hogy a nő izzadt.

Az imént még arra gondolt, hogy a maga részéről nem bánja, hogy a szakállas tengerész több hónapja nem jelentkezett; most viszont eszébe ötlöttek a saját körülményei, a Lipót, Karesz, és az, hogy neki bizonyára még áthatóbb a szaga, csak már saját maga sem érzi; és hálás lett a nőnek, hogy nem érezte vele semmiféle ellenszenvet. Tudta, hogy ezért már nincs lehetősége szájalomra, hiszen a nő hozzá képest mégiscsak valaki – saját lakása van, ahová valaki állatpreparátumokat helyezhet el. És, ha nem is fiatal, mégiscsak vonzó nő, morfondírozott Gabricsek, és valahogy megsajnálta magát – hiszen bár nagyjából egyidősek le-

hetnek, ő mégis, micsoda: semmi ehhez a nőhöz képest. Mintha hosszú, kivilágított folyosó neonfényében görnyedne saját esendősége, a magas konyhaablakon beözlő fény a sarokba, a piros műbőr borítású sarokpadra szögezte. – Nem találok... – makogta – kijáratot... – és azon kapta magát, hogy a Lipótról beszél és Kareszről, mindarról, amiről a legmélyebben kellene hallgatnia, és Gesztenye úgy hallgatja, hogy a tenyerébe temeti puha arcát, és azon Gabricsek mintha a női ellágyulás finom gesztusait ismerte volna fel.

„Elviszem a tengerhez” – gondolta Gabricsek (régén, előző életében járt Horvátországban, sőt, ifjúkorában megfordult a francia Riviérán), orrlukáiban már nem a preparátumok áporodott kipárolgását érezte, hanem a sós szelet – de máris kontrázott benne egy kisördög, és megkérdezte: Hogyan? Talán gyalog? Elindultok a Soroksári úton?

Elviszlek a tengerhez, Gesztenye! – mondta ki hangosan.

– Hogyan? Gyalog? Ezzel engem nem fogsz meghatni. Talán zuhanyozzáll le előbb. A mosógépen találsz törölközőt.

Gabricsek sértetten távozott a fürdőszobába, és a mosógépen megtalálta a törölközőt. „Mégis rendes ez a nő, hogy így gondoskodik.” Mielőtt beállt a kádba, eszébe jutott, vajon hanyadik „vendége” lehet aznap Gesztenyének. „Nem érdekel. Élvezni akarom a pillanatot.” Gesztenye közben utána kiabált a konyhából, hogy „a bojler csapját ne fordítsd el, mert kiesik”, és miközben a mosatlannal zörgött, Gabricsek hallotta, hogy Kareszről beszél, akit „ismert”, de „nem úgy”, mert neki nem jönnek be ezek a léhűtők; Karesz „próbálkozott nála, de nem ért cél.”

Ismered Kareszt? – bámult Gabricsek, már az előszobában, derekára csavart törölközővel. Úgy állt ott, mint egy fejbevagott tükröpony. – Persze, vedd fel ezt a köpenyt. Milyen jól áll! Nem is gondoltam, hogy ilyen jó a felsőtested. A hajad és a körmeid majd később levágom, de most előbb tangózni fogunk. Tudsz te tangózni, Gavriló?

Gabricsek vagyok – mondta Gabricsek, és elképzelte, hogy mindjárt tangózni fognak, pörögnek majd az állatpreparátumok között, mint egy fekete bakelit-lemez, aztán tovább, végig a Soroksári úton, egészen a tengerig.

LESI ZOLTÁN

Csillagszóró

*Szivaccsal mostad
viaszos testét. Kezembe
csillagszórót adtál.
Azt hitted, mindent
eltakar, mint egy padon
felejtett tükör, de őt
néztem, ahogy próbál
a mennyországban egy
színdarabot. Befektetik
a kádba, szájába kishalat
tesznek, összefröcskölik
a kórházzöld csempéket,
és várnak.*

Csendkirály

*Csupa lényegtelen dologra
gondoltam tegnap, talán
így ment el az utóbbi húsz
is valamire. Apró figura
ugrált a monitoron, majd
bezárták az ajtót, honnan
jönnöm kellett volna. No
response. Úgyse találhám
meg, amiért ideküldtél,
feltüzelték a pajtát,
az ólakat, hajótöréseim*

lavórja szemétdombon.
Minek is keresném az
elkapart kutyákat a fenyőfák
tűlevéltakarója alatt.
Mégmérgezted őket, mert
nem tudtad elviselni,
úgyis éhen halnak, ha nem
leszel. Aztán csendkirályt
játszottál, már hét napja
győzted a belső motyogást,
de nem járt arra senki.

Szén

Nem akarom látni, amint
telehányod a vécét,
gügyögsz a mindent halló
fülbe, miközben fejedben
még űznek egy zenekart.
Nem hagytad, énekeljen
a puha árokban forgó
nyelv, énekeljen a leborult
plató szénről. Gyűlöllek,
amint Bachról beszélsz,
magad elhallgatod.
Nem mondhatod el, apád
megvert, aztán csak sírt,
nem jött vissza. Az nem te
voltál, te egyedül vagy.
Slaggal kezvedben járkálsz
a szobában.

Törpe

*Fekete vízben úsztam, csak
a kínai, bajszos törpe követett.
Minden csonttörzsű nyárnál
hátranéztünk, sose távolodott.
Nehéz voltam, mint egy gyáva,
mellkasba zárt állat. Előled
menekültem, ki egy kóreset vagy
bennem. Lassan egyformán messze
került az összes part. Magadba
szorítottad anyád, állandóan járt
a szája. Hiába üvöltöztél,
nem tudunk itt beszélni.*

SZENTMÁRTONI JÁNOS

A földvári mólón

Lányom ajándék verssorára

Sétálunk a sötét Balaton partján, léptünk az avarban zörög.
A faszor végén partra vonszolt hajók sárkánytest-kőárnyaí.
Fejünk fölött vadkacsákra irigy sirály lebeg, rikoltva elpörög.
Kenyérosztó kezünk pihenni tér, mihaszna kéz: nem tud ártani.
Egy hattyú, mozgó festmény, a szürkület faláról némán leválik,
szemünk sarkában fehérlik széttárt szárnyal, amíg a mólóhoz érünk.
Lassan sérthetetlenek leszünk, az éj majd hiába talál itt:
már csak kabátunk lobog – mi kísértetjárta szél fölött fénylünk,
hová csak lombzúgás, s az árbocrúderdő üveghangja hallik.
Így képzelegtem, mialatt mólócsúcsig vittek lassú lépteink.
Hullámmorajra épült életünk – a képzelet megbicsaklik,
mert nyugalom oltja ki a láz izzósorát, száraz vétkeink.
A lélek nem kapaszkodik tovább, nincs hová, hisz ő itt minden.
A test csak áll fáradt-boldogan ebben az őszben legbelül.
A tekintet már messze jár: túllát halálon, reményeinken,
s mint a sirály, elpörög, egy magányos csónak orrán megül.
Miként vágtam át idáig, miféle szél hozott, miféle érdem?
Hányszor jártam rossz uton, önhittség vakító világvárosában,
rögeszmék tömegsírjából hányszor kellett magamat kitépnem,
s hányszor hagytak cserben, kőcipőkön járók, vigyoruk sarában.
Ugyan miféle kések faragtak és miféle hajnalok,
miféle ég szippant föl megannyi csillagával, istenével,
hogy én: a félelem-nehéz, a sors-nehéz, most oly könnyű vagyok,
hogy a széttárt szárnyú hattyú is elbír parázsló csőrhegyével.
A látomás, mint a szesz, mely lángolt, rólunk lassan elpárolog.
A tömör, hullám-nyaldosta kövekhez képest a könnyűség marad.
Az utolsó büfé bizonytalan fénycsíkján egy részeg tántorog.
Felszerelt horgász középkori zörgéssel utunkon áthalad.
S én arra gondolok, míg damilján időnk látom átvillanni,
kik zuhanásom torkát metszik, hogy óvjam két szerelmes társam,

*mikor húz a mély, tör a súly, s pikkelyként rám rakódik a talmi...?
Azt hiszem, ők a csend a létem alján, amelyre oly soká vártam.
Friss az emlék. Hogy behegedjen, remélem, egy élet is kevés.
Hogy lányok karja emelt, hattyúcsőr, erőst a gyengék, nagyot parány.
Szárszói öcséd ölelt szelíden minket: életet a nem-levés.
Jó volt a melegében állni, együtt, a móló asztalán.
A szürkület gólyalábon érkezett, s mielőtt estté szétfolyt,
ha hiszed, ha nem, Lőrinc, tó peremén, az ég gaálímrekék volt.*

FOGARASSY MIKLÓS

Mészöly Miklós *Elégiája*¹

Ezt a Mészöly-költeményt – teljes formájában, vagyis a később készült függelékkel együtt (*Óda az Elégiához*) – először a Helikon Kiadó jelentette meg bibliofil, példányonként számozott füzetben az író 70. születésnapjára, 1991-ben. Talán ez a kiadási körülmény is magyarázza, hogy alig irányult rá a recepció figyelme. Maga a közel hatszáz soros vers törzse 1980-ban készült, és három folytatásban a Jelenkor közölte².

A köztudatban a Mészöly-életmű elbeszélő prózákból, esszékből és drámákból áll. Ő maga sem tartotta önmagát igazán „költőnek”³, és a pécsi folyóirat szerkesztőinek küldött leveleiben ismételtelen szinte mentegette magát, hogy verseket is ír. 1981-ben *Esti térkép* (Kiemelések) címmel jelentek meg kötetben először az 1965-ben *Híd*-ban, majd hazai folyóiratokban tördelt sorformákba írott vagy szerkesztett költői szövegei. Kevesen figyeltek fel az életműnek erre a sajátos szeletére. És hogy Mészöly költőként is jeles művek szerzője volt – ezt alig-alig mondták ki, írták le. Pedig attól, hogy nem „verselt” szabályos formákban, még kiváló költő is lehetett. Elemzésem ezt igyekszik igazolni.

Az *Elégia* nagyon különbözik az *Esti térkép*-ben megjelent többi Mészöly-verstől. Ebben a vékony költői könyvben élesen metszett, erősen tömörített alkotásokat olvashatunk, felvillanásszerűeket, sűrítetteket. Gondolati, képi és nyelvi ritmusukat remekül dolgozza ki. Olyanok, mintha csak a szöveg tagolásának módjában különböznének nagyobb vagy miniatűr prózai szövegeitől, gondolati futamaitól. (Ilyenek voltaképpen a verssé nem tagolt „Kiemelések” az esszékötetekben.)

Ennek a hosszúversnek azonban, mely a címe szerint is elégikus, bölcséleti költemény, nagy és széles az íve – jókora költői forma került ki az író keze alól.

A mű értelmezését nemcsak az nehezíti, hogy rejtélyesnek látszó utalások, paradoxok sűrűjében jár az olvasó, de az is: többé-kevésbé nyíltan vallomásos és önéletrajzi motívumok vannak belekódolva. A személyesség vehemenciájával hullámszik, akadozik és árad ez a különleges műve. (Meggyőződésem szerint meghatározó helye van az életműben, vagy pontosabban az életmű egyik fontos korszakában, amit az is igazol, hogy a nagy gonddal komponált prózakötet, a *Merre a csillag jár* záródarabjaként jelentette meg. Erre még visszatérek.)⁴

¹ A tanulmány egy hosszabb elemzés („*Még nem jött fel a nap.*” Kalligram, 2009.) előzetes összefoglalása.

² *Jelenkor* 1980. 7–8, 9, 10. sz.

³ Az irodalmi legendák szerint Nemes Nagy Ágnes is, bár bírálta verstani fogyatékosságait, nagyra tartotta MM verses szövegeit...

⁴ A kötetet szerkesztő Márványi Judit munkája külön méltatást érdemelne.

A költemény kapcsán – értelmezésének bevezetéseként – érdemes szóba hozni, hogy Mészöly, legalábbis élete legszemélyesebb dolgaiban, voltaképpen zárkózott férfiember volt. Benső, intim dolgait, problémáit, élményeit – igazi prózaíróként – csak igen áttételesen, tárgyiasítva jelenítette meg, vetítette át művészi ’látomásba és indulatba’ (Az élete végén adott nagyinterjúira természetesen nem áll ez a megállapítás.). Ebben a költeményben viszont egy alapos élet- és személyiséganalízist is végigjár, amit az tesz jellegzetessé, hogy komplex mitológiai, bölcséleti kérdések sűrűjén keresztül vezet a vers útja.

Helyezzük csak el a művet, pár életrajzi adattal körítve, az előző és a későbbi művei között! 1973–74-ben hosszabb időt töltött Berlinben, és keresztül-kasul beutazta Európát. A hazai viszonyok szorításából kiszabadulva szellemileg, művészileg is tágasabb perspektívákra lelt ekkor. (Berlinben fejezi be a *Filmet*, ott írja a *Lesiklás* című elbeszélését.) A 70-es évek vége: több tekintetben is delelője alkotói pályájának – megjelenik reprezentatív elbeszéléskötete (*Alakulások*), irodalomtörténész barátaival a Magvető Kiadónak *Magyar tallózó* címen sorozattervet nyújt be, és kezdenek megjelenni e hányatott sorsú sorozatnak az első kötetei. A sorozat két kötetéhez (Csáth: *Egy elmebeteg nő naplója*, valamint a Vörösmarty-kötet, *A Rom* számára) előszót is ír. Az *Elégia* kéziratának véglegesítése után feleségével két hónapos amerikai útra – lényegében: előadókörútra – indul; a berlini hónapok, illetőleg Hvar szigetén töltött hetek után ez lesz a legjelentősebb külföldi tartózkodása (ha fiatal korának háborús „utazását” nem számítjuk).

Ekkor – az évtizedforduló táján – kezd archaizáló elbeszéléseket írni (*Anno, Térkép Aliscáról, Fakó foszlányok nagy esők évadján*), és munkáiban kidomborodik a voltaképpen nagyon is személyes, Szekszárddal kapcsolatos tematika (*Szárnyas lovak, Magyar novella, Anyasírató, stb*). Az utóbbi az a témakör, amely életművének utolsó időszakáig elkíséri. Ezt az új termést foglalja össze először a *Merre a csillag jár* kötet (1985), benne az *Elégiával*, ami a szóban forgó alkotói időszaknak „felező idejében” készült. Az összeállítás öt ciklusra van tagolva; egy mesepróza a bevezető; az első és a második elbeszélés-sorozatban négy-négy novella olvasható, a harmadikban három. Költeményünk, a zárlat – külön egység.

Bár politikai támadásoknak ki van még téve, és változatlanul a „tűrt” írók közé sorolja a irodalompolitikai hatalom, de verseskötetet (*Esti térkép*) publikálhat, megjelenik dráma- és esszékötete, valamint a *Megbocsátás*. Írásait már nemcsak a *Jelenkor*, de más folyóiratok is rendszeresen közlik.

A Mészöly–Szederkényi levelezés⁵ lapjain ilyen vallomások olvashatók az *Elégia* megszületéséről: „Talán be tudom fejezni Amerikáig... Talán augusztusban befejezem és küldöm, s akkor folytatólagosan jönne az egész...” (94. p.) „Talán megbotránkoztatja a költőt, de nem is olyasmi akart lenni. Valamilyen belső higiénia is közrejátszott (ti. a mű megszületésébe) (97. p.).

A cím és a mottó

Az irodalomban az „elégiát” eléggé változatos versműfajnak ismeri. Ma is őrzi még eredeti, ókori (görög, római) jelentését, hiszen elégikusnak szomorú, melankolikus műveket szoktuk nevezni. Az újkori irodalomban azonban még egy jellegzetességet nyer: bizonyos

⁵ *Séta, évgyűrűkkel*. Mészöly Miklós és Szederkényi Ervin levelezése (1970–1987). Összeáll., szerk., utószó Nagy Boglárka. Pécs, 2004. *Jelenkor*.

belső dramatikusság, emelkedettség, a lét nagy kérdéseinek való filozofikus merengés is többnyire hozzátartozik az „elégiához”. (Például: Rilke: *Duinoi elégiák*.) Mészöly alkotása is ezek sorába tartozik.

A magyar költészetnek is megvan a saját elégiatörténete. Berzsenyi *A közelítő tél* című verse például tónusában, formájában a klasszikusok elégiáit követi, de – jókorát ugorva az időben – Babits *Hadjárat a semmibe* című korai költeménye filozofikus elégia. József Attila *Elégiája* (bár nem volt jellegzetesen „elégikus költő”), továbbá Kálnoky László nagyszerű *Szanatóriumi elégiája* már címében is jelzi a hazai tradíció útját, és Jékely Zoltán több nagy költeménye ugyancsak elégia. Írónk verse – nem véletlenül – ezt a poétikai hagyományt viszi tovább, és mivel nem használ szabályos, metrikus versalakzatot, sajátos, szabadon lebegő, belső ritmusú próza-vers formát dolgoz ki. Modern, merész, az esszéista Mészöly gondolatjárására emlékeztető gondolati ugrásokkal és ’hang-fekvés’ váltásokkal. Az is különlegesség a műnek, hogy az író/költő az önelemzés szigorával néz szembe sorsával, tapasztalataival, élményeivel, saját határaival és azzal, hogy hamarosan meg fog halni. Mindezt nem nárcisztikus, ellágyuló hangon, hiszen elsőrendűen a létbölcsélet és önkritika adja meg a költemény szellemi arcélét.

Mészöly tudatosan és viszonylag ritkán alkalmazott írásaiban mottót (illetőleg dedikációt). Ezek az „élszövegek” (pl. a *Megbocsátás* elején szereplő Akutagava-idézet, vagy a *Bolond utazás* esetében a Gogol-utalás) természetesen a művek kulcsaiként is felfoghatók. Ebben az esetben egy Alfred de Vigny- (1797–1863) idézetnek van ilyen szerepe.

Feltűnik, hogy *La Maison du Berger* (*A pásztor háza*) című nagy filozofikus költeményből kiemelt sorokat franciául idézi, és csak a vershez csatolt jegyzetek élén adja meg a fordítását. Vigny, a gróf, a francia költői romantika jelese (bár drámákat is írt és *Cinq-Mars*⁶ című regényével még sikert is aratott), Victor Hugo barátja volt fiatalkorában, igaz, hamar kiábrándult a párizsi irodalmi életből, és visszavonult vidékre, ahol élete végéig dolgozott egy filozofikus, elégikus verssorozaton, és amelyet csak halála után adtak ki (*Les Destinées* [Sorsistennők]⁷). A Mészöly által idézett verssorok ennek a nevezetes sorozatnak az egyik kulcsdarabjából valók⁸. A kastélyában magányosan meditáló francia főúri költő a 19. század közepéről és 20. századi magyar író Kisorosziban épített faházában... Hogyan kapcsolódik ez össze? – vetődik fel a kérdés. Mészöly az egyik jegyzetében filológiailag és pontosan válaszol erre, amikor értelmezi az „aziliumnak”, a Pásztor Házának jelképiségét, sőt Heideggerre is utal, akinél „*az ember a lét pásztora; a nyelv a lét háza; a pásztort a lét szólítja, hogy igazságát őrizze*”.

Vigny – Babits: *Az európai irodalom története* szerint – a romantika nagy pesszimizmái közé tartozott, Szerb Antal *A világirodalom történetében* előkelő, zárkózott, gőgös léleknek állítja be.

Az biztos, hogy francia forradalom utáni Vigny meg a 20. századi, demokrata, „modernista” Mészöly párhuzamba állítása, közös referenciáinak megtalálása nem könnyű. Egy

⁶ Benedek Marcell 1924-ben készült fordítása legutóbb 1988-ban jelent meg a Szépirodalmi Kiadó Olcsó könyvtár sorozatában (*Cinq-Mars összeesküvése*).

⁷ A moirák, a párkák.

⁸ A hosszú verses episztola később Szabó Magda szép műfordításában jelent meg (*A Pásztor-kalyiba* – talán csak a verscím nem szerencsés) az Európa kiadó *A francia romantika költői*. (Lamartine, Vigny, Nerval, Musset) című kötetében (1989).

dolgot – személyes benyomás alapján – talán el lehet mondani: Mészöly nagyon szerette, belakta a kisoroszi házát, ezt az „aziliumot”. Menekült Budapestről; meleg otthont teremtetek meg a feleségével Kisorosziiban; mondta néha: a „tanyán”, jól érzi magát. A szentendrei sziget csúcsának homokos dombjáról, a kihalóban lévő szőlők, gyümölcsösök „magasáról” az egyik legszebb magyar panorámára látott: a Dunakanyarra és a körülötte magasodó hegyekre. Gyönyörű alkonyi fényekre bámulhatott a nyári esteken. Átellenben, a bal parton a Börzsöny vonulatai rajzolódtak ki, a másik oldalon a Pilis csúcsai magasodtak. Dunabogdány mellett, a visegrádi hegyek közt nemrég még Áprily lakott; tudta, hogy barátja Jékely Zoltán és annak öccse, a jeles horgász és horgásznovelák szerzője is ott, a jobb oldali Duna-ágban fogja néha a horgászbót... Csendes, magányos óráin érezhette: ő a „gazda”, a „Pásztor” – a dolgos, alkotó ember, aki élete „delén” már szembenézhet azzal, amivel neki nem lehet szembe nem nézni. És ezt nagyon nemesen, gazdagon és szépen teszi meg. Mély belső élményekből buzog fel a költemény csendes pátosza, a francia gróf költeményére többször is referáló versszöveg súlyos szárnyalása – amihez hozzátartoznak a ritmus és tónus esései és emelkedései.

A költemény végigtekintése, kommentárokkal

A mű – a függelékszerű versrészt, az *Óda az Elégiához* nem számítva – tizenkét számított részre tagolódik, és összesen 514 (eltérő hosszúságú) sorból áll. Szemcsés, többféle közhelyből, ásványból álló tömbre emlékeztető egységek ezek; de talán az is igaz, hogy mindez persze mégis irodalmi „mű”, a költemény úgy „barbár”, hogy az esztétikai hatások is kiszámítottak benne.

Az *Elégia* felől nézve a korai *Porkoláb-völgy*⁹ c. rövidvers vagy az ugyancsak a hatvanas évek elejéről való próza, a *Levél a völgyből* (1965) – ha ezt esszélevelet prózaversként próbáljuk olvasni – sokkalta spontánabb. Viszont, mint minden igazi költeményben, ebben is él bizonyos rejtett zeneiség; az alábbiakban ezért próbálkozhat az esszéista zenei jelzések hasonlataival is élni.

~1~¹⁰ „A fagyat, igen...”¹¹

„Kiszámíthatatlan az álmodozás” – írja, már az első szakaszban a Vigny-verset visszhangozva („A szerelmes és békés álmodozás” – így kezdődik a mottó.) A ’hang’ arról beszél, hogy meddő földbe telepíti, majd úja áttelepíti a fagyat, ezt a szívós őscserjét. Remény, keménység, makacsság.

Eltérő motívumok kerülnek aztán egymás mellé: „Kisöccsünk Korithoszbán túrta a földet...” Arról van itt szó, hogy ez az illető athéni híreket remél. „Hírlík-e hír?” Ez Mészöly ún. Pannon mítosza, motívuma, az *Az én Pannoniám*¹² világa, és ez a vonatkozás azért is fontos, mert a költemény a görög és római világra különösen sokszor reflektál. Ám érződik ebben a valamilyen politikai utalás is: a hellén város a demokrácia szülőhelye...

⁹ *Esti térkép*. 33. P.

¹⁰ A továbbiakban: a versszak szerzői számozása mellett megadom az első sor szövegét is.

¹¹ A szöveg elemzése a Helikon 1991-es kiadását, illetőleg a Wilhelm András szerkesztette, Mészöly verseinek *Elégia* című (Jelenkor Kiadó 2., javított kiadás; megjelenés alatt) szövegét idézi.

¹² Babits kiadó, Szekszárd, 2004.

Majd hirtelen más téma villan fel: „Beszámolhatnánk virággal koszorúzott lovainkról a pergőtűzben...” – a szerző 2. világháborús emlékeiből jön elő egy dermesztő (de szép) kép.

„A fagyat, igen... Rabszolgám, szerszámom – / magam. / Megél.” Az túl merész kijelentés lenne, hogy a költő az átültetett, makacs fagyalcserjéhez hasonlítja magát, de hogy a sor folytatása egy ötvennyolc éves művész mély önreflexiója, az bizonyos. És ez egyben az egész műnek is az egyik kulcsa.

Itt jegyzem meg, hogy Mészöly a költői hang a rámutató, az önmegszólító, a többes szám első személyű és a vallomásos első személyű igei nyelvi alakzatokat az *Elégia* és az *Óda...* szakaszaiban sűrűn váltogatja. Itt a „magam. / Megél.” sorfordulatnál ez elég élesen mutatkozik meg.

~2~ „Zeusz, Venusz, Gilgames...”

A nagy, egyetemes ősmítoszok kulcsneveinek felsorolásával indít, de aztán visszavált a személyes emlékeinek mitológiára: „Anyánk háromszor kavart a levesestálban”... „S a bógni¹³, ahogy a bika körbejárja helyét, / hogy sebzetten ledöntse agancsát!” – ez például valószínűleg a fiatalkori gemenci vadászatokra utal. A továbbiakban is ifjúkori emlékképek jönnek: kamaszkori, erotikus színezetű megfigyelések; majd felbukkan az a különös vándordmadár, amelynek különös természetű vándorlási szokása van. (A mű szerzői jegyzete csak az ornitológiai utalást magyarázza.) A költeménynek ezek az első részei telis-tele vannak igen szenzitív erotikus utalásokkal.

A költemény a szakaszok záró sorainál mintegy leejti a költői hangot, és le is lassítja tempót – a szerző ezzel is az „elégikus” intonációt sugalmazza. Ebben a versszakban például így: „Szürkületbe fulladt vizeken a hojszák / mindig ugyanúgy fehérek másképp.”¹⁴

~3~ „Persze, majd elér...”

Ez a legrövidebb szakasz; mindössze tizenhat sor, és benne mindvégig önmagát szólítja meg a költő, megrendülten saját eljövendő halálától. Az eddig használt normális főnévalakok helyett itt alkalmaz először szimbolikus értelmű nagybetűs fogalmat, szókapcsolatot; „A túlsordulás, a televény – a Nagy Kövér” értelme talán a földre kerülő, felpuffadó test képében kereshető¹⁵.

Itt a költő, a „Pásztor Házának” a halála utáni víziója tör elő, vagyis az, ahogy a vadon majd elfoglalja a kisoroszi házat, a „tanyát”: „A folyondár bekúszik szobádba, / a rekeszeidbe, / ... / észrevétlen barokk lábakat épít a falaknak /... / Vagy éppen ők a várva várt, / önzetlen kacsok divíziója /...?/

¹³ A bógni: amikor a sebzett szarvas körbejár, mielőtt kimúlna.

¹⁴ A hojsza: tengeri vihardmadár

¹⁵ Érdemes itt egy leltárt adni Mészölye versének hasonlóan nagybetűs, szimbolikus fogalmairól, szókapcsolatairól. A 4. versszakban: Mester, Öreg, História szerepel. Az 5-ben Kékvirág (Novalis 'Kék virága'); a 8. versszakban: Bárány (Krisztus, illetőleg a Jelenések könyvének Báránya); a legtöbb, a leghosszabb 11. szakaszban olvasható a szövegben: Időzített Parlag, Geometria, Nagy Fehér Egér, Valami... Szegény, Nagy Görbület, Nagy Sudár, Pásztor Háza, Egész, Tartam, Fel-támadás, Történés (kétszer), Szintézis, Újra-Fogalmazás, Tér/Teret, Nagy Sudár (kétszer), Egyenes, Ok (kétszer), Minőség, Mennyiség, Mutáció, Átalakulás, Személytelen, Semmiből Lopás, Legkisebb, Nagy Alvó Lehetőség, Szimmetriák.

Egy vonalszerű egyszerűséggel megfogalmazott, létbölcseleti szentencia zárja a szakaszt: „*Olyan egyetemes minden.*” Kétségtelen, hogy pátosza van ennek, és az is elmondható róla, hogy voltaképpen banális a kijelentés (de pld. Weöres egész költészetét átjárja ez a gondolat). Mészöly költői szövegének „belső terében” azonban súllyal, nyomatékkaal jelenik meg.

~4~ „*Aztán halálíg kettesben...*”

Ennek a résznek az első sora így fejlődik be: „*Aztán halálíg kettesben egy Oresztész-rokonnal.*” Különös, rejtélyesnek tetsző mitológiai metafora-utalás. Ennek a tanulmánynak a bővebb változatában megpróbálom bebizonyítani, hogy ez a sor, illetőleg a szakasz befejező sorai, hogyan függenek össze Mészölynek Vörösmarty *A rom* című elbeszélő költeményéről írott esszéjével. Itt legyen elég annyi, hogy a költemény gazdagon át van szöve görög (illetőleg római, mediterrán) utalásokkal, amit Mészöly ’pannonizálásával’ kapcsolunk össze az első versszakról szólva¹⁶. Ebben a – terjedelmében az eddigieknél nagyobb – szakaszban (és később, a nyolcadikban) a nyitó referencia igen nyomatékkaos, de talán még rejtjelezettebb. Így zárul: „*ül Oresztész az epigon pusztában, / és kinéz.*”

A motívumegységek először gyermek- és kamaszkorának képeihez kanyarodnak vissza, részben az erotikával átítatott emlékekhez, a harmincas évek vadászkalandjaihoz, vadulásaikhoz, a szekszárdi fiatalok bandázásához, korai természeti élményekhez. De a képsorok más irányba is úsznak. Dosztojevszkij *Karamazov testvérek*jéből *A Nagy Inkvizitor* c. fejezetre utal, és ebből idéz (feltehetően már korai olvasmánya lehetett a könyv). Miközben szenzitív, fel-fel villanó megfigyeléseket hoz: „*...veszteglő pályaudvarok, / két porhónál finomabb neonfény, / vásárcsarnokoknál csutkára rágott almák, / hanyatt ledöntve az alvó mézeskalácsos*”. A múlt századi magyar, illetőleg kelet-európai nyomorúságról beszélnek a képek. Az effajta sorok Mészöly legjobb miniprózáira emlékeztetnek.

Lehetséges, hogy ez a pusztá, ahol Oresztész ül; „*és kinéz.*”? Úgy tűnik, szinte megoldhatatlan erkölcsi, társadalmi problémákon töpreng a költő.

~5~ „*Persze, csak dikció...*”

„*Persze, csak dikció, szavak, pempő... / S ez a hanghordozás! / ... / Ahogy a taknyodat teszed zsebre, mert módi, / nincs mit differenciálni, / azt teszed zsebre, / amid van, / ez a hideg módi, akárhány bőrt húzol a sancta filozófiáról.*” – Az önmegszólító hang, hirtelen indulattal, kegyetlenül önmaga ellen fordul. Ez több mint önbírálat – szinte magát az írói, gondolkodói létet vonja kétségbe. És ebben a viszonylag nagyon rövid versszakban újra és újra feltámad benne a szkepszis; reménynek, vigasznak csak írói módszerének – tömörítő készségének – ars poeticája marad: „*És ne kegyelmezz egyetlen gyenge pontnak se.* [mármint a szavak, az írói munka dolgában] / *Törölni, kilőni! / S ha majd kioltottál valamennyi csillagot – / akkor...*”

Mészöly sokat gyötrődött a saját „határaival”. Objektív-analitikus regény-prózájáról azt tartotta, hogy a *Filmmel* ment el a végső pontig – onnan már csak visszaútra térhetett.

¹⁶ A szöveg eddigi kulcsszavai, amelyek nyomjeleknek vehetők (a versben való felbukkanásuk sorrendjében): Korinthusz, Athén, obulus, Zeusz, gigászok, titánok, párkák, múzsák, cédrusok (mint táji elem), Gaia, Laresek (római házi istenek).

Nagy példaképei voltak, nagyra tartotta Camust, Célinet, Faulkner... Úgy érezte, ő csak egy „keletközép-európai” író maradt, és ebben a tekintetben – belsőleg – sajátos kisebbrendűségi érzéseket is hordozott magában. Ennek a lelki, szakmai gyötrődésnek a lenyomata ott van ebben a szakaszban.

~6~ „Tehát, munkás tavaszok.”

A monológnak az 5. és 6. szakasz közötti hangváltása igen figyelemreméltó. Megnyugszik a „beszélő”. És mint társadalmilag érzékeny ember körülnéz a Kádár-éra ’70-es évekbeli közterein: „Óvott melegházakban nemesített hóhér-palánták / várják a kiültetést. / Várjuk a tavaszt. / Minden évszakot várunk, mert mindegyik mást ígér”. Televíziós antennák, képernyők, lakótelepek – a költeményben valamilyen ősi barbársághoz hasonlítva mitizálja. Az „üzenet” elégikus reménytelensége szólal meg: „A posta olcsó műanyag palackban úszik. / Sötétben morajlik a hab.” Ez az utóbbi két sor talán az egyik szentendrei Duna-ág mellett tett esti séta gondolatain, szünesztéziás érzékelési benyomásán alapult, illetőleg az utókornak szóló üzenet szkepszise szólal meg.

Itt van az első jelzés arra („Sötétben morajlik a hang”), hogy az egész költemény egy éjszakai monológ, szemlélődés, tépelődés alaphelyzetében fogant. (A Vigny-mottónak is ez az utolsó sora: „Még nem jött fel a nap” [‘Le jour n’est pas levé’].)

A társadalmi, történelmi dimenziót tágítja – szinte ikerversszakként – a következő szakasz.

~7~ „Mondják, ha fiad...”

Ez a rész valójában egy apró Mészöly-elbeszélés. Valaki, egy fiú, megjön a „soros Szibériából”, és talán éjszaka érkezik haza. Valahogy azt lehet sejteni, hogy ez a fogolytábor megjárta ember csodálkozva nézegeti egykori hazája dolgait, hallgatja ennek a „szocialista”, 20. századi magyar világnak a híreit („a nyakon szorító hurok nyoma”; „új öngyilkosok legendáriuma”; „halk titkosszolgálati agglegény”), a rég nem látott otthoni világot: „mégis megéri ez a pillanat. A bepillantás. A szó / bálna-halála...”

A két utolsó rész „szociografikus”, tárgyyszerű mozzanataival azzal segítik a kompozíció kibontakozását, hogy egy időre eltávolítják a költői hangot a bölcselő, etikus, személyes vonatkozásoktól. Amikor az elemzésben korábban az *Elégia* emelkedő és eső íveiről, hullámvonalairól volt szó, ilyen tempóváltásokra utaltam.

~8~ ~9~ ~10~ „Tehát mégsem...”; „Akár a hajós álma”; „Persze, így felejthetetlen”

Ezt a három, nagyjából azonos hosszúságú (középhosszú) szakaszt ez az áttekintő szemle (kivételesen) együtt tárgyalja. Az *Elégia* költői útja ugyanis – túljutva számos szakadékon, kaptatón – fontos fázisába, magaslati vonulatára érkezett. Hangfekvése nyugodt, a versszakok képsorai nem „montírozottak”, mintha a költő túl lenne a ’belső hisztériáján’, sőt talán – mily különös Mészölynél! – még az „epikán” is. Ez a legszebb esszéiben nyugodtan gondolkozó, beleérző Mészöly – kissé bonyolult, de lényegre törő – beszédmódját idézi fel¹⁷. Egy-egy képet, témát bont ki mind a három – kivésve, tömörszerűen.

¹⁷ Ld. pld. *A pille magánya* kötet „asztali beszélgetései”-t.

A hármas közül az első (a 8. szakasz) egy tipikus korinthuszi oszlopfő kapcsán – építészettörténeti értelemben is pontos szakkifejezésekkel és részletekkel – adja meg a (viszsa)vágyott (ugyanakkor archaikus) „kemény mérték” analízisét, metaforáját. Okoskodik a kőoszlopról – filozófiai, erkölcsi természetű imagináció ez, de a végül kicsordul a ’könnye’: „...lennél hiány inkább / Narkisszosz ligetében – / ha nem csordulna ki, mégis, / valamilyen bujkáló szerelem, / szikár érzékenyedés...”

Az „Akár a hajós álma...” kezdetű 9. versszak a költemény legbonyolultabban erotikus része. A három egységre tagolt szöveg első szakaszában Mészöly egy férfiember élethossziglan Érosz birodalmában tett kalandjainak eszenciáját festi le. Aztán, a következőben ezt is bíráló alá vonja és szétoldja valamilyen egyetemes természet-szerelemben, illetőleg még annak is a szépségében: „Ha lennél kiárusítás! / Ha nem volna kétség és rothadás; s ha tudnád: mankód / csőre töltve, olcsó önsajnáztatás, sumákolt lopás; ha a szívedbe némult madarak sztrájkja nem tartana / örökké, mert kiénekelhetetlen – / te zörgő gladiátor, tövistelen Jézus, hogy téped, mondd, akarod, hogy szövőd a mesét! ... És mégis-csak ez él. / S te meghalsz.” – írja. Kötve hiszem, hogy sok olyan önkritikai tartalmú ars poetica akad a magyar irodalom prózaíróinak tollából, mint ez.

A 10. versszakban is ezt folytatja, csak mintegy kívülről, az „irodalompolitika” felől is rálátva saját írói munkásságára: „... herélt holdak tanácskoznak / a rőtfény halaszthatatlanban / áttekinthetetlen hangár-huzatban, /.../ s már kora virradatkor is alkonyatban – „A ilyen sorok azt is kétséggé teszik, hogy helyes volt a költeményt egy prózaíró (próza)versének mondani, hiszen ezek a Mészöly-versrészletek a ban-ben rímekkel Illyés nevezetes *Egy mondat a zsarnokságról* c. versének recitativóját idézik fel(öntudatlan visszahallás ez?).

Ezt követően nyílik meg a költemény – sorszámát (165) és lendületét tekintve is – legnagyobb szakasza.

~11~ „Ilyenkor szakítasz időt.”

Ez persze a legbonyolultabb is – a fő vonalakat rajzolhatja csak meg ez az áttekintés. Az érzelmekkel, indulatokkal teli lét- és önkritikai eszmefutás tizennégy belső versszakra van tagolva, amelyek a „csak heversz” ismétlődő fordulattal kapaszkodnak, lendülnek egymásba. Mert itt az erotika, az önfeltárás és a végső, kozmikus dolgokon történő meditálás szövődik össze az egyetlen hatalmas mondatot hömpölyögtető szövegben. Mitológia és modern tudományos gondolkodás összefüggéseinek keresése és a nagy filozófiai problémákra történő rákérdezés (Mészöly itt sűrűn tesz ki kérdőjeleket!) váltogatja egymást az elégia e magaslati szakaszában. Nem véletlen, hogy azok a – korábban is jelzett¹⁸ – szimbolikus „nagybetűs szavak, kifejezések” java része itt szerepel.

Meggyőződésem, hogy a magyar bölcséleti poézis „aranykönyvébe” illik ez a versrész. Hiszen már az megindító, ahogy küszködik a kifejezhetetlen kifejezésével, az irodalmi nyelv hálójába oly nehezen befogható kozmológiai problémák megjelenítésével.

S itt jön elő az Alfred de Vigny-től vett mottó kulcskifejezése is egy olyan problémával együtt, ami a metafizika és a racionalitás konfliktusában gyökerezik: „s csak heversz; s mintha az értelem épp abba / költözne, ami nem ő, de még a visszája sem / rokona

¹⁸ Ld. a 14. jegyzetet.

sem: felülmúlhatatlan Idegen, / ki rég, mielőtt még ott találná magát, betér, / ki-be jár, a Pásztor Házában holográf ajtókat / nyit-csuk, kipillant, miközben benéz...”

A szakasz zárata visszarímel a rész nyitómondatára („ilyenkor szakítasz időt; s szakadsz te is darabokra –”), és ekkor a magyar balladás mesés mítoszát hozza be, a ’vándorlegényt’ meg a ’kőműveskelemenséget’ önmegszólító formában: „...és te, / batyutlan utas, ama tizenharmadik, nőtlen kőműves – / az éjszaka jön, és reggelre leomlik a fal.”

~12~ „Elfáradtál, hang.”

Ez a költemény ’kódája’. A legrövidebb szakasz. Többször is visszautal, visszarímeltet sorokat: „A fagyat, igen... Egyszer úgy volt.” – ez volt a költemény első két sora.

Ismét megjelenik a „csak heversz” fordulat, a 11. szakasz recitált sora. Meg a közvetlen előzmény inverze is: „a torony asszony nélkül is megáll (csupán ha szíve nincs, ledől?)”. Legvégül a francia mottó utolsó sorát idézi fel megint: „még nem jött fel a nap.” Ami bizonyossá teszi, hogy amikor a vers belső ideje a végére ér, kimúlik az éjszaka, és pitymallani kezd: „Gézcsik pirkadat...?”; „néhány felizzó ághegy...” – ezek már a hajnal szenzitív képei.

Pár észrevétel az Óda az Elégiához c. függelékéről

A költemény fontosságára utal az a tény, hogy pár év múlva, a nyolcvanas évek közepe táján (meglehet, amikor a *Merre a csillag jár* kötetet összeállította), még egyszer visszatért az *Elégiához*. Eltávolodva tőle, de vissza is idézve azt, még egy költői „appendixet” függesztett hozzá.

Ez a ’vershez írott vers’ voltaképpen tiszteleg saját, 1980-ban született művének teljesítménye előtt, és rejtetten József Attila előtt is tiszteleg, tehát „hommage” is (sőt, a harmadik versszak révén ’Hamlet-hommage’ is). Erre nem csak a címben szereplő ’óda’ szó, továbbá a szöveg negyedik versszaka, Eisler Klára Attilához írott szerelmes levelének részlete¹⁹ a bizonyíték, hanem az is, hogy – miként ama nevezetes *Ódában* – nála is van egy ’mellék-dal’, amit Mészöly *Mellék-ódának* nevez. És ezzel, most véglegesen lezárja ezt az egész, két ízben, két egységben megalkotott kompozíciót.

Poétikailag is érdekes ez a szép, kiegyensúlyozottnak is nevezhető középhosszú költemény (összesen 79 sor). „Herceg, lassudj” – így kezdi²⁰. „Ülj váradban, Herceg, / és álmodd a valót.” – így szól egy középső versszak. „Mert eképpen van minden, Herceg. / Késő mondani mást.” – az *Óda* így végződik. A szövegből az is kiderül, hogy a „herceghez” a „futára” beszél és kérdez, és aki – ismételtelen mondja – „nem érti ezt a kompozíciót”. Vagyis a valóság, a lét egészét: a deres rétet, a napot, ami „foszlánnyá vert arany lemez”;

¹⁹ Eisler Klára levele József Attilának. 1937. aug. A levélszöveg (ld. *József Attila levelezése*. Szerk. Stoll Béla. Osiris, 2006. 566. old.) – Mészöly szöveg-kihagyásai nélkül így szól: „Te olyan nagyon szomorú vagy, hogy Neked a más bánata szórakozás és feladat is lehet és Rajtad a Te örököd sem segít ... este Nálad voltam és betekintettem a szekrényedbe, és az üres volt ... Egy ingnek a lehulló elszakadt karját, mint egy eltemetett emberét! Azóta sírok!” – A levélrészlet azért döbbenetes, mert a balatonszárszói halottkémi jelentés is JA leszakadt ingválláról beszél.

²⁰ Ez a bizonyos „Herceg” nemcsak a klasszikus villoni szonett megszólítottja; költészettörténetileg még régebbi ez a poétikai alakzat; a középkori provanszál költők használták először (Lator László szíves közlése).

a gyermekkori vizek, rohanó lovak emlékképeit, a hajnal hasadásának gyönyörűségét, de a keréketörést, „a szív kihűlt parazsán a korom rajzolatot” sem.

Mészöly ebben az ismételt éjszakai meditációjában megint a görög mítoszok hagyománya felé hajlítja a szöveget: „A moirák csendesórája ez.” Megjeleníti a három sorsistennőt, a szűz párkákat²¹, Klothót, Lakhésizst, Antroposzt, akiket ’tompá angyaloknak’ mond, és akik „hibernált nem alvók, álomtalanok /... / és a mi drágáink mégis, isten ágyasai, / csókjuktól rohad az idő.”

Vagyis a sorsról és a halálról beszél ez a gyászos, szép költemény. A *Mellék-óda*, ha nem is *expressis*, de *verbis* kimondja ezt, amikor a távoli „Amerikák” bölényének kimúlását jeleníti meg. A várható pusztulást (huszonegy év múlva; Mészöly 2001-ben halt meg), az élet abszurditását (Camus), hogy lezárhassa a költeményt:

*Herceg! Tündér tükörben már emeli
Albatrosz szárnyát a csorduló semmi,
a gyönyörű.*

²¹ Meglehet, ez is egyúttal Vigny-utalás. Ld. a 7. jegyzetet.

TÜSKÉS TIBOR

Konrád György és a korai Jelenkor

EMLÉKEK

Az 1952 és 1956 között eléggé rendszertelenül megjelenő pécsi „második” Dunántúl című folyóirat örökébe lépő Jelenkor első száma 1958 októberében látott napvilágot. A kéthavi megjelenést ígérő folyóirat kezdetben sorszámozva hagyta el a nyomdát, és csak 1959 áprilisában tért át a hagyományos, év, évfolyam, szám szerinti megjelölésre. Mint a folyóirat szerkesztősége mellett működő lektorátus vezetője a pécsi írók bizalmából előbb tanácsadással, majd 1959 áprilisától tevőlegesen is részt vettem a folyóirat szerkesztésében. A Baranya Megyei Tanács és a Hazafias Népfront Baranya Megyei Bizottsága kiadásában megjelenő irodalmi és művészeti folyóirat III. évfolyamának 6. számán, 1960 decemberében szerepel először a nevem megbízott, majd 1961 áprilisától kinevezett főszerkesztőként. A főszerkesztő mellett a kezdetektől a folytonosan változó összetételű szerkesztőbizottság tevékenykedett. A folyóirat életében jelentős változás 1963 januárjában következett be, ekkor vált a Jelenkor havonta megjelenő folyóirattá. Ebben az időben a Dunántúlon a Jelenkor volt az egyetlen havonta megjelenő irodalmi és művészeti folyóirat.

Szerkesztői elképzeléseimet és elveimet majd a folyóirat működésének öt éves jubileumán, a Jelenkor 1963. évi októberi számában fogalmazom meg *A szerkesztő hivatása* címmel. A huszadik századi magyar irodalmi hagyományokból mindenekelőtt az Osvát Ernő szerkesztette Nyugatot tekintetem mintának, a helyi, pécsi irodalmi múltból pedig a Várkonyi Nándor szerkesztette Sorsunk és a Szántó Tibor szerkesztette „második” Dunántúl szabott mértéket. A Jelenkort korszerű, „modern”, az újszerű kísérletekre nyitott, ugyanakkor a helyi értékeket fölkaroló, Pécssett szerkesztett, de az egyetemes magyar irodalom érdekét szolgáló folyóiratként kívántam szerkeszteni. Ebben a törekvésben mind a Pécssett élő, mind a városból és a Dunántúlról elszármazott írókra támaszkodni kívántam. Munkatársak toborzásában és új, értékes kéziratok szerzésében legfőbb segítóm a nálam egy esztendővel idősebb és ugyancsak Somogyból elszármazott, de akkor már a fővárosban élő Fodor András volt, akinek első verseit a Sorsunk közölte, aki 1953-tól már részt vett a Csillag folyóirat szerkesztésében, s akinek gazdag szerkesztői tapasztalatai is kiterjedt írói-baráti kapcsolatai voltak. Fodor Andrással első személyes találkozásunk, 1959 októbere óta sűrűn váltottunk levelet, valamint a pesti és a pécsi találkozások alkalmával sűrűn meghánytuk-vetettük a folyóirat ügyeit-bajait. Fodor András tehetséges, fiatal (és kevéssé fiatal) író és képzőművész munkatársakat nyert meg a folyóiratnak, értékes kéziratokat közvetített a szerkesztőséghez. Fodor András ebben az időben rendszeresen találkozott nemzedéktársainak egy jellegzetes körével, azokkal a fiatal írókkal és művészekkel, akiket a hivatalos irodalompolitika nem, vagy alig támogatott, inkább tiltott, és akik Fo-

dorék lakásán, a Belvárosi Kávéház asztalai mellett vagy a Continental szálloda eszpresszójában szoktak találkozni. Egy 1961-ben írt levelében például a következőket említi, akik zenehallgatás címén még egyetlen társaság tagjaiként jelentek meg lakásán: „Mészölyék, Hernádiék, Csoóri, Gyurkó, Tornai, Konrád, Beney Zsuzsa stb.”

1960 őszén egyik pesti utam alkalmával Fodor András adta kezembe Konrád György Martin du Gard-ról szóló terjedelmes tanulmányát.

Konrád György az egyetem elvégzése után – a forradalomban vállalt szerepe miatt – évekig állástalan. 1959 és 1965 között szociális munkás, ifjúságvédelmi felügyelő, „látogató”, „gyámügyi főelőadó” Budapesten, a város „sűrűjében”. Példája, munkája Mészöly Miklóst is vonzotta. 1964-ben írta nekem egyik levelében: „S talán valami félig-kötött állás-féle is akad (szociális ellenőrködés) – de ez még csak remény.” Konrád 1960-tól félállásban a Magyar Helikon Kiadó lektora és sorozatszerkesztője, ő szerkeszti például a Tolsztoj-összest.

1960 őszén a Jelenkor tanulmányrovatát még Kolta Ferenc vezeti, a közlésre tervezett írásokat vele kell egyeztetnem. Konrád tanulmánya tetszik nekem, de csaknem könyvnyi terjedelmű, az írást, illetve részletét mindenképpen szeretném megmenteni a folyóirat számára. Fodor Andrást erről tájékoztatom levélben 1960. október 25-én: „Konrád György címét légy szíves megírni, átadott hosszabb tanulmányán – szíves beleegyezésével – műtétet hajtottunk végre, hogy megmenthessem a közlésnek. Ugyanis arról van szó, hogy hosszúsága, másrészt szemlélete miatt Kolta félt az egész közlésétől. Így most kivettük az egészből a Thibault-családra vonatkozó így is tetemes részt, s ezt hoznánk a decemberi számban.” Mivel sem a szerző címe, sem beleegyezése nem érkezett meg elég gyorsan, 1960. november 1-jén levélben sürgettem Fodor Andrást: „Azt hiszem, a múltkori levelemben kértem már Konrád György címét. Kedves Bandi, megkérlek, hogy tudasd vele: Tanulmányát némi megcsonkítással tudjuk közölni a következő számban. Hogy mentsem, ami menthető, azt javasoltam: vegyük ki a dolgozatból a Thibault-családra vonatkozó részt, s azt közöljük. Így elmaradna a cikk első hat és az utolsó néhány (32–34) oldala. De így is kerek és szép rész, s azt íránk alcímül, hogy részlet egy nagyobb munkából. Azt hiszem, megérti szerző helyzetünket, s hozzájárul a közléshez. Nagyon kérem beleegyezését.”

Fodor András továbbította kérésemet, mert 1960. november 8-i postabélyegzővel ellátott levelében így ír: „...vannak, akikre jótékonyan hat a Te létezésed. – Konrád például, aki elszontyolodott kicsit a hír hallatán; mikor egyet-mást felolvastam neki leveledből, elfelejtette bajait, hogy immár minden írása, még ez a problémátlanak vélt is gyanús szemléletű – mondom, elfelejtette bánatát s meleg hangon arról kezdett szólni, milyen becsületes, okos, rendes ember lehetsz soraid alapján, hogy mennyire szeretne közelebbről ismerni. – Az ő címe egyébként V. Vármegye út 7. – Megjegyzem még, hogy ő első halláskor így vélte: mindössze 10–12 oldal marad meg cikkéből (ezért is szomorodott el), a Te (2.) leveledből viszont az derül ki, hogy mindössze 8–10 oldal maradna ki az egészből.” Konrád György tanulmánya *Klasszikus regény a huszadik században* címmel és csillag alatt „(Roger Martin du Gard: A Thibault család című regényéről. – Részlet egy hosszabb tanulmányból.)” alcímmel, petit szedéssel, tizenkét nyomtatott oldalon a Jelenkor 1960. decemberi számában (57–68. p.) megjelent. A tanulmány közlését Konrád is fontosnak tarthatta, mert Fodor András 1961. február 1-jei levelében arról tájékoztatott, hogy a Je-

lenkor új számát Németh Lászlónak is elküldi, mivel „Konrád is kért arra, hogy benne lévő M. du Gard-tanulmányát valahogy juttassam el hozzá”.

Hogy Németh Lászlónak mi volt a véleménye a tanulmányról, nem tudom. Viszont a Pártközpont kulturális osztályán tevékenykedő Kiss István és Kelemen Sándor rosszállását igen hamar megismertem. Pécsi látogatásuk, „tájékoztatásuk” alkalmával – mint arról Fodor Andrásnak 1961. márciusában levélben beszámoltam – fejünkre olvasták: „nem vesszük észre, hogy kik azok, akik Pestről hozzánk vonzódnak: Sükösd, Hernádi, Gyurkó, Konrád stb. Ilyeneket kérdeztek tőlem: kértük-e ezeket az írásokat, vagy maguktól küldték a szerzők? Hiába mondtam: Konrád most írt utószót pl. az Éjjeli menedékhelyhez, meg hogy Gyurkó az És szerkesztőségében dolgozik. Felhőrdültek... S jól tennénk, ha az efféle embereket rövidebb kantárszárra fognánk.” Egy hónap múlva ismét fejmosás következett. Ezúttal a megyei tanácselnök irodájában záporoztak ránk Kiss István vádjai. „...amit múltkor talán baráti figyelmeztetésnek számító megjegyzésnek vélhettünk, azt most keményen és igen harcosan a fejünkre olvasták – írtam Fodor Andrásnak 1961. április 16-án. – Kiket közöl a Jelenkor? És jöttek a nevek: Keresztury, Weöres, Gyurkó, Sükösd, Konrád – egy bugyorba gyömöszölten és igen elítélően. Meg ilyeneket mondott: én nem akarom Tüskés Tibort megvádolni, de mégiscsak jobban meg kellene néznie, válogatnia a munkatársait.”

Fodor András újabb írást kap Konrád Györgytől, ezúttal egy Gogolról szóló esszét, és ezt is elküldi Pécsre. Kísérő levelében írja (1961. augusztus 1.): „És végül hadd korteskedjem Konrád írása mellett, amit hosszú idő óta a legjobb világirodalmi vonatkozású esszének tartok. Ásatag filologizálás, komolykodva semmitmondó irodalomtörténet-írás, kortörténeti halandzsza, abalészürke marxizmus után végre valami frissesség, eredetiség, valami lebilincselően lendületes, (jókedvű!) ízig-vérig életes probléma-megragadás. Az ember elfelejti, hogy Gogol XIX. századi orosz író volt... sőt azt is, hogy *volt* – annyira mai, annyira érdekfeszítő Konrád elemző módszere, mintha kortárs író életművéről adna számadást. A szokványnak, a panteon előtti köteles szoliditásnak persze fittyet hány, stílusa merész... de ha jól megfigyeled, ez a stílus remekül illik a témához. Vannak részek, ahol nem is tudod: Gogol beszél-e vagy Konrád? – Ismétlem, úgy érzem, a legjobb írás ez, amit valaha is küldtem Neked; éppen ezért legalább annyira izgulok, mint a szerző: mi lesz a sorsa odalent délen.”

Nem kellett hosszan érvelnie Fodor Andrásnak, az esszé közlését magam is a folyóirat nagy nyereségének véltem. A petitttel szedett, tizenkét nyomtatott oldal a decemberi szám fő értéke volt. (Konrád György: *Gogol*. Részlet egy nagyobb tanulmányból. Jelenkor, 1961. 6. sz. 687–689. p.)

Fodor András ezt a Jelenkor-számot is elvitte Fülep Lajosnak, és ez a szám megerősítette a művészettörténész és művészetfilozófus elhatározását abban, hogy előfizet a folyóiratra. Fülep nem kis döntése született meg. Budapesten, 1962. április 6-án kelt levelében írta: „Kedves Tüskés, kérek valamit, de előbb megmondom, miért, utána, hogy mit. Hébe-hóba láttam a Jelenkort, olyankor, amikor Fodor Andris elhozta valamelyik számát, gondolván, érdekel benne valami. Az elmúlt hónapokban Keresztury és Beney versei, Konrád Gogol-cikke miatt. Ezekből s a lap többi részéből arra a nézetre jutottam, hogy jobb a pesti folyóiratoknál, valamennyinél együttvéve – ezekhez a versekhez fogható vagy egyáltalán nem, vagy csak nagy keservesen közölnek, olyat, mint Konrád tanulmánya, nem olvastam

sehol másutt. (A magam tapasztalatát mondom, lehet, hogy volt, én nem tudok róla.) No-sza, gondoltam, előfizetek rá...”

A Gogol-tanulmány közlésével nem ért véget a fiatal – akkor még a harmincadik élet-évet sem elért – Konrád György jelenléte a korai Jelenkorban. Valamelyik kézíratszerző pesti utam alkalmával – amikor a Jelenkornak a fővárosban élő munkatársaival találkoz-
tam – személyesen is megismerkedtem vele. Fodor Andrásnak 1963. februárban írt leve-
lemben például felsoroltam, hogy kikkel szeretnék találkozni a Royal szálló félemeleti
halljában: „Hernádi, Mészöly, Gyurkó, Tornai, Szakonyi, Csoóri, Sükösd, Konrád, Domo-
kos stb.” (Akkor ők még jórészt egy társaságot alkottak.) Konrád újabb írása, amelyet
közlésre kaptam tőle, már fölébredt szociológiai érdeklődésének az eredménye és bizo-
nyítéka. Olyan társadalmi kérdéstről szólt, amely akkor a „levegőben lógott”. A tanulmányt
az akkor már havonta megjelenő lapban két részletben közöltük: *Széljegyzetek a „huli-
gán”-arcképhez*. (Jelenkor, 1963. 3. sz. 255–262. p.; 4. sz. 340–345. p.) Az írást a Jelen-
korban nem követte vita, de már közlése előtt gyanítottam, hogy a „hivatal” nem fog neki
örülni. A várható visszhangot két zárójel között sejtettem Fodor Andrásal: „(No, megint
lesz morgolódás, gondolom, a pesti import miatt, a pesti szerkesztőségekben. De hát az
nem érdem, hogy ezek az emberek levegőhöz jutnak? Csak a Kónyák és Kuczkák „men-
tése” irodalomtörténeti érdem?)” Az írás témájával szembeni irodalompolitikai elmarasz-
talás majd abban a jelentésben fogalmazódik meg, amelyet a Baranya Megyei Pártbizott-
ság Agitációs és Propaganda Osztályának vezetője, Csendes Lajos küldött 1964. április 10-én
a Pártközpontba Kiss Istvánnak, és amelyet majd csak 2004-ben ismerek meg. A folyóirat
„bűneit” részletesen tárgyaló följegyzés Konrád Györgyöt név szerint ugyan nem említi, de
az írat egyik helyén a következőket olvassuk: „A társadalmi valóságtól való menekülés,
illetve az általános törvényszerűségek fel nem ismerésének szülöttei azok a művek, ame-
lyeknek középpontjában egyrészt »érdekes«, a társadalom periferiájára szorult emberek,
másrészt »központi« kérdéssé felfújt jelentéktelen és kisebb jelentőségű problémák áll-
nak. Az előbbiek jellegzetes példái a lumpenproletárok, prostituáltak, huligánok, ideg-
betegek, különcök stb.” Hát nem éppen a hatvanas évek magyar társadalmi valóságának
volt az egyik jellegzetessége a „huligánok”, a „huliganizmus” megjelenése, amelyről Kon-
rád tanulmánya szólt? Hát nem éppen az egyik „általános törvényszerűség” fölismerése
volt a „huligánokról” szóló nyilvános beszéd kezdeményezése? Akkor, 1963 tavaszán Kon-
rád kétrészes tanulmányát Fodor András a Jelenkor márciusi és áprilisi számairól szólva
levelében a két folyóiratszám kiemelkedő, „jól sarkított” írásának mondta.

1964 augusztusában irodalompolitikai okok miatt eltávolítottak a Jelenkor szerkesztő-
ségéből. Visszamentem a gimnáziumba tanítani. Ettől az időtől kezdve hosszú-hosszú
éveken át Konrád György írása nem jelent meg a folyóiratban. Szerzőként, szépíróként
majd csak az ezredforduló után, 2002-ben, Ágoston Zoltán szerkesztése idején tér vissza
a laphoz, és közli a Jelenkor ismét írásait.

Konrád György a hatvanas évek közepétől a VÁTI (Városépítési Tudományos és Ter-
vező Intézet) munkatársa lesz, és városszociológiai tanulmányokat folytat. Ekkor találko-
zik Szelényi Ivánnal, és közös érdeklődésük munkatársakká, sőt barátokká teszi őket.
Konrád rendszeresen Pécsre utazik Szelényivel is, külön is. Pécsi tartózkodásai idején al-
bérletben a Surányi Miklós utcában, lakásunk közelében lakik. A hatvanas évek második
felében Mészöly Miklósnak hozzám írt leveleiben többször szó esik arról, hogy Mészöly

közös utat tervez Pécsre Konráddal. 1966. április 27-én írja: „De van némi remény, hogy én valamilyen hivatalos körítésként eljutok Pécsre valamikor (Konrád Gyurkával, ő most beosztása szerint elég sokat csavarog, s megígérte, hogy levisz magával.) Mindenesetre megírom pontosan, ha sor kerül rá. Valamikor most, a tavaszi hetekben.” Két év múlva, 1968. május 30-án ismét közös pécsi utazást ígért: „Konrád Gyurkával előbb-utóbb lemegyek egyszer, röpvizitre.” Ha Mészöly a levelekben említett években nem is, de Konrád György meglátogatott a Surányi Miklós utcai lakásunkban. Tizenegy évi keserves társbérlet után 1964 őszétől a négytagú család végre saját lakásában (OTP-kölcsönből vásárolt lakásban, a modern „adósok börtönében”) élhetett. Konrád Pestről lejárá tudós kutató, városszociológus volt, én a folyóiratszerkesztésből kiebrudalt ember, újból köztanárr. De Konrád nem felejtette el, hogy a Jelenkor a hatvanas évek első felében vállalta írásainak közlését. Amit a lap számos hajdani munkatársáról – Borsos Miklóstól Weöres Sándorig – elmondhatok, az Konrád Györgyre is érvényes: kapcsolatunk nem addig tartott, ameddig írásait a Jelenkor közölte, kapcsolatunk megmaradt, Konrád György nem felejtette el a „zord időt”, és hálás volt a későbbi években is. Éppen ezért nem lenne hiteles a Konrád és a korai Jelenkor viszonyáról megrajzolt kép, ha nem szólnék kapcsolatunk néhány további mozzanatáról.

Konrád György 1967 tavaszán Pécsen járt. Ő akkoriban pécsi városszociológiai tanulmányokhoz gyűjtött adatokat, én *Pécsi utcák, házak, emberek* címmel városetztétikai esszét írtam és közöltem a helyi lapban. (Ezekből áll majd össze *Vallomás a városról* című kötetem, melyet Martyn Ferenc rajzaival a Magvető Kiadó jelentet meg 1970-ben.) Konrád látogatásáról Fodor Andrásnak írt levelemben számolok be (1967. április 3.): „A hagyományos városetztétika módszerénél is, úgy érzem, sikerült valamivel tovább lépnem, hisz én nemcsak falakat, épületeket és architektúrát vizsgállok, hanem mindezeknek az emberre, a lakóra való hatását, ill. kapcsolatát, kölcsönhatását. Ilyesmiről beszélgetünk Konrád Gyurkával is, amikor a napokban meglátogatott...”

1969-ben jelent meg a Magvető Kiadónál Konrád György két évvel korábban írt regénye, *A látogató*. A regény készülését tudtam, de szövegét nem ismertem. Az író 1969. április 25-i keltezéssel küldte el „Tüskés Tibornak szeretettel” a regény dedikált példányát. *A látogatót* nagyjában azonos időben kaptam kézhez a könyvhétre megjelent másik két könyvvel, Fodor András *A csend szólítása* című, válogatott verseit tartalmazó kötetével, valamint Hernádi Gyula *Sirokkó* című regényével. A közös, megragadó olvasmányélményről Fodor Andrásnak írt levelemben adtam hírt (1969. május 28.): „Egyébként az elmúlt napok, hetek jobbnál-jobb olvasmányt tettek az asztalomra. Kezdődött verseid válogatott gyűjteményével, aztán Konrád György küldte el könyvét, s legutóbb a Sirokkó érkezett.” *A látogatót*, Konrád György gyámügyi előadói tapasztalataiból írott könyvét, melynek hőse a történet végén egy magára maradt nyomorult gyerekhez költözik, esztétikai és etikai szempontból egyaránt kiváló műnek, a cselekvő szeretet nagyszerű művészi példájának tartottam.

A regény kiadásának történetéhez érdemes fölidézni azokat az irodalomtörténeti és kultúrpolitikai tényeket, amelyek csak a kilencvenes évek elején, a Kiadói Főigazgatóság iratainak nyilvánosságra kerülése után váltak ismertté. A regény megjelentetését, melynek kérdésében végső soron Kardos György, a Magvető igazgatója döntött, a Kiadói Főigazgatóság utólag nehezményezte, „problematikusnak” nevezte, és – miként azt a kiadói

osztály munkatársa által Siklós Margitnak, a főigazgatóság főigazgató-helyettesének készített följegyzés tanúsítja – a főigazgatóság és a Magvető Kiadó között „az utóbbi hónapokban kritikussá vált kapcsolat” egyik okát a főigazgatóság a regény megjelenésében látta: „okkal kérdezhető, tudott-e a Kiadói Osztály ezeknek a könyveknek a problematikus elemeiről” – írja Rádics József, a kiadói osztály munkatársa, és azzal menti döntésüket, hogy Kardos György csak a lektori véleményeket juttatta el a főigazgatóságnak, és ezek alapján adták meg az engedélyt a kiadásra; „a kéziratot azonban nem küldte meg egy esetben sem”. A regény megjelentetését Domokos János, a Szépirodalmi Könyvkiadó lektorátusának vezetője is egy, a Kiadói Főigazgatóságon tartott értekezleten hozzászólásában elmarasztalta. „Konrád igen rossz regényt írt” – mondta. Ugyanakkor Kardos György megvédte Konrád művét, és a Magvető kiadványairól a Kiadói Főigazgatóságnak írt éves beszámolójában *A látogatott* olyan műnek nevezte (Kardos G. György *Avrahám Bogatir hét napja* című könyve mellett), „mely könyvek azóta Európa-sikerré alakultak. Mindenesetre sem a közönség, sem a számításba vehető kritika nem vitatta itthoni könyvkiadásunkban kiemelkedő jelentőségüket.”

1971. november 22-én Pécsen, a városi művelődési házban tartották szerzői estemet. Az est a hét évvel korábbi események, a Jelenkortól való eltávolításom után bizonyos értelemben elégtételt és elismerést jelentett számomra, számos pécsi és pesti barátom, a lap többi, régi munkatársa vett rajta részt ott volt Fodor András is, és eljött az estre – mellette ült – Konrád György is.

Még 1969-ben jelent meg Konrád György Szelényi Ivánnal közösen írt, *Az új lakótelepek szociológiai problémái* című tanulmánya. Amikor a *Magyarország felfedezése* sorozatba készülő, Pécsről szóló, *Nagyváros születik* című szociográfiai könyvemet írtam, magam is sok haszonnal forgattam közös munkájukat. Ezt 1975-ben a kötet megjelenésekor szerettem volna Konrád Györgynek a könyv elküldésével megköszönni. De több mint tíz év telt el azóta, hogy kéziratot kaptam tőle, gyanakodtam, talán közben megváltozott a címe. Fodor Andrástól levélben kérdeztem két zárójel között (1975. szeptember 8.): „(Nem tudom, Konrád Gyurkát, kinek hálás vagyok a segítségével, eléri-e könyvem a Vármegye u. 7-ben. Ezt a címet találtam a noteszomban.)”

Ismét sok év telt el, amikor ismét munkakapcsolat teremtdött közöttünk. 1991-et mutatta a naptár, én Pécsen, a Baranya Megyei Könyvtárban a Pannónia Könyveket, az újrainduló önálló helyi könyvkiadás köteteit szerkesztettem, volt munkatársam, Pozsgai Zsolt pedig Budapesten, a Pátria Nyomda kiadásában készülő Pátria Könyvek sorozatszerkesztője volt. Pozsgai Zsolt Konrádot is, Hernádi Gyulát is ismerte, becsülte, *Isten a konyhában vérzik* címmel Hernádi Gyula válogatott verseit készült kiadni, a kötethez Konrád Györgytől kért utószót, és a könyv szerkesztését rám bízta. Konrád annak a pesti Belvárosi Kávéháznak a légkörét idézte föl írásában, ahol Konrád, Hernádi és a tragikusan korán elhunyt prózaíró, Gulyás János – számomra mindhárman a régi Jelenkor munkatársai – még együtt ültek a kávéház asztalai mellett (s ahol én is találkoztam velük), természetesen szívesen vállaltam a kötet szerkesztését. Konrád saját kézzel javított kéziratát (pontosabban gépiratát) ma is a kötet két táblája között őrzöm.

Ugyanebben az évben, 1991-ben jelent meg Csoóri Sándor *Nappali hold* című esszé-kötete és Konrád György *Az újjászületés melankóliája* című könyve, alcíme szerint: „Eszszék, magánbeszéd az 1986–91-es években.” Ez utóbbit is a Pátria Nyomda adta ki a Pát-

ria Könyvek között; sorozatszerkesztő: Pozsgai Zsolt. Mindkét könyvről írtam, Konrád könyvéről a Köznevelésben, Csoóri kötetéről a Tiszatájban. Mindkét könyvet a magyar esszéírás jelentős teljesítményének tartottam, mindkét kötet értékeit elismertem, mindkét mű közel állt hozzám, és úgy gondoltam, mindkét író egymáshoz is közelebb áll annál, mint amennyire a közvélekedés, a politikával átítatott publicisztika a magyar irodalomban akkor láttatta őket, és láttatja azóta is.

A Csoóri Sándor kötetéről szóló terjedelmes, tizenegy gépelt oldalas kritikát ezzel a gondolattal fejeztem be:

„Csoóri Sándor ma is sokkal közelebb van képzelt, rangos ellenfeleihez, mint sokan szeretnék vagy gondolnák. A *Nappali hold*dal egy időben forgattam és olvastam el Konrád György *Az újjászületés melankóliája* című tanulmánykötetét. Konrád esszéi nagyjában a Csoóri-esszékkal azonos időben keletkeztek. Írásaiban Csoóri többször név szerint is hivatkozik Konrád Györgyre és kapcsolatukra. De nem csupán ezek az utalások, nem csupán a két kötet műfaji rokonsága, az írások időbeli azonossága és színvonala köti össze a két könyv tanulmányait, hanem a gondolati érintkezés több szála is. Egyetlen kérdést emelek ki példaként. Csoóri Konráddal teljesen azonosan ítéli meg a városi élet fontosságát, az urbanizációt. Konrád a „lakható városról”, a szabad polgárok társulásának nagyszerűségéről medítál, Csoóri pedig azt mondja a városról, hogy az „az emberi képzelet és vállalkozás nagyarányú színhelye”.

Amíg a közhiedelemben a kortársi szellemi élet két szélső pólusára helyezett két jelentős gondolkodó eszmerendszerében ilyen érintkezési pontokat találunk, talán reménykedhetünk a szabad véleménynyilvánítás, a párbeszéd, az egymásra figyelés, a termékeny gondolatcsere lehetőségében és szépségében.”

Mi volt ez a gondolat 1991-ben? Hiú remény? Számomra ma is irányadó, eligazító elv: a különbségek, az eltérő értékek nem kizárják, hanem kiegészítik egymást. Hiszek – és ez egy Konrád Györgytől származó kifejezés – „a megértés aszkézisében”. Ebből az 1991 óta eltelt évek, az alkalmi csalódások sem tudtak kiábrándítani.

1993-ban a Kaposvárotti kéthavonta megjelenő Somogy című irodalmi és művészeti folyóirat szerkesztése válságba került, s úgy látszott, megszűnik a lap. A Berzsenyi Társaság mentette meg a folyóiratot azzal, hogy melléje állt, és somogyi kötődéseimre hivatkozva (ott, a Balaton déli partján születtem) arra kértek, hogy vállaljam a folyóirat további szerkesztését.

1994-ben történt, az akkor még létező Balatoni Intéző Bizottság hívására írók, közéleti emberek, a bizottság munkatársai Szántódpusztán, a kulturális központban találkoztak, hogy a tó jövőjéről eszmét cseréljenek. A találkozóra Konrád György is eljött, a faburkolatos teremben egymás mellett ültünk. Én, az akkor újból irodalmi folyóirathoz jutott, munkával frissen megbízott szerkesztő a harminc évvel korábbi időket idéztem föl benne, és azonnal kéziratot kértem tőle a lap számára. Ám közben sok víz lefolyt a Dunán, sok minden történt a hazai politikai és szellemi életben, és 2000-ig, amíg a Somogyot szerkesztettem, sajnos, nem közölhettem Konrád György írásait.

De nem nehezteltem. Amikor *Volt idő* címmel Mészöly Miklóssal folytatott levelezésem 2005-ben megjelent, a könyvből példányt küldtem Konrád Györgynek, aki Hegy-magasról telefonon felhívott és megköszönte a könyvet.

Sőt ennél többet is tett. Megvédett, amikor sértettek. Tanúságot tett arról, hogy valóban nem felejtette el azokat az időket, amikor még nem kis kockázattal járt írásainak közlése.

2007-ben a pécsi Művészetek Háza új funkcióval gazdagodott, falai közé költözött a Jelenkor szerkesztősége, és az intézmény ettől kezdve Művészetek és Irodalom Háza néven folytatta tevékenységét. A névadás alkalmával sajtótájékoztatót tartottak, melyen a megye és a város vezetői és a helyi meghívottak mellett vendégként Konrád György is részt vett. A riporternő az asztal mellett ülő minden résztvevőtől kérdezett valamit. A mikrofon kézről kézre járt. Konrád György berlini tapasztalatait osztotta meg az ottani „irodalmi ház” működéséről, majd amikor a sor végén az egyik helyi író arról beszélt, hogy jövőre lesz a Jelenkor folyóirat megindulásának fél évszázados évfordulója, annak a Jelenkornak, amely a hetvenes és a nyolcvanas években (!) vált országosan rangos folyóirattá, Konrád György visszakérte a mikrofont, és újból szót kért: – A Jelenkor a hatvanas évek első felében is jelentős folyóirat volt. Akkor vált havi folyóirattá. És olyan írásokat közölt, nem egyet vagy kettőt, amelyeket közölni kulturális tett volt, publikálásuk szembefordulás volt a hivatalos irodalompolitikával, amelyekért aztán a szerkesztő állásával fizetett. Aki egyébként – mondta, és rám mutatott – ma itt ül a széksorok között. Ezt kötelességem, volt kortársként, szem- és fültanúként elmondani...

2008

FORRÁSOK

- Fodor András és Tüskés Tibor levelezése I. 1959–1966.; II. 1967–1976. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány. Pécs, 2008.
- Irányított irodalom. Írók pórázon. A Kiadói Főigazgatóság irataiból, 1961–1970. Dokumentumválogatás. Sajtó alá rendezte, szerkesztette és a jegyzeteket írta Tóth Gyula. MTA Irodalomtudományi Intézete, Bp., 1992.
- A Jelenkor repertóriuma. 1958–1968. Népművelés Propaganda Iroda, Bp., 1970.
- Volt idő. Mészöly Miklós és Tüskés Tibor levelezése. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2005.
- Zárt, bizalmas, számozott II. Osiris, Bp., 2004.

Az álom túlsó partja

BÁGER GUSZTÁV: MÍG LEÍROM, FELÉBREDEK

**Tisztatáj Könyvek
Szeged, 2008
140 oldal, 1800 Ft**

A minap kutatni kezdtem cél-gyarló, cél-jó emlékezetemben, hogyan is van ez a *túlsó part* dolog. Az álomé, Mely, e part, ugye, ránk borul. Sőt, rád. Ami nyomban személyesebb, nagyobb rejtelem. Persze, Weöres Sándor, ennyit tudtam is nyomban. Nekem, ha költészet, az rögvest Weöres – vagy Kosztolányi –, ha szellem, Szép Ernő, ha próza, hát az nehezebb. Mándy, Ottlik. Ha esszé, Szentkuthy. De a nagy ívek keresése meddő. A kis konkrétumoknál kell megmaradnunk, azokban a nagyság. Ott lelhető. Ha.

A *Petit Air* című vers köreit járta emlékezetem. *Tűzkút* a kötet, *Harminc bagatell* a ciklus. S a nyolc sor:

*Néha rád borul
álmod túlsó partja.
Lombját jámborul
homlokodra hajtja.*

*Szemmé öltözöl,
de a lombok egyre
homlokod felől
hullnak a szemedre.*

Most itt igen jó lenne arról elmélkedni, hogy mily kár, miért is van 227 legkedvesebb versünk, versrészletünk, ám ez az én boldogtalan, meg nem valósult mono-ügyem. Ami dolgozatom dolga: Báger Gusztáv költészete érkezett ehhez az álom-elfogadáshoz, ehhez a gyengéd ráborulás-érzékeléshez, ennek akaratlan-akart ambicionálásához, túréséhez... jegyébe ilyképp. Persze, hogy igen egyszerű szürrealizmus az álomé. Logikával övezve-toldva, az én kedves hasonlatvilágomban, a festészetben: ez pl. Magritte. Mondénül, nagyobb szubjektumvilágisággal – pardon! –: Max Ernst. Festékszemcséig alaposan csinálja olykor a magáét így Paul Klee. Bombaötletes és bombasztikus, de el nem tagadható nagyság, elismerem: Dalí. Aztán ahol már nem a szür-, nem a reális a centrum: Montherwell, a legintellektuálisabb modern festő talán. A legtestiesebb, de elemien elvont-konkrét: de Kooning. Akinek belső világait ajánlhatom, például az egyik hatalmas képének kinagyított, városmadártávlatképes New Yorkot is, Central Stationt s környékét idéző részét, a kép címe: *Gotham News*. Illik-lesz lassan azért már ismerni.

Báger Gusztáv költészetének az új kötet tanúsága szerint sok csudásan új Báger-eleme van, csak ámulunk. De az én számomra az a legnagyobb öröm, a kötetre kitűzhető legfőbb

érdemrend: hogy érdemileg valóban az élet álmának rendjét követik a költemény-bensők, nem a költészet eredményeiből „sajátítanak”, ezért is merem a piktúrát idézgetni. Báger felhasznált, szervített benyomásai valamivel nagyobb százalékban eredeztethetők a nagyvilágból, a dolgok gyakorlati-elemi alakulásrendjéből, mint a magaméi, de igen sok átlátásunk adódik, jelen esetben ebből az az érdekes, hogy Báger világát mennyire érteni vélhetem.

És nagyra értékelve szeretni tudom, de mennyire.

Mi talán nem azt nem szoktuk meg, hogy „máshonnét” jönnek irodalmunkba elemien irodalmi erők... nem is tudom, Báger s Bágerrel én, korábban, joggal-okkal mondtuk-e, nehéz a szakmába egyéniségnek – saját – új dalaival behatolni... költőnk idézi ezt, de én nem idézek róla, vele kapcsolatban kész materiákat, követem inkább a 8000 méteres csúcsokat plusz-oxigén nélkül megmászó alpinisták példáját – ld. pl. Messner, ilyen neveket is illik tudni –, a maguk erejére támaszkodó sziklalekiúzdók példáját, s csak azt írom itt, amire ihletésem van. Báger nagyon sok mindent ismert mai értékvilágunk jelességeiből, emberközelié tesz utakat, urambocsá pénzügyi „vonatkozásokat”, virágokat, visszahoz napszakimádatokat, az áldott-vert szerelem kérdéseiben is sok mindent kínál eredendően, de ami a legfontosabb: az oxigén-plusz nélküli messneri mászással maunteverestezik – bocsánat! –, küzd a friss hóval ugyanúgy, mint az élemedettebb szirtek materiájával.

Báger költészete üdítően változatos. De a pezsgése egészen benső forrású, a tenger mélykékjé és a szivárgó belvárosi ereszt egyképp hitellel jeleníti meg. Az ám, meg is jeleníti, tisztelő pontossággal, nemcsak használja. A felébredés álm-világának ez az egyik legfontosabb kettőssége. Te város, te Sofitel Hotel, te valutás tanácskozás, te virágszirom: tégedet én álmodtalak, persze, de ahogy homlokomra borulsz, viszonzod irántad érzett érdeklődő tiszteletemet, aztán súgysz pár „új” lehetőséget. Költészetit. A költészetitől válás különös, meglepő határvonalát húzza meg Báger a megírás-felébredéssel.

Ez egészen meglepő, frissítő szemlélet, s mert komoly, erős eredményekből áll össze, máris megkerülhetetlen, fontos tájékozódási pont líránkban. Mert hogyan van ez a túlparti-átborulás pl. nálam? Ha leírom, érzem újabban, már elárultam „a dolgot”. Ez a „míg leírom, felébredek” érzület igen vigaszos. Mert hogy a felébredtség állapota nem a sivár „éberség”. S a megírt dolog értékjegyben marad, nem tűnik el mély vízjele. Érdekes marad az író számára a papír beírt része, nem követi ebben Weöres szellemességét, mélységét, piciny cinizmusát a szemlélet, hogy ugyanis a papír be nem írt része, a séta, a tevékeny semmi az igazi.

A szürrealizmus haszna Bágernál az – nem szeretem a tucatnyi versszakidéződöt, szándékkal keresem a meghatározhatást itt –, hogy a reálisnak nem kell földöntúli együtt-hatót keresni az érdekes-léthez, nem, az írás, mint felébredés szerény tartás, lélektartás, a testtartáshoz hasonlatosan, és a micsoda-izgalom-az-ébrenlét-próza adja a költészet üzemanyagát. Elektromos autó? Benső elektromosság? Semmi büdös kipufogás, környezetszennyezés sehol.

Báger költészete a nem-környezet-szennyező, nem-szellem-gyötrő poézis zsendülő kategóriáiból fakad. Kategória? Mert tudós költő is a mi poétánk. Tudósa madárnak, holtelnak, vágynak, utcakőnek, szénaboglya-tekintetnek – !! –, antidivatnak, mondénségnek, tücsköknek, parlagfüirtásnak, betűk tenyészetének... sorolhatnám. Számolni kezdtem, 745-nél hagytam abba a 140 oldalas könyv mikrotematikáit!

A szépféher márványsugárzások költője Báger, a matéria tökélyes felülete a bensőbb tömegekről vall rejtelmesen, az erezetet a kőbe külön oda kell képzelniünk, a gondolati megfogalmazás és a vonalvezetés annyira egyesül a poétikai anyaggal. A sortördéssel, a kontrasztozással, a fokozással, srévizavíkkal, a sorjázásokkal, a hirtelen bukkanókkal. Jelek és jelentéshordozóknak nem szürrealista kavalkádja ez, hanem egy tiszta-pohár-igény, ilyen forrásambíció megannyi valósulása. Nem retten vissza a fogalmi címadásoktól, ezekkel a dolgokkal további feszültségeket teremtve. *Tarvágás. Egészség.* Jó ég, ezek halálugrások. De Báger ugrálások nélküli akrobata. A porondon lent maradva artista. *Perdület...* Kezd verset így, s a szó mögött pont. Egyetlen pont. A szomszéd verset, címe *Tekintettel arra*, engem cáfolva így zárja: „Kérem a hintámat, uraim. / Ma is repülni fogok.” Bizony, nem marad ő a biztos porondon.

Jó, de nekem ő mégis egy Cirkusz Orkesztra nagy igazgatóját idézi. Maga bármiféle mutatványt készen állít. De formai tiszte szerint a produkciót vezényli. A költészet produkcióját. S mert igazi költészetet rendez teljes előadássá, ez hús-vér-szellem dolog. Időtlenések és mindennapi tervek közt... Idő-edényekkel és az ész köré rajzolt körökkel... Címeit utalgatom elő, értsd, idézem majdnem pontosan. Felhasználja a gólpasz fogalmát. Ady-variációja új súly. A három alapkő dilemmája a hit, a verejték, a kovász... nem folytatom... anyaga, abszurdul hihetően. Kántor Zsolt-inspirációkat ír képzelt zongorára. Meditálni új átlók mentén indul. S még 74 indulása van.

– *Befejezés: ahol végül „elsózom” hódolattal egy tréfám!* –

Ah, legyen végre, lenne végre hálás sorsa Báger Gusztávnak. Kell hogy legyen! Ha mai irodalom: egyik legvígaszosabban vidító, nem merem leírni, mégis, kupola-halálmagasokban járó poétánk. Ha a régi költészetre utalunk: egyik ismét jelentős szürrealistánk. Költészete, így mertem festőket idézni, túlmutat a művészetek „közelebb” keretein, határain. S még mondhatnám tovább.

De a legfontosabbal zárom, egyelőre.

Ahogy a kötetet három nem jelentéktelen időmenetben – emlékszünk az ő moll időtávjára?! ugye –, alaposan végigolvastam, írtam róla szösszenetet valahol. Mert ma élő költőről elvből nem merek írni. Báger kivétel. Sándor Iván és Füzi László kivétel volt s marad. Marad Báger is. Mert?

Kell az ő rálátásainak frissessége. Hány s-sel kell? Tehát ami egy ilyen magamféle alfabédétának szükséges: nem az van, hogy madár madár, „Vogel”, az se fontos, hogy kövibargó lucresztegető cudinka... hanem hogy mindig friss a felütés. A lélegzetvétel. A galléronragadás. Hé, kedves T. ór, hogy a Tédét már hagyjuk, hé, kedves KosztolÁRNYnyi, sic. figyeljen csak! Hé, kedves ikszipszilon olvasó, mi van akkor, ha... Ez Báger márványfelszínsakkja, tüneményessége. Ismétlem, mindig – 1. (üde –, 2.) lényegi. Ez a poéta-ember meg tudja engedni magának, hogy mindig friss legyen, közben mégis fontosságra hívjon figyelmet. Szerény X és szerény Y.

Arany János szellemjegyén mondtam, hogy „szerény”.

S tovább, akkor már, ha már módján-szerén, szerkezetén. Íme.

Amikor azt mondtam, Szép Ernő és szellem, a költészet alaphasonlatát is idézhettem volna. József Attiláét, aki már emblematikusan „csak” J. A., arról pedig, hogy a költőt mit érdekelné pusztán a költészet, sőt, maga a költészet. Szép Ernőnél sem a sanzonok, a dalocskák teszik a világnagy poézist, hanem a kifejezőmód „másik valósága” a nagy versei-

ben, a maximális igény apró tematikákban megvalósuló szellemi ereje. Ez a mintegy második valóság, szemben a mai főként dalocskás világ igényével és ízlésével, ízléstorzulással – rengeteg ellenjátékot követelne az igazi írásosságtól, a szellemi írástól. Ami nem a filozófiával egyenlő. Báger költészete pompás gazdagságú példa rá, hogyan alakulnak – s jó lenne, ha „szélesebb közönségek” számára is alakulhatnának – elemi hatások még mindig magából az anyagból, a tematikából, a szellős lélegzet-szabadságból, a váratlanságokból, és... igen, a költői témává emelés merészségéből. Van még ilyen merészség ma? Módja teszi! Bágernél az itt is nagy bőségben emlegetett tematikák, elemek oly hirtelenséggel és elemiséggel jönnek, hogy e kettőnek már csak az együtthatása is: valami új. Nem hivatkozhat senki arra, hogy „mi mindent láttam én már”. De engedtessek meg, hogy azt mondjam: a ma hatvanöt-nyolcvan évesek bő nemzedéke még az avantgárd erőteljesebb itteni meghonosodásának volt közvetlen tanúja... és a nemzetközi, például képzőművészeti eredményeknek így téren, ezeknek is viszonylag újdonságmegismeréses megújítója. Báger érzéletes témakezelései, dolgoknak szinte szürrealista-modern „odatételei” főleg a mediterrán világ érzék-túlja „megérzékeltetőinek” világait idézik. A plaszticitás nem ambícióként, hanem lény-mélyi adottságként van jelen vers-egységeiben. Felejtjük is sokszor a fogalmat, a hatás él.

Igen, Báger az érzéken, érzéletes gondolatossággal rácsodálkozó, filozóf-gazdaságtudó gyermek, a költészetnek megörülő felnőtt, és annyi X-es ismeretlenséggel teli, annyit tudva a poézisről bentien, kintien, mégis... ismétlem, a maga szerén nagyon Y, *szerény*.

Ne hagyjuk szerénykedni. Mert öntudatos is, öntudatosságában támogassuk, foglalkozunk vele, több méltó módon is. Bár panaszra azért kezd nem-oka-lenni. De tovább!

Attól nem félek, hogy Báger nem ír tovább mindenféle további csudát. Érzem, mind többünknek teszi ezt. Szavaimmal nem a dicséretet akartam halmozni, hanem ismeretterjesztésre törekedtem.

2009. március

Tandori Dezső

Lábjegyzetek nélkül

BALÁZS IMRE JÓZSEF: MINT EGY ÚSZÓ SZÍNHÁZ

**Pallas Akadémia
Csíkszereda, 2005
210 oldal, 12 Lej**

„Egészen pontosan fogalmazva, az alábbiakban nem is az *erdélyiség* hasznáról és káráról esik majd szó – hiszen ez rendkívül változékony és sokoldalú kategória –, inkább az *erdélyizéséről*. Csakhogy ez a szó nem létezik, meg kell tehát alkotni a jelentését. Jelentse azt a továbbiakban, hogy különféle szavak mellé odaillesztjük az »erdélyi« jelzőt, és ezáltal úgy gondoljuk, közelebb érkeztünk azok tartalmához. Például: erdélyi magyar konyha, erdélyi magyar irodalom, erdélyi magyar karrier, lehet folytatni.” (Kiemelések B. I. J.)

Balázs Imre József esszé- és kritikagyűjteményének kezdő sorai bevezetést nyújtanak a kötet legfontosabb, kiemelt tematikájának a világába – ahogy a szerző egyik interjújában kifejtette –, az „Erdély-imázs” (re)formálásába. A korábban és jelen kötet óta megjelent tanulmánykötetei, monográfiái (*A nonsalansz esélye*. Tanulmányok, kritikák. Kolozsvár, Komp-Press, 2001., *Hervay Gizella*. Kismonográfia. Kolozsvár, Kriterion, 2003., *Humor az avantgárdban és a posztmodernben*. Kolozsvár, Scientia, 2004. Társszerző: Selyem Zsuzsa, *Az avantgárd az erdélyi magyar irodalomban*. Marosvásárhely, Mentor, 2006.), az ezekbe a kötetekbe összegyűjtött több száz tanulmány, kritika, esszé valamilyen módon főként az erdélyiséget, az erdélyi irodalmat tematizálja. Humorral, finom iróniával, nagy olvasottsággal, filológiai pontossággal és mély, kutakodó rálátással. A kötet „törzsanyaga” nem a különböző esszék, kritikák folyóiratokban, napilapok irodalmi mellékleteiben való megjelenésének, vagy akár a tárgyalt szerzők életrajzának, műveinek kronológiai egymásutánjából áll össze, inkább ideológiai tematikát követ, vagyis az ideológiák lebontására, újraértelmezésére vállalkozik, az intézményes keretek vizsgálatától az ezekben – vagy/főleg ezeken kívül – született szépirodalmi művek értelmezéséig. A *Mint egy úszó színház* keretét is ez adja, az erdélyi írók pár évvel ezelőtti intézményesülési törekvéséből létrejött (ám azóta akadózó tevékenységgel működő) Erdélyi Magyar Írók Ligája első táborának szubjektív lát-lelete és második táborában elhangzott előadás szerkesztett változata épp az erdélyiség fogalmát igyekszik más perspektívából is értelmezni. A transzszilvanizmus „ideológiai bölcsőjét”, az Erdélyi Helikont alkotó és éltető, „emblematis” szerzők hitvallásától – ahogy Kós Károly Szemlér Ferenchez intézett indulatos, jelen kötetben is beidézt válaszából kiderül: „... az erdélyi írók öreg generációja számára a »transzszilvánizmus« bizony nem előre kitalált jelszó, hanem tradíció, történelmi tudat, akarat, reménység és mindenek-

felett szilárd, megingathatatlan – hit. Hite annak, hogy a mi hazánk – Erdély.”) (kiemelés az eredetiben) – az E-MIL alapszabályában foglaltakig – miszerint „erdélyi magyar író az, aki annak *vallja* magát” (idézi B. I. J., kiemelés B. É.) – látszólag nem sok változott. És mégis.

A „mégis” azokból az értelmezésekből, íróportrékból, analízisekből és szintézisekből körvonalazódik, amelyekből összeáll a *Mint egy úszó színház*. Egy-egy „alak” megformálásakor górcső alá kerül a korábbi kiadás, a reflektált vagy reflektálatlan recepció. Hálószerűen szerveződnek az írások, a különböző jelzések, utalások, összefüggések átjárását biztosítanak a különböző korszakok, értelmezések és a jelen kötetbe illesztett esszék, kritikák között. Egy-egy írófigura megformálásánál beidézi a kortársakat (Karácsony Benőnél Szemlér Ferencet, Horváth Imrénél Székely Jánost), újraolvasó értelmezéseiben nem karddal-bárdal, hanem ugyanolyan finom íróniával akarja eltéríteni a Wass–Nyíró-kultustól az olvasókat, mint ahogyan Tamásit mutatja be a szokásostól eltérően: „Tamási életműve zavarba ejt sokszínűségével, fordulataival. Nem könnyű azonnal döntenit, hogy a regényíró, a novellista, a színműíró vagy netán közéleti ember érdemi meg leginkább, hogy bevonuljon az Erdélyi Panteonba. (Tamási valószínűleg nem szeretne bevonulni sehová, legfeljebb beviharzani, esetleg besétálva körülnézni egy kicsit.) Besétál, körülnéz egy kicsit – ez jellemző Tamási életére és életművére.”

Az imént idézett Kós-levélrészlet *A transzszilvanizmus és a dugó* című, a *Jelszó és mítosz* vitát reflektáló kritikából származik, amelyben Balázs a transzszilvanizmust mint ideológiaképződményt írja le, a paradoxonokat, ellentéteket emeli ki, akárcsak egy-egy életmű, íróportré vagy egy régebben megjelent mű új kiadásának bemutatásakor. Hiszen „minden irodalmi mű vagy tanulmány átírja egy kicsit, visszamenőleg is az irodalom történetét” – vallja a már említett interjúban, ezekből, valamint korábbi kritikáiból és tanulmányaiból is körvonalazódni látszik az évek óta érlelt, az erdélyi magyar irodalom történetét egybefoglaló korpusz.

Amely remélhetőleg eligazít majd ezen az értelmezői (hiány)térképen, helyére teszi a sokszor és sokat (félre)értelmezett „erdélyiséget”, amely – Balázs Imre József meggyőződése, s csak egyetérteni tudunk vele – a névből, a szerző nevéből (is) eredeztethető, vagyis az *erdélyiség* „bármilyen műből kimutatható (ad absurdum: egy Weöres Sándor-versből is, ha azt mondjuk valaki Dsida Jenő vagy éppen Szemlér Ferenc álnevén közölné vagy közölte volna valaki).” Dsida Jenő (újra)pozicionálása is várat magára, akivel – Bodor Ádámhoz hasonlóan – nem tud mit kezdeni a szakma, lírája messze áll a helikoni triász (Áprily–Tompai–Reményik) ideologikus verselésétől, kategorizálhatatlansága és önállósága viszont nem juttatta (még) be a kánonba. „A távlati cél, ha van értelme egyáltalán ilyet megfogalmazni, az lenne, hogy a magyar irodalmi köztudatban minőségi és stílári szempontok alapján Dsida Jenő helye ott legyen Radnóti Miklós mellett, vagy a Bánffy Miklósé Márai Sándor mellett. Törekvéseik, irodalomkonceptiójuk, egyes műveik felépítése között számos hasonlóság mutatható ki. Mindmostanáig a meghatározó irodalomtörténetek, tankönyvek külön fejezetekbe helyezték a »határon túli magyar irodalmakat« és a magyarországi irodalmat, így az átjárás, a kapcsolatteremtés nem jöhetett létre.” A tavaly megjelent *A magyar irodalom története*-ben nincs határ (se azon túli), viszont (nemcsak) a Balázs által említett írók hiányoznak a magyarországi párjuk mellől (csak Sütő András, Bodor Ádám és Kovács András Ferenc jutott játszómezhez a nemzeti, válogatott keretben).

„Egyre világosabb az is, hogy a levegő, amit egy író vagy költő beszív, a tüdők működtetését segíti elő, és nem valamiféle poétikai predispozíciót teremt. A költő nem fog «erdélyiül írni» a levegőmolekulák összetételének függvényében (...) Az erdélyi magyar költészet fogalma mára tehát egy egyszerű földrajzi behatárolást hordoz magában.” Az információáramlás szűrőit, az oktatást, valamint az irodalmi kultuszok történetét okolja Balázs Imre József a téves (szűk)látókör miatt. *Ezredfordulós körkép az erdélyi magyar költészetéről* című, a Parnasszusba szánt hosszabb esszé-tanulmányban (amelyen azért észrevehető, hogy magyarországi olvasóknak szól) egy másfajta megközelítésre tesz javaslatot, miszerint inkább markánsan elkülönülő, vagyis transzszilvanista, avantgárd, neoklasszicista, neoavantgárd, posztmodern stb. irányzatok révén történjék a definiálás és kategorizálás, mintsem ideológiai (és biográfiai) alapon. Miközben képbe-térbe helyezi az olvasót az 1944 előtti született, de még aktív idősebb generáció friss köteteiről írt elemzéseivel, átível a középgeneráció jeles képviselőin, és felsorolja a kilencvenes években jelentkezőket is. Az ezt követő kritikákban nem kíméli a már „befutott” ifjú titánokat sem, némelyektől méltán kérve számon az utóbbi évekbeli restséget.

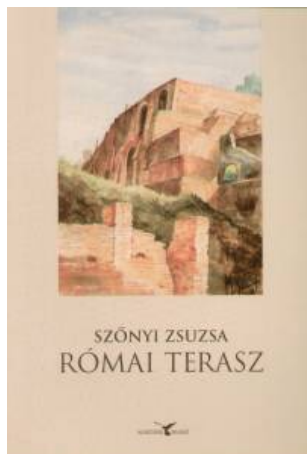
Az író-portrékon (Tamási Áron, Karácsony Benő, Horváth Imre, Bodor Ádám stb.), könyvbemutatókon kívül leltár is a könyv: egyrészt felsorolja, rendezi a kiadókat is, ki mit ad ki, mire helyezi a hangsúlyt, másrészt – jó tanárhoz és szerkesztőhöz hűen – utal, figyelmeztet a hiányosságokra, hibákra. De „reklámfelületként” is kihasználja a publikációs terepet: úgy mutatja be *A bőrtön szagát*, hogy közben felhívja a figyelmet – párhuzamba állítva és folyamatosan oda-vissza értelmezve – a *Vissza a Forrásokhoz* című interjúkötetre, amely – a nem jól működő könyvterjesztésnek „köszönhetően” – valószínűleg ismeretlen sok olvasó számára, noha olvasási és értelmezési keretet adhat az előbbi kötetnek.

Nem csak kényszerolvasóknak (vagyis kötelező egyetemi olvasmányként kiadott irodalomként és a szűk „szakmának”) szól ez a kritika- és esszégyűjtemény, az írások közhírhelyű megfogalmazása nélkülözi a mindenre (és közérthetlenségre) elkötelezett, lehetőleg minél több terminus technicussal megáldott és teletűzdelt tanulmányok nyelvezetét. A gyakorló magyartanár vagy a „csak” érdeklődő, szépirodalmat is forgató olvasó éppúgy hasznosíthatja a kritikákban megfogalmazott pozitív vagy negatív, de mindenképp pozicionáló értékítéleteket, mint a szakma. A nyelvezetre is hat a címmel kiemelt hasonlat (vagy fordítva, a nyelvezet is hat a címre, még akkor is, ha az „kölcsonvett”): lebegés, (szín)játék, de feszes a keret, biztos az alap, akárcsak egy úszó színházé.

Bányai Éva

Emlékek és élmények

SZŐNYI ZSUZSA: RÓMAI TERASZ

**Kortárs Kiadó
Budapest, 2006
228 oldal, 2600 Ft**

Róma, az örök város régóta fontos – mondhatni: örök – helyszín a magyar irodalomban. Janus Pannonius *Kikacagja a római búcsúsokat* epigrammájában (még latin nyelven), Ottlik Géza és az ő nyomán Weöres Sándor Kecskeméthez hasonlítja. Jókai Mór három Rómáról emlékezik meg az *Útleírásokban*, s megállapítja: „Egy hét Rómában csak arra elég, hogy álmodni tanuljunk róla. Arra, hogy megismerjük Rómát s beszéljünk róla, hosszú idő és hosszú tanulmány kell.” Szerb Antal *Utas és holdvilágának* Mihályát lenyűgözi az olasz főváros, véleménye feltehetően egyezik az íróéval: „Róma mellett eltörpült a többi olasz város mind. Ehhez képes kevés volt Velence (...), és kevés Siena (...)” Ady *Nyárdélutáni Hold Rómában* című versében ez áll: „Áldom a nyüzsgő Rómát, / Mindennek átfogóját, / Pulyásan is nagyot.” Kosztolányi az *Útirajzokban* szól Rómáról: „És mind elém jön, aki meghalt” – kezdi a költeményt. Babits Mihály *Hazám!* című versciklusának egyik szakaszában így vall: „Rómát fiús tisztelettel jártam, / mintha őseim várossa volna”. Nemes Nagy Ágnes két *Róma* című verse mellett a 70 éves Weöres Sándornak ajánlotta a *Római tél* címűt, melyben megemlékezik a macskákról is: „Na és a macskák ott, hosszanti csíkkal, / (Micsoda gerezd-forma sávok!)” Hogy e furcsaság nem a költői képzelet szülötte, arra Lengyel Balázs a tanú: „Az olasz macskák ugyanis 1948-ban nem keresztcsíkosak voltak, mint a magyar s mindenféle cirmos macska, hanem hosszantcsíkosak. De ugyanúgy cirmos-tarkák” – írja a *Két Róma* című esszében. S ha már esszé, nem feledkezhetünk meg Cs. Szabó László *Római muzsikájáról* sem, amely Kabdebó Tamás szerint „Csé legszebb könyve, s egyben a magyar esszéművészet csúcsa”.

Róma sokak számára zarándokhely, de menedék is egyben. Szőnyi Zsuzsa és Triznya Mátyás számára bizonyosan az. A két emigráns magyart befogadta a város, új otthonuk a római magyar irodalmi, művészeti élet központja lett, igazi magyar sziget az itáliai forgatagban. A Rómában élő vagy az oda látogató magyar művészek, tudósok, diákok gyakran keresik fel a Kis-Aventinuson a Triznya-kocsmát, amit Várady Imre bolognai magyar professzor nevezett el így a hatvanas évek elején. Triznya Mátyásék otthona nemcsak kép- gyűjtemény és szalon, hanem „műhely és akadémia is”. Az évek során sokan megfordultak e nevezetes helyen, s minden látogató szabadon elmondhatta a véleményét.

A Kortárs Kiadó 1999-ben adta ki *A Triznya-kocsmá. Magyar sziget Rómában* című könyvet, melyben Szőnyi Zsuzsa röviden beszámol emigrálásuk történetéről, ír a Kocsmaszületéséről, megrajzolja Barankovics István, Kerényi Károly, Tolnay Károly, Márai Sándor, Cs. Szabó László, Pilinszky János, Weöres Sándor, Békés Gellért, Kállay Kristóf és Vásárhelyi Vera portréját. A *Képek a Kocsmá életéből* című fejezetben az 1979–1998 közötti időszakot eleveníti föl. A kötet végén található függelékben többek között Rónay György, Karinthy Ferenc, Hubay Miklós, Ágh István véleménye olvasható a Triznya-kocsmáról, és az 1949–1999 között eltelt ötven év naptára.

Szőnyi Zsuzsa 2006-ban megjelent *Római teraszának* alcíme *Emigráción innen és túl*. Mottója ugyanaz a Martialis-idézet, mint *A Triznya-kocsmáé*: „Kétszeres éltet él, kinek a múltba néznie tiszta öröm.” Ennek szellemében idézi föl a szerző, hogyan ismerkedett meg férjével, a későbbi festőművész Triznya Mátyással, s hogyan kötötték össze sorsukat: „Szüleimmel egy napon tárgyilagosan közöltem, mivel úgyis mindnyájan meghalunk, hadd menjek feleségül Matyihoz, hogy legalább egy kis időre még boldogok legyünk!” (12.) Esküvőjüket 1944. március 19-én tartották, aznap, amikor a németek bevonultak Budapestre... Szőnyi Zsuzsa tárgyilagosan hangon tudósít arról is, miként élték át a második világháborút, és hogyan vált számukra világossá 1948-ban, hogy el kell hagyniuk Magyarországot. Szinte érzelemmentesen szól arról is, milyen nehézségeket kellett legyőzniük, mire sikerült a határt átlépniük. Az első kísérlet nem sikerült, börtönbe kerültek mindketten. Ez az élmény erősítette meg elhatározásukat, hogy akár életük árán is megkíséreljék a külföldre jutást. Az életveszélyes kalandról, a szökésről csak utólag, hatvan év távlatából lehet ilyen tárgyilagosan hangon írni. Vagy Szőnyi Zsuzsa mindig is tárgyilagosa tudott maradni? A bölcsesség nem csak a tapasztalat függvénye lenne? Talán már fiatalon is tudta, hogy „az élet felváltva hozza a jót és a rosszat. A hepét és a hupát (...).” (Szőnyi Zsuzsa *A Triznya kocsmá* 14. oldalán fogalmaz így.) Hihetetlen, hogy azok után, amiket átélt, majdnemhogy külső szemlélőként, szinte derűsen számol be a történetekről. A sorok között azonban felfedezhető az akkor érzett rettegés, majd a sikert követő végtelen nagy felszabadultság: „Szabad földre érkeztünk, a szabadságba! Boldogan ugráltunk, és kis füveket szedtünk örök emlékül, amelyeket Matyi egész életében mindig a tárcájában hordott.” (23.)

Szőnyi Zsuzsa *Római teraszának* második fejezete a *Kocsmanapló* címet kapta. Ebben az 1999–2006 közötti történetekről számol be a szerző igen részletesen. 1999 a gyakori utazások jegyében telt, hiszen abban az évben, a könyvhétre jelent meg *A Triznya-kocsmá*, s Szőnyi Zsuzsa nem győzte teljesíteni a meghívásokat. Megható és megkapó, ahogyan például az írószövetségbeli könyvbemutatóról ír (Gróh Gáspár beszélt a Kortárs Kiadó könyveiről): „...elbűvölten hallgattam, hogy a római Kocsmá-könyvet Hemingway *Festa mobile*-jéhez hasonlítja, mivel az is egy kis idegen közösségről, a Párizsban élő amerikai kolóniáról szól. – A dicsőségtől megmámorosodva már kezdtem magam írónőnek képzelni, amikor odajött Kuklis Erika (Liza), és megkérdezte, jövök-e sörözni.” (50.) A legapróbb élményről is lelkesen, derűsen szól Szőnyi Zsuzsa, s ez teszi könyvét különlegessé a memoárok között. *A Triznya-kocsmá* után a *Római terasz* című kötet is arra bizonyítja, hogy létezhet olyan hely, ahol a vendégek nem vesznek tudomást az itthon tapasztalható megosztottságról: a Szőnyi István-képekkel és Triznya Mátyás-akvarellekkel díszített barátságos, meghitt hajlék mindig is alkalmas helyszín volt az eszmecserére és a vitára.

A *Római terasz* nemcsak memoár, hanem irodalomtörténeti kalauz is egyben, hiszen Szőnyi Zsuzsa a Rómában élő magyarok mindennapjairól készített feljegyzések mellett szól a magyar kultúra olaszországi jelenlétéről is: élvezetes stílusban megírt beszámolóiból a római magyar kulturális és szellemi életéről tájékozódhatunk. Az elmúlt évekbeli konferenciák, előadóestek, díszvacsorák, színielőadások, könyvbemutatók, hangversenyek, kirándulások, tárlatok, egyházi szertartások, baráti beszélgetések mind azt jelzik, hogy a Triznya-kocsmát felkereső magyarok pezsgő társasági életet élnek, s igyekeznek a magyar kultúra kincseit megosztani másokkal is.

Szőnyi Zsuzsa 1999-ből többek között a Türr István-szobor avatását idézi föl: „A Türr-szobrot a Finn Intézet közelében, kis parkban helyezték el, más kiváló olasz hősök mellé. (...) ...Csíkszentmihályi Róbert, a mű alkotója közölte előre, hogy »nagy bajusza van«. Már múlt szombaton, a Kocsmában elpanaszolta, hogy az első változatot nem fogadták el, mert annak lekonyult a bajsza.” (65.) 2000-ben „A Kocsmá európai hírű intézmény lett: már az ARTÉ nevű francia–német–luxemburgi tv is filmet készített rólunk!” (74.) A 2001-es esztendő eseményei közé tartozott Fejtő Ferenc látogatása Rómában: „Öreg ember nem vén ember – a közmondás megfelelőjét franciául, angolul és németül is találgattuk, de hiába, csak magyarul az igazi.” (100.) 2002 egyik estéjén „...körülbelül húsz fiatal jött össze, és tisztelettel hallgatták a nagy öreget, Szilágyi János Györgyöt. Az etruszkokról, magyarokról, szabinokról, mindenkiről mesélt, sőt saját gyerekkoráról is.” (121.) 2003-ban az Akadémián nyílt meg Olasz Ferenc kiállítása a Kárpát-medence vallásos emlékeiről készült fotóival. „Előző este a Kocsmá-esten is részt vett, Maczkó Mária népdalénekesnővel, és kiderült, hogy Olasz Ferenc a világ egyik legszerényebb és legrokonszenvesebb embe- reinek egyike.” (136.) 2004: „Nagypénteken holló mossa a fiát – a kilenc bús magyart viszont az eső mosta a Hotel Imperial előtt, Ady Endre emléktáblájánál, költészet napján.” (158.) A 2005-ös évben az Akadémián mutatta be a torinói Einaudi kiadó Szabó Magda olaszra fordított könyvét (*La porta*), s a rendezvényen megjelent az író is: „...a töre- keny, bottal járó, de élénken csillogó szemű Szabó Magda meglepetést tartogatott a kö- zönségnek. Elkezdte mesélni az élettörténetét”. (184.) 2006-ban Holló László kolozsvári egyetemi tanár könyvének (*Európai Unió – értékközösség. Az európai integráció katoli- kus társadalometikai vonatkozásai*) bemutatója kapcsán arról ír Szőnyi Zsuzsa, hogy „Erdélyben nem a megalkuvás, hanem a tolerancia hozhatná meg a reménytelibb jövőt”. (199.)

E néhány rövid részletből kiderül, hogy a szerző nemcsak krónikása a történeteknek, hanem mindenről markáns véleményt is alkot. Nem fukarkodik a dicsérettel, de kritikus megjegyzéseit sem hallgatja el – legyen szó akár államelnökről vagy nagykövetről, akár képzőművészről vagy karmesterről. Az Európai Unióhoz való csatlakozás kapcsán például úgy fogalmazott egy interjúban, hogy „a magyarok mindig is Európához tartoztak, leg- alábbis lélekben, de ha igazán be akarnak lépni az unióba, akkor fogadják el a többi népet hibájával és erőnyeivel együtt” (137.). A magyar értékek megismertetéséért kifejtett erőfe- szítésekről 2004-ben írt bírálata igencsak elgondolkodtató: „A hivatalos közegek nem ér- tenek a propagandához, a külföldi magyar intézetek igazgatói rendszerint nyaralásnak te- kintik a kint töltött éveket (...). Úgy tűnik, a művészek csak saját erejükből szerezhetnek jó hírt Magyarországnak.” (159.)

A *Római terasz* fontos darabja a magyar irodalom- és kultúrtörténetnek, Szőnyi Zsuzsa emlékeit, élményeit nemcsak a Triznya-kocsma törzstagjai olvashatják örömmel, hanem az is, aki sosem járt az olasz fővárosban. Igaz, akkor kevésbé érti meg a szerző Róma iránt érzett rajongását: „Hol van még egy ilyen város, amely háromezer éves kövekre épült, és amit háromezer éves falak vesznek körül.” (75.) – A római Santo Stefano Rotondo templomban található Lászlai János gyulafehérvári főesperes, római magyar gyónatópap 1523-ban készített síremléke, melyen latin nyelvű sírvers hirdeti: „Róma mindannyiunk közös hazája”. Az odatévedő érezheti a szabadságot és a bezártságot, a nyüzsgő forgatagot és a magányt, az ember nagyságát és jelentéktelen semmiségét. Róma megtanít élni, megtanít kilépni a szürkeségből. Rómában lehet élni és meghalni. Rómában lehet felejteni. De Rómát elfelejteni nem lehet.

Gajdó Ágnes

„a létezés éppen látható állapota”

KARBA TETT KEZEK. TOLVALY ERNŐVEL BESZÉLGET MENESI ATTILA

**Trivia Film
Budapest, 2008**

Ezzel a könyvvel beszélgetni kell, mivel kényszeríti olvasóját a dialógus folytatására. Az efféle „beszélgetős” könyv a folyamatos szellemi jelenlét eszköze, nem a közvetlen kibeszélésé, hanem a belső (szellemi) állapot jelzéséé. A beszélgetés vallomásos műfaj, szereplésre, önfelstilizálásra, túlzott önértelmezésre csábít. Ez a kis kötet ennek pontosan az ellenkezője. A 2008 végén váratlanul elhunyt Tolvaly Ernő festőművész, a pécsi egyetem Művészeti Kara Festészeti Tanszékének vezetője, a kortárs magyar festészet kiemelkedő mestere rejtőző ember volt. A tanítvány Meneesi Attila kérdéseire csak a művészettel kapcsolatos titkait adta ki. Noha – módjával – életrajzi elemek, az élet apró kis dolgai is belekeverednek a párbeszédbe. Érzékelhető, hogy a magány, az elszigetelődés, az éppen érvényes trendekből való kiesés hátrányaiból akár előnyök is kovácsolhatók, a magamutogatás cirkuszai helyett a szemlélődés, részvét, megértés termékeny pillanatai birtokolhatók. „Soha nem voltam olyan »érdes felületű«, hogy a hatalom »smirglije« megakadjon rajtam, általában beérték azzal, hogy elutasítottak.” Hallgatói emlékezései pedig egybehangzóan bizonyítják, hogy a tanár úr sem „smirglivel” közeledett tanítványai felé; saját receptjeinek erőltetése helyett a szabadság ajánlatát villantotta föl.

A hosszú beszélgetés egyik alap gondolatát a 19. oldalon találom meg. „Tagadhatatlan, hogy az egész kultúrában beindult egy minden irányú diffúziós folyamat.” Ez az olykor a „művészet végeként” emlegetett jelenség egyrészt azt sugallja, hogy a művészet hagyományos megnyilatkozásai háttérbe szorulnak, nincsenek a helyükön. De „nincs kevésbé jelen ma a festészet, csak más helyen találkozhatunk vele. A művészet helyszínei megosztódtak”. A művészettel való találkozás egyébként sem úgy történik, ahogy korábban. Ahhoz lassúbb tempó szükséges lenne. Ugyanakkor tanúi lehetünk a festmény fogalma fokozatos tágításának. A hajdani szigorú szabályoktól való eltérés, felülírás, metamorfózis egyébként is a művészet egyik legfontosabb tulajdonsága.

Az előszót író Görgényi Frigyes kijelenti, hogy számára Tolvaly Ernő visszaállítja az avantgárd hitelét. Súlyos művészetelméleti problémát vet föl ez a mondat. Való igaz, hogy az 1970-es években induló művésznemzedékek a korábban tiltott vagy bujkáló és akkorra föltartóztathatatlanul összetorlódozó hagyományokkal találták szembe magukat. Együtt volt itt – gyakran szétszálazhatatlanul – a nem avantgárd modernség a neoavantgárral és posztmodernnel. Felpörgetett világ – mail arttal, performanszokkal, akciókkal és happy-

ningekkel. Élvezni a művészet határtalanságát, de kritikusan is viszonyulni az új törekvésekhez. Hiszen a modern művészet nem a templomi áhítat helye. Ha a csupa fehér képeket festő Bob Ryman azt fejtegeti, nem mindegy, mire fest, bizony föl lehet kacagni – miként Tolvaly Ernő teszi. A bevezetőhöz visszatérve így, a sokféleséget és kísérletezést látva fogadható el az megállapítás, hogy Tolvaly a magyar művészetben leginkább Szentkuthy Miklóssal rokonítható. Szentkuthy sem volt avantgárd, de munkáiban sok minden arra emlékeztetett, barokkosan eltúlzott szürrealizmusa például. Műfajok, hangnemek, témák keverése, úgy tűnik, egyáltalán nem elszigetelt jelenség. Amilyen virtuóz módon váltogatta Szentkuthy az elbeszélés eszközeit, olyan változatosság a jellegadó Tolvaly Ernő pályáján.

Ez a sokféleség azonban nem fejlődött, hanem létrejött „Nem a tanult és a tapasztalt egyesítése során kialakult, mindig fejlettebb formában megjelenő produkció, inkább a létezés éppen látható állapota, ami a keletkezést és az elmúlást is magába foglalja. Ezért például a sík munkáim, a festmények felülete érzéki, érzékeny, anyagszerű, néha túlságosan is sérülékeny és szívós.” Az anyag azután mintha önálló életre kelne. Miként a zenében is egybeeshet hangszer és zenész. A vörös márvány csiszolt pora plextollal összekeverve a sienai falak színét idézheti. Tolvaly Ernőnél az anyag bármilyen módon és bármilyen eszközzel a kép felszínére kerülhet. Egyfelől a formák szabályossága, mivel az alkotó szerint minden valamiféle szabály szerint rendeződik, még ha nem is látjuk ezeket a szabályszerűségeket. Másfelől az ellenőrizhetetlen spontaneitás, mely messziről akár naturalista képnek is tűnhet. Talán ez a többértelműség és tudatos ambivalencia a titka Tolvaly Ernő realizmusának. A konceptualistát szörnyű és félreérthető kategóriának tartva marad az ugyancsak sokszor és sokféleképpen félreértett kifejezésnél. Arról a jelenségről lévén szó, hogy „egy műnek van határozott külseje és ehhez még járul egy határozott mozgósítható belső is.”

A beszélgetésből is kitűnik, hogy a modern művészet annyi kísérletezése, ígéretes útbejárása és zsákutcája után is él az a meggyőződés, hogy ez a belső, létértelmező igény és erő nehezen spórolható meg. Bizony újra és újra föl lehet tenni a nagy, végső egzisztenciális kérdéseket, s ebben nyilvánvaló hasonlóság figyelhető meg például a „létezésszakmát” emlegető Ottlikkal, „a lét kapuin dörömbölő” Kosztolányi-Esti Kornéllal. Tolvaly (minden bizonnyal sajátosan értelmezett) realizmust emleget, s ebben talán nem is oly távoli párhuzamként sejlik föl Szentkuthynak az a meggyőződése, hogy a mögöttünk lévő század egyik legnagyobb formabontó és lázadó regénye, az Ulysses valójában az igazi realizmus megvalósulása. Írói és festői gyakorlat – példáink ezt mutatják – miközben egyre jobban távolodik a (klasszikus történeti) realizmustól, mégis közeledhet egy újfajta realista módszerhez, melyben ellentétpárok sokasága figyelhető meg. („a dolgok kétpólusúak, és így dolgok”) Itt zárul a kör. Valami merész dolog meglódul, veszedelmesen kileng a megszokottból, s aztán – megváltozott formában – mégis fölidézi az ismertet. A fluxust ezért tartja meghatározónak Tolvaly Ernő. „Ugyanazt a felismerést indukálta bennem, mint gyermekkoromban az absztrakció. Csodáltam, hogy az, ami bennem katarzist keltett, egy egészen egyszerű dolog, egy tárgy, egy szituáció, vagy egy eltűnő pillanat, aminek kisugárzása volt, nagyon is igaznak bizonyult, olyannak, amit észrevettem korábban is, el-elcsodálkozva a legegyszerűbb dolgok meggyőző erején. Leginkább azon csodálkoztam, hogy addig nem kapcsoltam mindezt a művészethez, miközben ugyanolyan katartikusan hatott rám, mint egy átgondolt és jól meggondolt műalkotás.” S itt akár Duchamp – sokaktól

művészetrontónak nevezett – tevékenységéig is visszamehetünk, a ready-made-ekig. Hogy „a tárgyak kivetkőznek közönségességükből, saját magukból, és a megfejthetetlen, a sugárzó státuszát öltik magukra”. Persze Tolvaly Ernő is tudja, ez a varázs, átlényegülés sokszor nem következik be; kiállítási termekben bolyongunk egyre elhagyatottabban és tanácstalanul.

A Menesi Attila kérdéseitől inspirált esszéválaszok Tolvaly Ernő újabb pályaszakaszaiba és műhelygondjaiba is bepillantást engednek. Miért festett néhány – ember és épület nélküli – nagy méretű tájképet? Hogyan mutatható meg a fák, lombok, levelek közötti folyamatos működés misztériuma? Hogyan inspirálhat a paraván-gondolat, az innen és a túl rejtélye? Milyen lehetőségei vannak a *Múzeum* munkacímével szereplő sorozat darabjainak? Ezek a képek az alkotó szavaival élve nem megfestett, hanem megjelenített művek, melyeknek térbeli elhelyezése nemcsak a hagyományos kiállítói gyakorlattal szakítás, a nézőt is új helyzetbe hozza, miközben a befogadó festészeti idézetekkel, visszaidézésekkel, korábbi munkák felhasználásával szembesül.

A *Karba tett kezek* egy másik, Tolvaly Ernő művészeti írásaiból válogatott kötetre irányítja figyelmünket. Még 2001-ben, *Tükör a vízben* címmel jelentek meg azok az elemzések, kritikák, melyek a pályakezdést, a Rózsa presszós csoport törekvéseit, a társaság sorsát, a „Rózsás” idők örökségét tárgyalják. A beszélgetéskötetben a hetvenes évek újító kezdeményezéseire, művészeti életére emlékező részek túlzás nélkül hiánypótlónak nevezhetők. Ilyen szöveggörnyezetben hangzik el Tolvaly Ernő fontos mondata is: „Úgy érzem, hogy a világból kérdések és kijelentések érkeznek, és a művész, vagy bárki, vagy válaszol, vagy megismétli és felerősíti a kijelentést.”

Olasz Sándor

Az Alapítvány emlékház kialakítását tervezi Nagy Gáspár bérbaltavári szülőházában, amelyben emléket állít *alkotói*, szerkesztői (*HITEL* folyóirat és a *Katolikus Rádió*) és közéleti (*Bethlen Gábor Alapítvány*) munkásságának. Az emlékházat kulturális központként, irodalmi táborok színhelyeként kívánja működtetni. Az Alapítvány őrzi Nagy Gáspár költő, író, folyóirat- és rádiós szerkesztőnek a magyarság hagyományaihoz, a kereszténység örök értékeihez szorosan kötődő életművének szellemiségét. Az Alapítvány célja, hogy az életmű a nemzeti kultúra szerves részévé, annak eleven hagyományává váljon.

Az Alapítvány **BANKSZÁMLASZÁMA: 10918001-00000086-00100014**

Postacím: Nagy Gáspár Alapítvány 2092. Budakeszi, Felkeszi u. 17.

e-mail: bel.petrik@t-online.hu

honlap: www.nagygaspar.hu

Az Alapítvány a Nagy Gáspár-i életmű teljesebbé tétele érdekében felkérte leányát, Nagy Rékát, hogy az **összegyűjtött leveleit rendezze sajtó alá**. Kérünk ezért minden barátot, ismerőst, hogy a birtokában lévő **Nagy Gáspár által írott levele/ke/t** és a szükségesnek ítélt megjegyzéseit a fenti címre eredetben vagy másolatban **küldje meg**. Az Alapítvány gondoskodik a levelek archiválásáról, digitalizálásáról, szakszerű feldolgozásáról és kötetbe rendezéséről.

Köszönjük segítségét és *kérjük* támogatását!

Szerkesztői asztal

Kányádi Sándor 80 éves. A költőt Vörös László töredékekben maradt Kányádi-monográfiájának a Tiszatáj Könyvek sorozatban történt megjelentetésével köszöntjük. Kedves Bátyánk, Isten éltesen sokáig!

*

2009. április 19-én Budapesten elhunyt *Lászlóffy Aladár* Kossuth-díjas költő, lapunk régi munkatársa. Kolozsvárott, a házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra. Lászlóffy Aladár 1995-ben lett Tiszatáj-díjas. Munkásságának méltatására később visszatérünk.

*

Fájdalmas veszteségünk *Schéner Mihály* Kossuth-díjas festőművész halála. Munkáival gyakran találkozhattak a Tiszatáj olvasói, legutóbb az áprilisi számban. Békésből, Medgyesegyházáról indult, s a folklór szemléletét és formavilágát megújító festészetével a legnagyobbak közé emelkedett. Kedves személyiségének emlékét is őrizzük.

Júliusi számunk tartalmából

KIBÉDI VARGA ÁRON, MAURITS FERENC, TANDORI DEZSŐ versei

BOGDÁN LÁSZLÓ, VÁRI ATTILA prózája

Beszélgetés *Géczi Jánossal*

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ és BÓNUS TIBOR tanulmánya